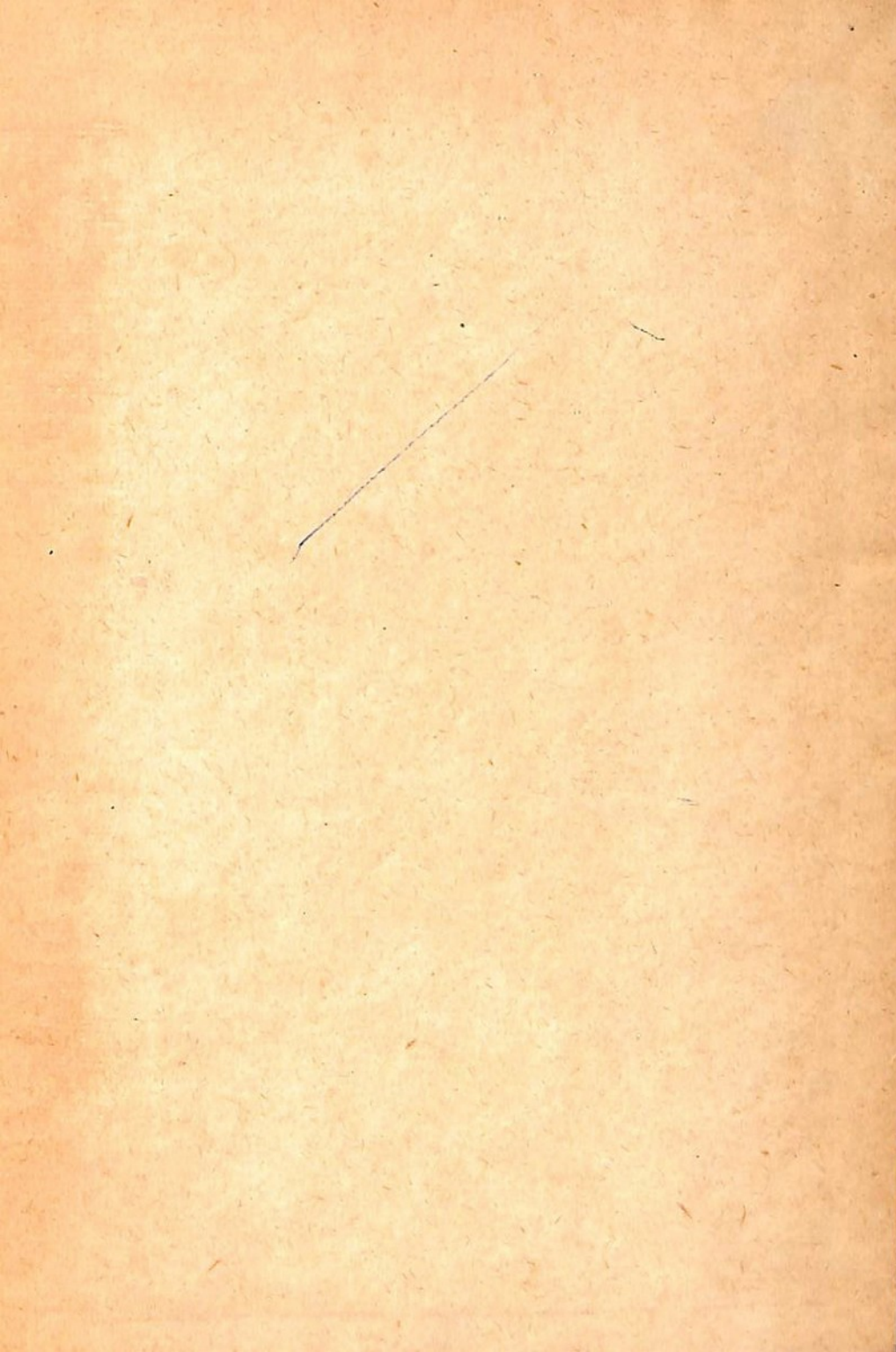

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ

ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ
Յ Ե Վ
ՌԵՆԵԳԱՏ ԿԱՌԻՑԿԻՆ

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՅԵՐԿԻՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅՆՔ

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ

ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
Յ Ե Վ
ՌԵՆԵԳԱՏ ԿԱՌԻՑԿԻՆ

A II
38655
20408

ՀԱՅԿԱՌԻՍՏԱՆ

1937

ՅԵՐԵՎԱՆ

В. И. ЛЕНИН
ПРОЛЕТАРСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
И РЕНЕГАТ КАУТСКИЙ

Армпартиздат, Ереван, 1937

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Կառուցվու՝ նորերս Վիեննայում լույս տեսած՝ «Պրոլետարիատի դիկտատուրան» բրոշյուրը (Wien, 1918, Ignaz Brand, էջ 63) ներկայացնում է II Ինտերնացիոնալի այն ամենալիակատար և ամենախայտառակ սնանկության ամենաակնառու որինակը, վորի մասին վաղուց են խոսում բոլոր յերկիրների բոլոր աղնիվ սոցիալիստները: Պրոլետարական հեղափոխության հարցն այժմ՝ դործնականորեն որակարգի մեջ է դրվում մի ամբողջ շարք պետություններում: Ուստի անհրաժեշտ է քննության առնել Կառուցվու ունեկատային սոփեստությունները և մարքսիզմից լիակատար կերպով հրաժարվելը:

Բայց նախ պետք է ընդգծել, վոր այս սուղերը գրողը պատերազմի հենց սկզբից առիթ է ունեցել բաղմիցս մատնանշելու, թե Կառուցվին խղել է իր կապերը մարքսիզմից: 1914—1916 թվականներին արտասահմանյան «Социал-Демократ»-ում և «Коммунист»-ում տպագրված մի շարք հոդվածներ նվիրված էյին դրան: Այդ հոդվածները ժողովված են Պետրոգրադի Խորհրդի հետեյալ հրատարակության մեջ. Г. Зиповьев и Н. Ленин: «Против течения», Петроград 1918 г. (550 էջ): 1915 թվականին ժընևում հրատարակված է հենց այն ժամանակ գերմաներեն ու ֆրանսերեն լեզուներով թարգմանված բրոշյուրում յես «կառուցկիականության» մասին գրում էյի:

«Կառուցվին, II Ինտերնացիոնալի ամենից մեծ հեղինակությունը, ներկայացնում է վերին աստիճանի տիպիկ և ցայտուն որինակն այն բանի, թե ինչպես խոսքով մարքսիզմն ընդունելը իրականում հասցրեց մարքսիզմը «ստրուվիզմի» կամ «բրենտա-նիզմի» վերածելուն» (այսինքն մի լիբերալ-բուրժուական ուսմունքի, վորն ընդունում է պրոլետարիատի վոչ-հեղափոխական «դասակարգային» կոիվը, և վորն առանձնապես ցայտուն կերպով արտահայտել են ուսս դրող Ստրուվին և գերմանական տընտեսագետ Բրենտանոն): «Մենք այդ տեսնում ենք նաև Պլեխանովի որինակով: Ակներև սոփեստություններով մարքսիզմից

դուրս են հանում նրա հեղափոխական կենդանի հոգին, մարք-սիզմի մեջ ընդունում են ամեն ինչ, բացի պայքարի հեղափոխական միջոցներից, նրանց քարոզից ու նախապատրաստումից, մասսաները հենց այդ ուղղութեամբ դաստիարակելուց: Վարկերը քվեարկելու ժամանակ ձեռնպահ մնալու, իր ուղղիցիոն լինելը խոսքով ընդունելու և այլն ձևով Կառուցկին դադարաբաղուրդ կերպով «հաշտեցնում է» սոցիալ-շովինիզմի հիմնական միտքը, հայրենիքի պաշտպանութեան ընդունումը տվյալ պատերազմում, ձախերին դիմանադիտական, առերևույթ կերպով արվող դիման հետ: Այն Կառուցկին, վոր 1909 թվականին մի ամբողջ դիրք է դրել հեղափոխությունների դարաշրջանի մոտենալու մասին և հեղափոխութեան հետ պատերազմի ունեցած կապի մասին, — Կառուցկին, վոր 1912 թվին ստորագրել է Բազելի մանիֆեստը զայլք պատերազմը հեղափոխականորեն ողտագործելու մասին, այժմ բոլոր յեղանակներով արդարացնում և դեղադարդում է սոցիալ-շովինիզմը և, Պլեխանովի նման, միանում է բուրժուա-դեմոկրատիկ ծաղրելու համար հեղափոխութեան վերաբերյալ ամեն մի միտք, անմիջական-հեղափոխական պայքարի ամեն մի քայլ:

Բանվոր դասակարգը չի կարող իրագործել իր համաշխարհա-յին-հեղափոխական նպատակը, յեթե անխնա պատերազմ չմղի այդ ունեղատութեան, անհաստատակամութեան, ուղորտունիզմի նպաստվորելու և մարքսիզմը թերրիապես անորինակ կերպով գոհհիացնելու դեմ: Կառուցկիականությունը պատահականություն չէ, այլ II Ինտերնացիոնալի հակասությունների սոցիալական արդյունքը, մարքսիզմին խոսքով հալատարիմ մնալը և ուղորտունիզմին իրականում յենթարկվելը միացնելու արդյունքը» (Г. Зиновьев и Н. Ленин: «Социализм и война», Ժընև, 1915, էջ 13—14)*):

Այնուհետև: 1916 թ. դրած իմ գրքում՝ «Իմպերիալիզմը վորպես կապիտալիզմի նորագույն ետապ» (լույս է տեսել Պետ-րոգրադում 1917 թվականին)**), յես մանրամասնորեն քննել եմ Կառուցկիո՝ իմպերիալիզմի վերաբերյալ բոլոր դատողությունների թերրիական կեղծությունը: Յես բերել եմ Կառուցկու տված բնո-րոշումն իմպերիալիզմի մասին. «Իմպերիալիզմը բարձր զարգա-ցած արդյունաբերական կապիտալիզմի արդյունք է: Նա յուրա-

*) Տե՛ս Յերկերի XVIII հ., էջ 185—223: Խմբ.:

**) Տե՛ս Յերկերի XIX հ., էջ 67—175: Խմբ.:

քանչյուր արդյունաբերական կապիտալիստական ազգի ձգտումն է՝ իրեն միացնելու կամ յենթարկելու ավելի ու ավելի շատ ագրարային (ընդդժումը Կառուցկունն է) մարդեր, անկախ այն բանից, թե ինչ ազգեր են այնտեղ բնակվում»։ Յես ցույց եմ տվել այդ բնորոշման կատարելապես անճշտ լինելը և իմպերիալիզմի ամենախորհակասութուններն սքողելու և ապա ոպորտունիզմի հետ հաշտվելու համար նրա «հարմարեցված լինելը»։ Յես բերել եմ իմպերիալիզմի իմ բնորոշումը. «Իմպերիալիզմը կապիտալիզմն է դարձացման այն ստադիայում, յերբ առաջ յեկալ մոնոպոլիաների և ֆինանսական կապիտալի տիրապետությունը, աչքի ընկնող նշանակութուն ձեռք բերեց կապիտալի արտահանումը, սկսվեց աշխարհի բաժանումը միջազգային տրեստների կողմից և ավարտվեց յերկրագնդի ամբողջ տերիտորիայի բաժանումը խոշորագույն կապիտալիստական յերկիրների միջև»։ Յես ցույց եմ տվել, վոր Կառուցկու մոտ իմպերիալիզմի քննադատությունը նույնիսկ ավելի ցածր է կանգնած, քան թե իմպերիալիզմի բուրժուական, քաղքենիական քննադատությունը։

Վերջապես, 1917 թվականի ոգոստոսին ու սեպտեմբերին, այսինքն մինչև Ռուսաստանի պրոլետարական հեղափոխությունը (1917 թվականի հոկտեմբերի 25—նոյեմբերի 7-ը), յես գրել եմ «Պետություն և հեղափոխություն։ Մարքսիզմի ուսմունքը պետության մասին և պրոլետարիատի խնդիրները հեղափոխության մեջ»*) բրոշյուրը, վոր լույս է տեսել Պետրոգրադում 1918 թվի սկզբներին, և այդտեղ, VI գլխում, «Մարքսիզմի գունահացումն ոպորտունիստների կողմից», հատուկ ուշադրություն եմ նվիրել Կառուցկուն, ապացուցելով, վոր նա բոլորովին խեղաթյուրել է Մարքսի ուսմունքը, կեղծել է այդ ուսմունքն ոպորտունիզմի վրդով, «իրականում հրաժարվել է հեղափոխությունից, խոսքով ընդունելով այն»։

Կառուցկու հիմնական թերիական սխալը, պրոլետարիատի դիկտատուրային նվիրված նրա բրոշյուրում, իսկապես ասած, պետության վերաբերյալ Մարքսի ուսմունքի հենց այն ոպորտունիստական խեղաթյուրումներն են, վորոնք մանրամասնորեն մերկացված են իմ «Պետություն և հեղափոխություն» բրոշյուրում։

*) Տե՛ս Ֆերկերի XXI հատոր, էջ 365—455։ Խմբ.։

Այս նախնական նկատողութիւններն անհրաժեշտ էյին, վորովհետեւ նրանք ապացուցում են, վոր Կառեցիին իմ կողմից բացահայտ կերպով մեղադրվել ե ունեւդատութեան մեջ շատ ավելի առաջ, քան բոլշեւիկները վերցրին սկետական իշխանութիւնը ե դրա համար դատաւարութեցին Կառեցիու կողմից :

ԹԵ ԻՆՉՊԵՍ ԿԱՌԻՑԿԻՆ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ԼԻԲԵՐԱԼ ԴԱՐՁՐԵՑ ՄԱՐՔՍԻՆ

Այն հիմնական հարցը, վոր շոշափում է Կառլցկին իբ բբռ-
շյուքում, պրոլետարական հեղափոխութեան արմատական բո-
վանդակութեան հարցն է, այն է՝ պրոլետարիատի զիկտատու-
րայի հարցը: Այդ մի հարց է, վոր կարեւորագուցն նշանակու-
թյուն ունի բոլոր յերկիրների համար, հատկապէս առաջավոր-
ների, հատկապէս պատերազմող յերկիրների համար, առանձնա-
պէս ներկայումս: Առանց չափազանցութեան կարելի չէ ասել,
վոր այդ—ամբողջ պրոլետարական դասակարգային կռիւի ամենա-
գլխաւոր հարցն է: Ուստի անհրաժեշտ է նրա վրա ուշադիր
կերպով կանդ առնել:

Կառլցկին հարցը դնում է այնպիսի ձևով, վոր «յերկու սո-
ցիալիստական ուղղութիւնների (այսինքն բոլշևիկների և վոչ-
բոլշևիկների) հակադրութիւնը», այդ—«յերկու արմատապես
տարբեր մեթոդների՝ դեմոկրատականի և զիկտատորականի—
հակադրութիւնն է» (էջ 3):

Հարեանցի նկատենք, վոր Ռուսաստանի վոչ-բոլշևիկներին,
այսինքն մենշևիկներին ու եսերներին սոցիալիստներ անվանե-
լով՝ Կառլցկին զեկավարւում է նրանց անունով, այսինքն բառով,
և վոչ թէ այն իրական տեղով, վոր նրանք զրաւում են բուր-
ժուապլայի դեմ պրոլետարիատի կողմից մղվող պայքարում:
Մարքսիզմի հոյակաւ պ ըմբռնում և կիրառում: Բայց այդ մասին
աւելի մանրամասն ներքեւում:

Հիմա պետք է վերցնել գլխաւորը — Կառլցկու մեծ հայա-
նադործութիւնը «դեմոկրատական և զիկտատորական մեթոդ-
ների» «արմատական հակադրութեան» մասին: Այդ և հարցի մե-
խը: Այդ է Կառլցկու բրոշյուրի ամբողջ էությունը: Յեւ վայր
այնպիսի հրեշաւոր թերութեան շփոթութիւն է, այնպիսի լիա-
կատար հրաժարումն մարքսիզմից, վոր Կառլցկին, պետք է խոս-
տովանել, Բերնշտայնից շատ աւելի հեռու չէ գնացել:

Պրովետարիատի դիկտատուրայի հարցն այն հարցն է, թե ինչպես է հարաբերում պրովետարական պետութիւնը բուրժուական պետութեանը, պրովետարական դեմոկրատիան՝ բուրժուական դեմոկրատիային: Թվում է, թե այդ արևի լույսի պես պարզ է: Բայց Կառլեկին, ասես դիմնադիպի մի ինչ-վոր ուսուցիչ, վորին պատմութեան դասադրքերի կրկնողութիւնը ցամաքեցրել է, համառ կերպով քամակը դարձնում է XX դարին, յերեսը XVIII-ին և հարյուրերորդ անգամ, անչափ ձանձրալի կերպով, մի ամբողջ շարք պարադրաֆներում, ծամում և ծամծամում է այն հնոտին, թե ինչպե՛ս է հարաբերում բուրժուական դեմոկրատիան արսողութիւնին ու միջնադարին:

Ճիշտ վոր, կարծես յերազում ճիշտ՝ պէ է ծամում:

Ձե՞ վոր այդ նշանակում է բացարձակապես չհասկանալ, թե ինչն ինչին է վերաբերում: Ձե՞ վոր միայն ժպիտ են առաջացնում Կառլեկու ճիւղերը դործն այնպես ներկայացնելու, թե իբր կան մարդիկ, վորոնք քարոզում են «արհամարհանք դեպի դեմոկրատիան» (եջ 11), և այլն: Կառլեկին հարկադրված է այդպիսի դատարկ բաներով հարցը սքողել, խճճել, վորովհետև նա հարցը դնում է լիբերալորեն, ընդհանրապես դեմոկրատիայի մասին և վոչ թե բուրժուական դեմոկրատիայի մասին, նա մինչև անգամ խուսափում է այդ ճշգրիտ, դասակարգային հասկացողութիւնից, այլ ջանում է խոսել «մինչոս-ցիւլիստական» դեմոկրատիայի մասին: Բրոշյուրի դրեթի յերրորդ մասը, 63 էջից 20-ը, մեր ջրհոսը դրաղեցրել է շաղակրատութեամբ, վորը շատ հաճելի յէ բուրժուազիային, վորովհետև այդ հավասար է բուրժուական դեմոկրատիան դունադարդելուն և սքողում է պրովետարական հեղափոխութեան հարցը:

Բայց չե՞ վոր Կառլեկու բրոշյուրի վերնադիրն է այնուամենայնիւ «Պրովետարիատի դիկտատուրան»: Վոր հենց այդ է Մարքսի ուսմունքի ելուցիւնը, այդ հանրահայտ է: Յեւ Կառլեկին ստիպված է, թեմային չվերաբերող ամբողջ շաղակրատութիւնից հետո, բերել Մարքսի խոսքերը պրովետարիատի դիկտատուրայի մասին:

Թե «մարքսիստ» Կառլեկին այդ ինչպես է արել, այդ արդեն ուղղակի՝ կոմեդիա յէ: Լսեցե՛ք:

«Կարլ Մարքսի մի բառի վրա յէ հենված այն հայացքը» (վոր Կառլեկին հայտարարում է արհամարհանք դեպի դեմոկրատիան), — տառացի այդպես է դրված 20-րդ էջում: Իսկ 60-րդ էջում այդ կրկնված է մինչև անգամ այնպիսի ձևով, թե (բոլ-

չևիկները) «Ժամանակին մտարեւոյցին այն բառիկը» (բառացի՝ ալյապես ե՝ des Wörtchens) «պրոլետարիատի զիկտատուրայի մասին, վոր Մարքսը մի անգամ նամակի մեջ գործ ե արեւ 1875 թվականին»:

Ահա Մարքսի այդ «բառիկը».

«Կապիտալիստական և կոմունիստական հասարակութեան միջև ընկած և առանձին հեղափոխականորեն յերկրորդին վերածելու շրջանը: Այդ շրջանին համապատասխանում ե նաև քաղաքական անցման շրջան, և այդ շրջանի պետութիւնը չի կարող լինել վոչ այլ ինչ, բայց յեթե պրոլետարիատի հեղափոխական զիկտատուրա»¹:

Նախ՝ Մարքսի այս նշանավոր դատողութիւնը, վոր հանդուժմարի յե բերում նրա ամբողջ հեղափոխական ուսմունքը, անվանել «մի բառ» կամ մինչև անգամ «բառիկ» — նշանակում ե ծաղրել մարքսիզմը, նշանակում ե հրաժարվել նրանից լիովին: Չպետք ե մոռնալ, վոր Կառլեկին դիտե Մարքսին գրեթե անգիր, վոր Կառլեկու բոլոր գրածքներինց դատելով՝ նրա գրածներում կամ գլխում գետեղված են մի շարք փայտե արկղիկներ, վորոնցում Մարքսի բոլոր գրածները դասավորված են մեքենայաներ անելու համար ամենականոնավոր և ամենահարմար կերպով: Կառլեկին չի կարող չգիտեմալ, վոր ե՛ Մարքսը, ե՛ Նեդելսը թե՛ նամակներում և թե՛ տպագիր աշխատութիւններում պրոլետարիատի զիկտատուրայի մասին խոսել են բազմիցս, մանավանդ Կոմունայից թե՛ առաջ և թե՛ հետո²): Կառլեկին չի կարող չգիտեմալ, վոր «պրոլետարիատի զիկտատուրա» ֆորմուլան՝ այդ լոկ սլաոմականորեն ավելի կոնկրետ ու գիտականորեն ճիշտ շարադրանքն ե բուրժուական պետական մեքենան պրոլետարիատի կողմից «փշրելու» այն խնդրի, վորի մասին թե՛ Մարքսը և թե՛ Նեդելսը խոսում են 1852-ից մինչև 1891 թիվը, քառասուն տարվա ընթացքում, հալվի առնելով 1848 և ավելի ևս 1871 թվի հեղափոխութիւնների փորձը:

Ի՞նչպես բացատրել մարքսիզմի այդ հրեշավոր աղավաղումը մարքսիզմի ասպարեզում դպիր հանդիսացող Կառլեկու կողմից: Յեթե տվյալ յերեւոյթի փիլիսոփայական հիմքերի մասին խոսենք, այն ժամանակ բանը կհանգի դիալեկտիկան ելլեկտիցիդմով ու սովետականութեամբ նենդափոխելուն: Կառլեկին այդպիսի նենդափոխման մեծ վարպետ ե: Յեթե խոսենք գործնականորեն-քաղաքականորեն, այն ժամանակ բանը կհանդի ուղոր-

¹) Ձեռագրում «թե՛ առաջ և թե՛» բառերը բացակայում են: Խմբ.:

տունիստները առաջ, աշխնքն լինելովերջո բուրժուազիայի առաջ, լաքեյություն անելուն: Պատերազմի սկզբից ավելի ու ավելի արագ առաջագնացելով՝ Կառուցկին ղեկավարելաթյան և հասնել—խոսքով՝ մարքսիստ, դարձով՝ բուրժուազիայի լաքեյ լինելու այդ արվեստում:

Ավելի ևս համոզվում ես այդ բանում, յերբ քննության ես առնում, թե ինչ յերեկին կերպով և «մեկնարանել» Կառուցկին Մարքսի «բառիկը» պրոլետարական ղեկառատութայի մասին: Լսեցե՛ք:

«Մարքսը, ցավոք սրտի, ոչքաթող և արել ավելի մանրամասնաբե մատնանելու, թե ինչպես և պատկերացնում այդ ղեկառատութան...»: (Ռենեդատի ամբողջապես սասճող Ֆրադ, վերսկհատ Մարքսն ու Ենգելսը ավել ևս հասկապես մի շարք մանրամասնագույն ցուցումներ, վորոնք ղեկավարյալ կերպով մի կողմ և թողնում մարքսիզմի ստպարեկում դպիր հանգիստացող կառուցկին)...: «Իրկառատութա բոլոր տառացի նշանակում և դեմոկրատիայի վաճառցում: Բայց, հարկալ, տառացի առումով այդ բոլոր նշանակում և նաև վոր մի որենքով չկաշկանդված մեկ տառնձին անձի միահեծան իշխանություն: Միահեծան իշխանություն, վորը բռնակալությունից տարբերվում և նրանով, վոր ղեկավում և վոր վորպես մշտական պետական հաստատություն, այլ վորպես անցողիկ ծայրահեղ միջոց:

«Պրոլետարիատի ղեկառատութա»—հետեարար, վոր թե մեկ անձի, ղեկառատութա, այլ մեկ դասակարգի ղեկառատութա—արտահայտությունն արդեն բացառում և, թե Մարքսն ընդամին նկատի յե ունեցել ղեկառատութան բոլոր տառացի իմաստով:

Նա այսանդ խոսել և վա՛ թե կառավարման ձևի մասին, այլ այն կացության մասին, վորն անհրաժեշտարար պետք և վրա հասնի ամենուրեք, վորտեղ պրոլետարիատը քաղաքական իշխանություն և նվաճել: Վոր Մարքսն այսանդ նկատի չի ունեցել կառավարման ձևը, այդ արդեն նրանով և սպացուցվում, վոր նա այն կարծիքն ուներ, թե Սեղլիայում և Ամերիկայում անցումը կարող և կատարվել խաղաղ կերպով, հետևապես, ղեմոկրատական ճանապարհով» (ԼՋ 20):

Մենք ղեկամա՛ք ամբողջությամբ բերինք այս դատողությունն, վորպեսզի ընթերցողը կարողանա պարզ կերպով տեսնել, թե ինչ ձևեր և բանեցնում «թեորետիկ» Կառուցկին:

Կառուցկին ցանկացել և հարցին այնպես մոտենալ, վորպեսզի սկսի ղեկառատութա «բառի» բնորոշումից:

Հիանալի: Հարցին ցանկացած ձևով մոտենալը յուրաքանչյուրի սրբադան իրավունքն և: Միայն պետք և տարբերել հարցին լուրջ և ազնիվ մոտենալը անազնիվ մոտենալուց: Ով վոր կցանկանար հարցին տվյալ ձևով մոտենալու պարագայում լրջորեն վերաբերվել դործին, նա պետք և վոր տար «բառի» իր բնութոշումը: Այն ժամանակ հարցը դրված կլինեք պարզ և ուղղա-

կի կերպով: Կառուցկին այդ չի անում: «Դիկտատուրա բառը,—
գրում ե նա,—տառացի նշանակում ե ղեմոկրատիայի վոչնչա-
ցում»:

Նախ՝ այս բնորոշում չե: Յեթե Կառուցկուն հաճելի յե խու-
տափել դիկտատուրա հասկացողության բնորոշումը տալուց,
ինչ հարկ կար ընտրելու հարցի նկատմամբ տվյալ մոտեցումը:

Յերկրորդ՝ այդ ահներևորեն սխալ ե: Լիբերալի համար
բնական ե խոսել ընդհանրապես «ղեմոկրատիայի» մասին:
Մարքսիստը յեբբեք չի մոռանա հարց գնել. «վո՞ր դասակարգի
համար»: Ամեն վոք ղիտե, որինակ,— և «պատմաբան» Կառուց-
կին նույնպես ղիտե այդ,— վոր հնում ստրուկների ապստամ-
բությունները կամ նույնիսկ ուժեղ խռովություններն իսկույն
յերևան եյին հանում անտիկ պետության եյությունը, վորպես
ստրկատերերի դիկտատուրա: Արդյոք այդ դիկտատուրան վո-
չընչացնո՞ւմ եր ղեմոկրատիան ստրկատերերի մեջ, նրանց հա-
մար: Բոլորին հայտնի յե, վոր վոչ:

«Մարքսիստ» Կառուցկին հրեշափոր անհեթեթություն և ան-
ճշտություն ասաց, վորովհետեւ «մոռացալ» դասակարգային
կռիւ մասին...

Կառուցկու տված լիբերալ և ստահող պնդումը մարքսիստա-
կան ու ճշմարիտ պնդում դարձնելու համար պետք ե ասել. ղիկ-
տատուրան բնավ ել պարտավորապես չի նշանակում ղեմոկրա-
տիայի վոչնչացումն այն դասակարգի համար, վորն իրակա-
նացնում ե այդ դիկտատուրան մյուս դասակարգերի նկատմամբ,
բայց այն պարտավորապես նշանակում ե ղեմոկրատիայի վո-
չընչացում (կամ ամենաեյական սահմանափակում, վոր նույն-
պես վոչնչացման ձևերից մեկն ե) այն դասակարգի համար,
վորի վերաբերմամբ կամ վորի գեմ իրականացվում ե ղիկտա-
տուրան:

Բայց, վորքան ել ճշմարիտ լինի այս պնդումը, դա չի
տալիս ղիկտատուրայի բնորոշումը:

Գննարկենք Կառուցկու հետեյալ ֆրագը.

«...Բայց, հարկալ, տառացի տուժով այդ բառը նշանակում ե նաեւ վոչ
մի որենքով չկաշկանդված մեկ տունձին տնձի միահեծան իշխանություն...»:

Նման շան կուլը ձագի, վորը պատահաբար քթահարում ե
մերթ այս, մերթ այն կողմը, Կառուցկին այստեղ անախնկալ կեր-
պով շոշափեց մեկ ճիշտ միտք (այսինքն այն, վոր դիկտատու-
րան վոչ մի որենքով չկաշկանդված իշխանություն ե), բայց

այնուամենայնիվ չտվեց դիկտատուրայի բնորոշումը և, բացի դրանից, պատմական ակներև անճշտություն ասաց, թե իբրև դիկտատուրան նշանակում է մեկ անձի իշխանություն: Այդ քերականորեն ել ճիշտ չէ, վրոյվհետև դիկտատորություն անել կարող է և՛ մարդկանց մի խումբ, և՛ ոլիգարխիան, և՛ մի դասակարգ և այլն:

Այնուհետև Կառլցկին մատնանշում է դիկտատուրայի տարբերությունը բռնակալությունից, բայց, թեև նրա մատնանշումն ակներևորեն սխալ է, մենք դրա վրա կանդ չենք առնի, վրոյվհետև այդ բոլորովին չի վերաբերում մեզ հետաքրքրող հարցին: Հայտնի յե Կառլցկու հակումը շուտ դալու XX դարից դեպի XVIII-ը, իսկ XVII-ից դեպի անտիկ հնադարը, և մենք հույս ունենք, վրո դիկտատուրա նվաճելով, գերմանական պրոլետարիատը հաշվի կառնի այդ հակումը, Կառլցկուն կարգելով, ասենք, հին պատմության դիմնադիական ուսուցիչ: Պրոլետարիատի դիկտատուրայի բնորոշումից խույս տալ՝ բռնակալության մասին իմաստակություններ անելու միջոցով, այդ—կամ ծայրահեղ հիմարություն է, կամ խիստ անարվեստ խարդախություն:

Իբրև արդյունք ստանում ենք այն, վրո կամենալով խոսել դիկտատուրայի մասին, Կառլցկին մեծ քանակությամբ ակներև դիտավորյալ անճշտություն ասաց, բայց չտվեց վրճ մի բնորոշում: Նա կարող եր, չվստահելով իր մտավոր ընդունակություններին, գիմել իր հիշողությանը և դուրս թափել «արկղիկներից» այն բոլոր դեպքերը, յերբ Մարքսը խոսում է դիկտատուրայի մասին: Նա հավաստապես կստանար կամ հետևյալ, կամ ըստ եյություն սրան դուդադիպող մի բնորոշում.

Դիկտատուրան մի իշխանություն է, վրոն անմիջականորեն հենվում է բռնության վրա, կաշկանդված չե վրճ մի որենքով:

Պրոլետարիատի հեղափոխական դիկտատուրան մի իշխանություն է, վրոը նվաճված է և պաշտպանվում է պրոլետարիատի կողմից բուրժուազիայի նկատմամբ դործադրվող բռնությանմբ, մի իշխանություն, վրոը կաշկանդված չե վրճ մի որենքով:

Յեվ ահա հենց այս պարզ ճամարությունը, ամեն մի դիտակից բանվորի համար (մասայի ներկայացուցչի և վրճ թե կապիտալիստների կողմից կաշառված քաղքենիական սրիկաների վերնախափի համար, վրոպիսին հանդիսանում են բոլոր յերկիրների սոցիալ-իմպերիալիստները) արևի լույսի պես պարզ ճամարությունը, իրենց ազատագրություն համար պայքարող

չահադործվողների ամեն մի ներկայացուցչի համար ակներև, ամեն մի մարքսիստի համար անվիճելի այս ճշմարտությունը ստիպված ենք «սպառնալով հետ նվաճել» դիտնականադույն պարոն Կաուցկուց: Ինչո՞վ բացատրել այդ: — Լաքեյուլթյան այն վողով, վորով տողորվել են II Ինտերնացիոնալի առաջնորդները, վորոնք դարձել են բուրժուազիային ծառայող անարդար կոֆանտներ:

Կաուցկին նախ նենդափոխություն կատարեց, ասելով ակներև անհեթեթություն, թե իբր դիկտատուրա բռնի տառացի իմաստը նշանակում է միանձնյա դիկտատոր, իսկ հետո նա—այդ նենդափոխության հիման վրա՝—հայտարարում է, թե ուրեմն Մարքսի մոտ դասակարգի դիկտատուրայի վերաբերյալ բառերն ունեն վոչ տառացի իմաստ (այլ այնպիսի իմաստ, ըստ վորի դիկտատուրան չի նշանակում հեղափոխական բռնություն, այլ «մեծամասնության խաղաղ նվաճումն բուրժուական», — նկատի առեք այս, — դեմոկրատիայի որով):

Պետք է տարբերել, դիտե՞ք ինչ, «կացությունը» «կառավարման ձևից»: Ջարմանալի խորիմաստ տարբերություն, վոր բոլորովին նման կլինեք այն բանին, յեթե մենք խելոք չդատող մարդու հիմարություն «կացությունը» տարբերելիք այդ մարդու հիմարությունների «ձևից»:

Կաուցկուն հարկավոր է մեկնաբանել դիկտատուրան, վորպես «տիրապետության կացություն» (այս արտահայտությունը նրա մոտ տառացիորեն գործ էածված հենց հետևյալ, 21-րդ եջում), վորովհետև այդ դեպքում չփառում է հեղափոխական բռնությունը, չփառում է բռնի հեղափոխությունը: «Տիրապետության կացությունը» մի կացություն է, վորի մեջ լինում է ամեն մի մեծամասնություն ... «դեմոկրատիայի» որով: Այսպիսի խարդախ ֆոկլոսով հեղափոխությունը բարեհաջող կերպով չփառում է:

Բայց խարդախությունը չափազանց կոպիտ է, և Կաուցկուն այդ չի փրկել: Վոր դիկտատուրան յենթադրում է նշանակում է մեկ դասակարգի կողմից մյուսի նկատմամբ գործադրվող և ունենդատների համար անդուրեկան հեղափոխական բռնության «կացություն», այդ «բիզը տոպրակի մեջ չի պարտակվի»: Դրսե—վորվում է «կացության» և «կառավարման ձևի» տարբերման անհեթեթությունը: Այստեղ յեռակի հիմարություն է կառավարման ձևի մասին խոսելը, վորովհետև ամեն մի մանուկ դիտե, վոր միապետությունն ու հանրապետությունը կառավարման զանա-

դան ձևեր են: Պարոն Կառլցկուն հարկավոր է ապացուցել, վոր կառավարման այս յերկու ձևն ել, ինչպէս և բոլոր անցողիկ «կառավարման ձևերը» կապիտալիզմի որով, բուրժուական պետութեան, այսինքն բուրժուակիայի դիկտատուրայի ալլատեսակութեաններն են միայն:

Վերջապես կառավարման ձևերի մասին խոսելը վո՛չ միայն հիմար, այլև անճոռնի կեղծումն է Մարքսի, վորն այստեղ պարզից ել պարզ խոսում է պետութեան ձևի կամ տիպի և վոչ թե կառավարման ձևի մասին:

Պրոլետարական հեղափոխութեան անհնարին է առանց բուրժուական պետական մեքենան բռնութեամբ կործանելու և այն փոխարինելու նորով, վորը Ենգելսի ասելով՝ «արդեն բուն իմաստով պետութեան չե»²:

Կառլցկուն հարկավոր է այս ամենը տալել ու ստել — այդ է պահանջում նրա ռենդատական գիրքը:

Տեսե՛ք, թե վորպիսի վողորմելի հնարքների յե նա գիմում:

Հնարք առաջին. «Վոր Մարքսն այստեղ նկատի չի ունեցել կառավարման ձևը, այդ ապացուցւում է այն բանով, վոր նա Անգլիայում և Սմերիկայում հնարավոր եր համարում խաղաղ հեղաշրջումը, այսինքն դեմոկրատական ճանապարհով...»:

Կառավարման ձևն այստեղ բացարձակապէս անտեղի յե մեջ բերւում, վորովհետև, որինակ, լինում են բուրժուական պետութեան համար վոչ տիպիկ միապետութեաններ, վորոնք աչքի յեն ընկնում զինվորականութեան (военщина) բացակայութեամբ և, որինակ, լինում են բուրժուական պետութեան համար միանգամայն *) տիպիկ հանրապետութեաններ, վորոնք ունեն զինվորականութեան և բյուրոկրատիա: Սա պատմական և քաղաքական հանրահայտ փաստ է, և Կառլցկուն չի հաջողի կեղծել այդ:

Յեթե կառլցկին կամենար լուրջ և ազնւորեն դատել, նա իրեն հարց կտար. լինո՞ւմ են արդյոք հեղափոխութեանը վերաբերող և բացառութեան չունեցող պատմական որեւէքներ: Պատասխանը կլինէր. վո՛չ, այդպիսի որեւէքներ չկան: Այդպիսի որեւէքները նկատի ունեն միայն տիպիկականը, այն, ինչ վոր Մարքսը մի անգամ անվանել է «խղհարական»՝ միջին, նորմալ, տիպիկական կապիտալիզմի իմաստով:

Այնուհետև: Արդյոք 70-ական թվականներին յեղ՞ւ է վորեն այնպիսի բան, վորը ֆեմարկվող տեսակետից բացառութեան

*) Ձեռագրի մեջ սրան հետևում են «այդ տեսակետից» բառերը: Խմբ.:

Պարճներ Անդրիան և Ամերիկան: Ամեն մի մարդու համար, ով
Վորեն չափով ծանոթ է գիտության պահանջին պատմական հար-
ցերի լծադալառում, ակներև է, Վոր այդ հարցն անհրաժեշտ է
դնել: Չդնել այն՝ նշանակում է կեղծել գիտությունը, նշանա-
կում է սոփեստությամբ զրադվել: Իսկ դնելով այդ հարցը՝ չի
կարելի տարակուսել պատասխանի նկատմամբ. պրոլետարիատի
հեղափոխական գիտատուրան բռնաբռնում է բուրժուազիայի
դեմ, — իսկ այդ բռնության անհրաժեշտությունը հատկապես
առաջ է դալիս, ինչպես ամենամանրամասն կերպով և բազմիցս
բացատրել են Մարքսն ու Ենգելսը (մանավանդ «Ֆաղաբացիական
պատերազմը Ֆրանսիայում» գրքում և նրա առաջաբանում),
այն բանից, Վոր գիտություն ունեն զինվորականություն և բյու-
րոկրատիա: Հենց այդ հաստատությունները, հենց Անդրիայում
և Ամերիկայում, XIX դարի հենց 70-ական թվականներին, յերբ
Մարքսն արել է իր նկատողությունը, չեն յեղել: (Իսկ այժմ
դրանք կան թե՛ Անդրիայում, թե՛ Ամերիկայում):

Կառուցելն ստիպված է յուրաքանչյուր քայլափոխում տառա-
ցիորեն խարդախել, Վորպեսզի քողարկի իր ռենդապատությունը:

Ենվ նկատեցեք, թե ինչպես նա անակնկալ կերպով այստեղ
ցույց տվեց իր՝ իշի ականջները. նա դրել է՝ «խաղաղ», այսինքն
գեմոկրատական ֆանապրիստիկ:

Դիտատուրան բնաբռնելիս Կառուցելին իր բոլոր ուժերով ջա-
նում էր ընթերցողից թագնել այդ հասկացողության հիմնական
հատկանիշը, այն է՝ հեղափոխական բռնությունը: Իսկ այժմ ճշ-
մարտությունը դուրս պրծավ. խոսքը վերաբերում է խաղաղ և
բռնի հեղաշրջումների հակադրությանը:

Այստեղ է թաղված շան գլուխը: Բոլոր հնարքները, սոփես-
տություններն ու խարեբայական խարդախությունները Կառուց-
ելուն հարկավոր են հենց նրա համար, Վորպեսզի ուժիկն ազատի
բռնի հեղափոխությունից, Վորպեսզի քողարկի իր հրաժարումը
նրանից, իր անցումը լիբերալ բանվորական քաղաքականության
կողմը, այսինքն բուրժուազիայի կողմը: Այստեղ է թաղված
շան գլուխը:

«Պատմաբան» Կառուցելին այնպես անամոթաբար է խարդա-
խում պատմությունը, Վոր մոռանում է հիմնականը. մինչդո-
նոպրոտական կապիտալիզմը — իսկ դրա զագաթնակետը յեղել
են XIX դարի հենց 70-ական թվականները — իր տնտեսական
հիմնական հատկությունների հետևանքով, Վոր Անդրիայում ու
Ամերիկայում առանձնապես տիպիկ ելին արտահայտվում, աչքի

յեր ընկնում համեմատաբար ամենամեծ խաղաղասիրությամբ և ազատասիրությամբ: Իսկ իմպերիալիզմը, այսինքն մոնոպոլիստական կապիտալիզմը, վոր վերջնականապես հասունացել և միայն XX դարում, իր տնտեսական հիմնական հատկությունների հետևանքով աչքի յե ընկնում ամենանվազ խաղաղասիրությամբ ու ազատասիրությամբ, ղինյորականության ամենամեծ ու ամենուրեք նկատվող դարդացմամբ: Խաղաղ կամ բռնի հեղաշրջման տիպիկականության կամ հալանականության մասին դատելիս՝ «չնկատել» այդ, նշանակում և մինչև բուրժուազիայի ամենաստվորական լաքեյը դառնալու աստիճան ընկնել:

Հնարք յերկրորդ: Փարիզի Կոմունան պրոլետարիատի դիկտատուրա յեր, իսկ ընտրված էր ընդհանուր քվեարկությամբ, առանց բուրժուազիային ընտրական իրավունքներից զրկելու, «դեմոկրատիկ ձևով»: Յեւ Կառուցկին հրճվում է. «... Պրոլետարիատի դիկտատուրան Մարքսի համար» (կամ ըստ Մարքսի) «մի կացութիւն էր, վորն անհրաժեշտորեն բղխում է մաքուր դեմոկրատիայից, յեթե պրոլետարիատը մեծամասնութիւն է կազմում» (bei überwiegendem Proletariat, հղ 21):

Կառուցկու այս փաստարկն այնքան զվարճալի յե, վոր ճշմարտապես զգում ես իսկական embarras des richesses (զգվարութիւն առարկութիւնների առատութիւնից): Նախ՝ հայտնի յե, վոր բուրժուազիայի ծաղիկը, շտաբը, վերնախավերը Փարիզից փախել եյին Վերսալ: «Սոցիալիստ» Լուի Բլանը Վերսալումն էր, մի հանդամանք, վոր, ի միջի այլոց, ցույց ե տալիս Կառուցկու այն սնդման ստահողութիւնը, թե իբր Կոմունայի մեջ մասնակցել են սոցիալիզմի «բոլոր ուղղութիւնները»: Ծիծաղելի չէ՞ արդոք իբրև «ընդհանուր քվեարկութիւն» կիրառող «մաքուր դեմոկրատիա» պատկերել Փարիզի բնակիչների բաժանումը յերկու պատերազմող բանակների, վորոնցից մեկը համակենտրոնացրել էր ամբողջ մարտական, քաղաքականապես ակտիվ բուրժուազիային:

Յերկրորդ՝ Կոմունան պայքարում էր Վերսալի դեմ, վորպես Ֆրանսիայի բանվորական կառավարութիւն՝ ընդդեմ բուրժուազիայի: Եւ ի՞նչ դործ ունեն այստեղ «մաքուր դեմոկրատիան» ու «ընդհանուր քվեարկութիւնը», յերբ Փարիզը Ֆրանսիայի բախտն էր վորոշում: Յերբ Մարքսը գտնում էր, վոր Կոմունան սխալ դործեց, չվերցնելով ամբողջ Ֆրանսիային պատկանող բանկը³, արդոք Մարքսը չէ՞ր յեղնում «մաքուր դեմոկրատիայի» սկզբունքներից ու պրակտիկայից:

Արդարև, յերևում է, վոր Կառուցկին զրում է մի այնպիսի

յերկրում, վորտեղ վոստիկանութիւնն արդելում ե մարդկանց «խմբովին» ծիծաղել, այլապես այդ ծիծաղը կսպաներ Կառւցկուն:

Յերրորդ: Թույլ կտամ ինձ հարգոյարար հիշեցնել Մարքսին ու Ենգելսին անգիր գիտցող պարոն Կառւցկուն Կոմունայի հետեյալ զնահատականը, վոր տվել ե Ենգելսը... «մաքուր դեմոկրատիայի» տեսակետից:

«Յերրեւ հեղափոխութիւն տեսել են արդոք այդ պարոնները» (հակա-աւտորիտարիստները): «Հեղափոխութիւնն անտարակույտ, ամենաաւտորիտար բանն ե, վորքան վոր այդ հնարավոր ե: Հեղափոխութիւնը մի ահտ ե, վորով բնակչութեան մի մասն իր կամքն ե փաթաթում մյուս մասի վզին հրացանների, ավիաների, թնդանոթների միջոցով, այսինքն վերին աստիճանի աւտորիտար միջոցներով: Յեւ հաղթող կուսակցութիւնն անհրաժեշտաբար հարկադրված ե լինում իր տիրապետութիւնն իր ձեռքին պահել այն վախի միջոցով, վոր ներշնչում ե ռեսկիտներներին այդ կուսակցութեան զենքը: Յեթե փարիզի Կոմունան չհինկեր զինված ժողովրդի աւտորիտետի վրա՝ ընդդէմ ռուս ժողովուրդի, մի՞թե նա այն ժամանակ մի որից ավելի կդիմանար: Իրավունք չունե՞նք մենք արդոք ընդհակառակը, նախատելու Կոմունան այն բանի համար, վոր նա չափից դուրս քիչ ե ողտվել այդ աւտորիտետից»:

Այս ել ձեզ «մաքուր դեմոկրատիա»: Ինչպե՞ս կծաղեր Ենգելսը այն գունդիկ քաղքենուն, «սոցիալ-դեմոկրատին» (Ֆրանսական իմաստով՝ 40-ական թվականներէ ե համայնվրոպական իմաստով—1914—1918 թվականներէ), վորը կցանկանար առհասարակ խոսել «մաքուր դեմոկրատիայի» մասին մի հասարակութեան նկատմամբ, վոր բաժանված ե դասակարգերի:

Բայց բավական ե: Թվարկել Կառւցկու ասած բոլոր առանձին անհետեւութիւններն անհնարին բանն ե, վորովհետեւ նրա յուրաքանչյուր դարձվածքը ռենեգատութեան անհատակ անդունդ ե:

Մարքսն ու Ենգելսն ամենամանրամասն կերպով վերլուծել են փարիզի Կոմունան, ցույց են տվել, վոր նրա յերախտիքը «պատրաստի պետական մեքենան» փշրելու, ջարդելու փորձն եր: Մարքսն ու Ենգելսը այնքան կարեւոր եյին համարում այդ յեղրակացութիւնը, վոր 1872 թվականին միայն այդ ուղղումը մտցրին «Կոմունիստական մանիֆեստ»-ի «հնացած» (վորոշ մասերով) ծրագրի մեջ: Մարքսն ու Ենգելսը ցույց տվին, վոր Կոմունան վոչնչացնում եր բանակն ու չինովնիկութիւնը, վոչնչացնում եր պալաւանտարիզմը, կործանում եր «մակարութեան պալարը—պետութիւնը» ե այլն, իսկ գերիմաստուն Կառւցկին, դէշերային թասակ զնելով, կրկնում ե այն, ինչ վոր հազար անգամ ասել են լիբերալ պրոֆեսորները, —հեքիաթներ «մաքուր դեմոկրատիայի» մասին:

1914 թվականի ոգոստանի 4-ին իզուր չտառց Ռոզա Լուբսեմբուրգը, թե դերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան այժմ գալը շահուտ դիակ է :

Յերրորդ հնարքն այս է . «Յեթե մենք խոսում ենք զիկտատուրայի վորպես կառավարման ձևի մասին, ապա մենք չենք կարող խոսել դասակարգի զիկտատուրայի մասին : Վորովհետև դասակարգը, ինչպես արդեն մենք նկատեցինք, կաբող է միայն տիրապետել, բայց վոչ կառավարել . . . » : Իսկ կառավարում են «կադմակերպությունները» կամ «կուսակցությունները» :

Շիտիթում եք, անաստլա՞ծ կերպով չիտիթում եք, պարո՞ն : «խառնաշփոթության խորհրդական» : Դիկտատուրան «կառավարման ձև» չէ, այդ ծիծաղելի անմտություն է : Մարքսը ևս խոսում է վոչ թե կառավարման ձևի, այլ պետութայն ձևի կամ տիրապետման : Սա բոլորովին այն չէ, բոլորովին այն չէ : Միանգամայն սխալ է նույնպես, թե դասակարգը չի կարող կառավարել : այսպիսի անհեթեթություն ասել կարող եր «սպառամենտական կրեաթինը» միայն, վորը վոչինչ չի տեսնում, բացի բուրժուական պառլամենտից, վոչինչ չի նկատում, բացի «կառավարող կուսակցություններից» : Յեմբոպական ամեն մի յերկիր ցույց կտա կաուցկուն, թե ինչպես այդ յերկիրը կառավարել է տիրապետող դասակարգը, որինակ, միջին դարերում՝ կալվածատերերը, չնայած նրանց բախականաչափ կազմակերպված չլինելուն :

Ամփոփում : Կաուցկին ամենաանլուր կերպով խեղաթյուրել է պրոլետարիատի զիկտատուրա հասկացողությունը, Մարքսին դարձնելով սովորական լրերալ, այսինքն՝ ինքն է դլորվել մինչև այն լրերալի մակարդակը, վորը դոհճիկ ֆրադներ է չաղակրատում «մաքուր դեմոկրատիայի» մասին, դեղաղարդելով ու սքողելով բուրժուական դեմոկրատիայի դասակարգային բովանդակությունը, ամենից ավելի խորշելով ճնշված դասակարգի հեղափոխական բախվածունից : Յերբ Կաուցկին «պրոլետարիատի հեղափոխական զիկտատուրա» հասկացողությունն այնպես «մեկնաբանեց», վոր չքացավ ճնշված դասակարգի հեղափոխական բռնությունը ճեղղոների վերաբերմամբ, ապա Մարքսի լրերալ աղավաղման դործում համաշխարհային ոեկորդ խմվեց : Ռենեգատ Բերնշտայնը ոենեղատ Կաուցկու համեմատությամբ լակոտ դուրս յեկավ :

ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՅԵՎ ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱ

Կառուցվու կողմից անաստված կերպով խառնաշփոթած հարցն իրականում ներկայանում է այսպիսի կերպարանքով:

Յեթե չծաղրենք առողջ դատողությունը և պատմությունը, ապա պարզ է, Վոր չի կարելի խոսել «մաքուր դեմոկրատիայի» մասին, քանի դոկություն ունեն զանազան դասակարգեր, այլ կարելի չէ խոսել միայն դասակարգային դեմոկրատիայի մասին: (Փակաղծերում առած, «մաքուր դեմոկրատիան» վր'չ միայն տգիտութուն արտահայտող Ֆրազ է, Վոր յերևան է բերում ինչպես դասակարգերի կոխը, այնպես էլ պետության եյությունը չբարենկը, այլև յնուսպատիկ դատարի Ֆրազ է, Վորովհետև կոմունիստական հասարակության մեջ դեմոկրատիան վերաբերվելով ու սովորույթ դառնալով, մահանալու յե, բայց յերբեք չի լինի «մաքուր» դեմոկրատիա):

«Մաքուր դեմոկրատիան» բանվորներին հիմարացնող լիբերալի ստահող Ֆրազ է: Պատմությունը դիտե բուրժուական դեմոկրատիան, Վոր դալիս է փոխարինելու ֆեոդալիզմին*) և պրոլետարական դեմոկրատիան, Վոր դալիս է փոխարինելու բուրժուականին:

Յեթե Կառուցվին դրեթե տասնյակ եջեր է նվիրում այն ճշմարտությունն «ապացուցելուն», Վոր բուրժուական դեմոկրատիան առաջադիմական է՝ միջնադարականության հետ համեմատած և Վոր պրոլետարիատն անսպասառ պետք է ոգտադործի այդ դեմոկրատիան այն պայքարում, Վոր մղում է բուրժուադիայի դեմ, ապա այդ հենց բանվորներին հիմարացնող լիբերալ շաղակրատություն է: Վր'չ միայն կրթված Գերմանիայում, այլև անկիրթ Ռուսաստանում այդ տրուկմ է: Կառուցվին պարզապես «գիտական» ավազ է փչում բանվորների աչքը, փքուն տեսք ընդունած պատմելով թե՛ Վայտլինգի մասին, թե՛ Պարազլայի ճիզվիտներին մասին, թե՛ այլ շատ բաների մասին, Վորպեսզի զանց անի արգի, այսինքն կապիտալիստական դեմոկրատիայի բուրժուական եյությունը:

Կառուցվին մարքսիզմից վերցնում է այն, ինչ Վոր ընդունելի չէ լիբերալների համար, բուրժուադիայի համար (միջնադարականության քննադատությունը, առհասարակ կապիտալիզմի և

*) Զեռոգրում՝ «փոխարինում է միջնադարականությանը»: Խմբ.:

մասնավորապես կապիտալիստական ղեմոկրատիայի առաջադեմական պատմական դերը), և սքոդում, դուրս ե նետում, լուծ-թյան տալիս մարքսիզմի մեջ այն, ինչ վոր անընդունելի յե բուր-ժուազիայի համար (պրոլետարիատի հեղափոխական բռնությունն ընդդեմ բուրժուազիայի՝ վերջինս վոչնչացման համար): Ահա թե ինչու Կաուցկին անխուսափելիորեն, իր ողբերկով դրության շնորհիվ և ինչ ել վոր լինի նրա սուբյեկտիվ համոզվածությունը, բուրժուազիայի լաբեյ և դուրս դալիս:

Բուրժուական ղեմոկրատիան, պատմական մեծ առաջադիմու-թյուն լինելով միջնադարականության հետ համեմատած, միշտ մնում ե—և կապիտալիզմի որով չի կարող չմնալ—նեղ, թերատ, կեղծ, խաբեյական, հարուստների համար՝ դրախտ, չահադործ-վողների, չքավորների համար՝ թակարդ ու խաբեյություն: Ահա այս ճշմարտությունը, վոր մարքսիստական ուսմունքի ամենաե-յական բաղկացուցիչ մասն և կաղմում, «մարքսիստ» Կաուցկին չի ըմբռնել: Ահա այս—արմատական—հարցում Կաուցկին բուրժուա-զիային «հաճելություններ» ե հրամցնում, փոխանակ դիտական քննադատության յենթարկելու այն պայմանները, վորոնք ամեն բուրժուական ղեմոկրատիա դարձնում են ղեմոկրատիա հարուստ-ների համար:

Նախ հիշեցնենք դիտականագուշն պարոն Կաուցկուն Մարքսի և Ենգելսի այն թեորիական հայտարարությունները, վոր մեր դպրը խայտառակ կերպով «մոռացել ե» (ի հաճույս բուրժուազիա-յի), իսկ հետո բանը բացատրենք ամենից հանրամատչելի ձևով: Վո՛չ միայն հնադարյանն ու Ֆեոդալականը, այլև՝ «արդի ներկայացուցչական պետությունը, այդ—կապիտալի կողմից վարձու աշխատանքը չահագործելու գործիք ե» (Ենգելսը՝ պե-տության վերաբերյալ իր յերկում)⁵: «Բանի վոր պետությունը սոսկ անցողիկ հիմնարկ ե, վորից հարկ ե լինում ողտվել պայ-քարելու, հեղափոխության մեջ, իր հակառակորդներին բռնի կերպով ճնշելու համար, ուստի զուտ անմտություն ե ազատ ժո-ղովրդական պետության մասին խոսելը. քանի դեռ պրոլետա-րիատը կարիք ունի պետության, նա դրա կարիքն ունի վո՛չ թե ազատության շահերի տեսակետից, այլ իր հակառակորդներին ճնշելու շահերի տեսակետից, իսկ յերբ հնարավոր ե դառնում խոսել ազատության մասին, այն ժամանակ պետությունը, վոր-պես այդպիսին, դադարում ե գոյություն ունենալուց» (Ենգելսը՝ 1875 թ. 28. III. Բեբելին դրած նամակում)⁶: «Պետությունը վոչ այլ ինչ ե, բայց յեթե մեքենա՝ ճնշելու համար մեկ դասակարգը

մյուսի կողմից, և դեմոկրատական հանրապետութեան մեջ ամենեւին ել լույս պահաս, քան միապետութեան մեջ» (Ենդեխը՝ Մարքսի «Քաղաքացիական պատերազմ»-ի առաջարանում)։ Ընդհանուր ընտրական իրավունքը «բանլոր դասակարգի հասունութեան ցուցանիշն է։ Ավելին տալ նա չի կարող և յերբեք չի տա այժմյան պետութեան մեջ»*) (Ենդեխը՝ պետութեան վերաբերյալ իր յերկուս)։ Պարոն Կառլեկին արտասովոր տաղտկալիութեամբ ծամծըմում է այս դրույթի առաջին մասը, վորն ընդունելի չէ բուրժուազիայի համար։ Իսկ յերկրորդը, վոր մենք ընդգծեցինք և վորն ընդունելի չէ բուրժուազիայի համար, ունենդատ Կառլեկին յուրեքյա՛ն է տալիս։

«Կոմունան պետք է լինի վոչ թե պառլամենտար, այլ աշխատող կորյուքացի, վորը միեւնուն ժամանակ թե՛ որենսդիր է, թե՛ որենքները կատարող... Փոխանակ յերեք կամ վեց տարին մեկ անգամ վորոշելու, թե տիրապետող դասակարգի վոր անդամը պետք է պառլամենտում ներկայացնի և ճնշի (Ver-und zertreten)՝ ժողովրդին, վոխանակ այդ բանի, ընդհանուր ընտրական իրավունքը պետք է ծառայեր կոմունաների մեջ կազմակերպված ժողովրդին, վորպեսզի նա իր ձեռնարկութեան համար դռներ բանլորներ, վերակացուներ, հաշվապահներ, ինչպես անհատական ընտրական իրավունքը յուրաքանչյուր դործատուի համար ծառայում է այդ նպատակին»։ (Մարքսը՝ փարիզի կոմունայի վերաբերյալ յերկուս—«Քաղաքաց. պատերազմը Գրան-սիայում»)։

Գիտնականապէս պարոն Կառլեկուն հիանալի կերպով հայտնի այս դրույթներէից յուրաքանչյուրը խփում է նրա յերեսին, մերկացնում է նրա ամբողջ ունենդատութիւնը։ Կառլեկու ամբողջ բրոշյուրում այս ճշմարտութիւնները ըմբռնման նշույլն անգամ չկա։ Նրա բրոշյուրը ամբողջ բովանդակութիւնը ծա՛ղր է մարքսիզմի վերաբերմամբ։

Վերցրե՛ք արդէ պետութիւններէ հիմնական որենքները, վերցրե՛ք այդ պետութիւններէ կառավարումը, վերցրե՛ք ժողովների կամ մամուլի աղատութիւնը, վերցրե՛ք «քաղաքացիների համասարութիւնն որենքի առաջ»,—և յուրաքանչյուր քայլափոխում դուք կտեսնեք բուրժուական դեմոկրատիայի կեղծավորութիւնը, վոր լալ ծանոթ է յուրաքանչյուր ազնիւ ու դիտակից բանլորի։ Չկա վոչ մի, թեկուզ ամենադեմոկրատական պետութիւն, վորտեղ սահմանադրութիւններէ մեջ չլինէին սողանցքներ կամ վերապահութիւններ, վորոնք բուրժուազիայի համար

*) Ընդգծումը Լենինինն է։ Խմբ.։

ապահովում են բանվորների դեմ դորքեր շարժելու, պատերազմական դրուժյուն մտցնելու և այլնի հնարավորութունը՝ «կարգը խախտելու դեպքում», — իրականում՝ այն դեպքում, յերբ շահագործվող դասակարգը «խախտում է» իր ստրկական դրուժյունը և փորձեր է անում իրեն պահելու վոչ-ստրկաբար։ Կաուց-կին անամոթաբար դեղադարձում է բուրժուական դեմոկրատիան, լուծթյան տալով, որինակ, այն, ինչ վոր դործադուլավոր բանվորների դեմ անում են ամենից ավելի դեմոկրատական և հանրապետական բուրժուականներն Ամերիկայում կամ Շվեյցարիայում։

Ո՛ր, իմաստուն և զիտնական Կաուցկին այդ մասին լու՛մ է։ Նա, այդ զիտնականն ու քաղաքական գործիչը, չի հասկանում, վոր այդ մասին լուելը ստորություն է։ Նա գերադասում է բանվորներին պատմել մանկական հեքիաթներ, ինչպես, որինակ, այն, վոր դեմոկրատիա նշանակում է «փոքրամասնության պաշտպանություն»։ Անհավատալի յե, բայց փա՛ստ է։ Քրիստոսի ծննդից հետո 1918 թվականին, իմպերիալիստական սպանդի և ինտերնացիոնալիստական (այսինքն Ռենոդելների և Լոնդենների, Շալդեմանների և Կաուցկիների, Հենդերսոնների ու Ուերրների և այլոց պես սոցիալիզմին ստորաբար չդավաճանած) փոքրամասնությունները՝ «աշխարհի բոլոր դեմոկրատիաներում» խեղդելու հինգերորդ տարում պարոն զիտնական Կաուցկին քաղցրիկ, քաղցրիկ ձայնով ներբողում է «փոքրամասնության պաշտպանությունը»։ Ով ցանկանում է, կարող է այդ կարգալ Կաուցկու բրոշյուրի 15-րդ էջում։ Իսկ 16-րդ էջում սույն զիտնական անհատը կպատմի ձեզ XVIII դարի՝ Անգլիայի վիդերի և տորիների մասին։

Ո՛ր, զիտնականությո՛ւն։ Ո՛ր, նրբին լաքեյություն բուրժուազիայի առաջ։ Ո՛ր, կապիտալիստների առաջ փորսող տալու և նրանց կոշիկները լիզելու քաղաքակիրթ մաներա։ Յեթե յես լինեյի Կրուպպ, կամ Շալդեման, կամ Կլեմանսո, կամ Ռենոդել, յես միլիոններ կվճարեյի պարոն Կաուցկուն, կպարզևատրեյի նրան Հուդայի համբուլքներով, կգովաբանեյի նրան բանվորների առաջ, կհանձնարարեյի «սոցիալիզմի միասնականություն» այնքան «պատվելի» մարդկանց հետ, ինչպես Կաուցկին է։ Բրոշյուրներ գրել պրոլետարիատի զիկտատուրայի դեմ, պատմել XVIII դարի Անգլիայի վիդերի և տորիների մասին, հավատացնել, թե դեմոկրատիա նշանակում է «փոքրամասնության պաշտպանություն» և լուծթյան տալ Ամերիկայի «դեմոկրատական» հանրապետության մեջ ինտերնացիոնալիստների դեմ կազմակերպած

ջարդէրը, — մի՞թե այդ լաքեյական ծառայութեաններ չեն բուր-
ժուաղիային:

Գիտնական պարոն Կառլցկին «մոռացել է» — հավանորեն, —
պատահաբար մոռացել է — մի «մանրուք», այն է՝ վոր բուր-
ժուական դեմոկրատիայի տիրապետող կուսակցութեանը փոքրա-
մասնութեան պաշտպանութեան տալիս է միայն այլ բուրժուական
կուսակցութեանը, իսկ պրոլետարիատին ամեն մի լուրջ, խոր,
արմատական հարցում «փոքրամասնութեան պաշտպանութեան» փո-
խարեն բաժին են ընկնում պատերազմական զրույթունները կամ
ջարդերը: Վորքան ավելի յե զարգացած դեմոկրատիան, այնքան
ավելի մոտ է լինում ջարդին կամ ֆաղաֆաղիական պատերազմին՝
բուրժուազիայի համար վտանգավոր ամեն մի ֆաղաֆաղիան խոր
տարածայնութեան դեպքում: Բուրժուական դեմոկրատիայի այս
«որենքը» գիտնական պարոն Կառլցկին կարող էր դիտել հանրա-
պետական Ֆրանսիայում՝ Դրեյֆուսի դործում, դեմոկրատական
հանրապետութեան Ամերիկայում՝ նեգրերին՝ և ինտերնացիոնա-
լիտներին լինչի դատաստանի յենթարկելու մեջ, դեմոկրատա-
կան Անգլիայում՝ Իռլանդիայի և Ուլստերի որինակում, Ռուսաս-
տանի դեմոկրատական հանրապետութեան մեջ՝ բոլշևիկներին հա-
լածելու և նրանց նկատմամբ 1917 թ. ապրիլին ջարդեր կազմա-
կերպելու մեջ: Յես դիտմամբ որինակները վերցնում եմ մի՞չ մի-
այն պատերազմի ժամանակից, այլ նմանապես նախապատերազ-
մական, խաղաղ ժամանակից: Քաղցրալուծ պարոն Կառլցկուն
հաճելի յե աչք փակել XX դարի այս փաստերի հանդեպ ու դրա
փոխարեն բանվորներին պատմել զարմանալի նոր, խիստ հե-
տաքրքրական, արտասովոր ուսանելի, անասելի կարեոր բաներ
XVIII դարի վիզերի և տորիների մասին:

Վերցրե՛ք բուրժուական պառլամենտը: Արդյոք կարելի՞ յե
յենթադրել, վոր գիտնական Կառլցկին յերբեք չի լսել այն մասին,
թե բորսան ու բանկիրները այնքան ավելի յեն յենթարկում իրենց
բուրժուական պառլամենտները, վորքան ավելի ուժեղ է զարգա-
ցած դեմոկրատիան: Սրանից չի հետևում, թե չպետք է ողտա-
գործել բուրժուական պառլամենտաբեղմը (և բոլշևիկներն այն-
պիսի հաջողութեամբ ազտագործեցին այն, ինչպես հաղիվ թե ող-
տագործած լինեք աշխարհում վորեւէ այլ կուսակցութեան, վո-
րովհետեւ 1912—1914 թվականներին մենք 4-րդ Դումայում նվա-
ճեցինք ամբողջ բանվորական կուրիան): Բայց սրանից հետևում
է, վոր միայն լիբերալը կարող է մոռանալ բուրժուական պառլա-
մենտաբեղմի պատմական սահմանափակութիւնն ու պայմանա-

կանուրբունը, ինչպես այդ մասին մոռանում ե կառուցկին: Ճընջ-
 լած մասսաները յուրաքանչյուր քայլափոխում ամենադեմոկրա-
 տական բուրժուական պետություն մեջ հանդիպում են աղաղա-
 կող հակասություն, վոր դոյություն ունի կապիտալիստներէ «դե-
 մոկրատիայի» կողմից աղղարարվող ձևական հավասարութեան
 և հաղարավոր փաստական սահմանափակումներէ ու բարդու-
 թյուններէ*) միջև, վորոնք պրոլետարներին դարձնում են վա-
 րձու ստրուկներ: Հենց այդ հակասությունն ե բաց անում մասսա-
 ների աչքը կապիտալիզմի ներկածութեան, ստահողութեան, կեղ-
 ծավորութեան նկատմամբ: Հենց ա՛յդ հակասությունն են շա-
 բունակ մերկացնում սոցիալիզմի ագիտատորներն ու պրոպագան-
 դիստները մասսաների առաջ, վորպեսզի նրանց նախապատրաս-
 տեն հեղափոխութեան: Իսկ յերբ սկսվեց հեղափոխությունների
 դարադուլը, այն ժամանակ կառուցկին կոնակը**) դարձ-
 րեց նրան ու սկսեց ներքողել մեռնող բուրժուական դեմոկրա-
 տիայի հրաշալիքները:

Պրոլետարական դեմոկրատիան, վորի ձևերից մեկը խորհրդ-
 դային իշխանությունն ե, դեմոկրատիային տվեց աշխարհումս
 չտեսնված դարգացում ու ընդլայնում բնակչության հենց վիթ-
 խարի մեծամասնութեան՝ շահագործվողներէ և աշխատավորներէ
 համար: Ամբողջ գրքույկ դրել դեմոկրատիայի մասին, ինչպես
 այդ արել ե կառուցկին, վոր յերկու եջում խոսում ե դիկտատու-
 րայի մասին և տասնյակ եջերում «մաքուր դեմոկրատիայի մա-
 սին»—ու չնկատել այդ, նշանակում ե լիբերալորեն բանը բոլո-
 րովին խեղաթյուրել:

Վերցրել՝ քարտաքին քաղաքականությունը: Վոչ մի՝ ամենա-
 դեմոկրատական՝ բուրժուական յերկրում այն չի կատարվում բա-
 ցահայտ կերպով: Ամենուրեք մասսաներին խարում են, դեմոկրա-
 տական Ֆրանսիայում, Շվեյցարիայում, Ամերիկայում, Անդլիա-
 յում հարյուրապատիկ ավելի լայն ու նրբին ձևով, քան թե ուրիշ
 յերկիրներում: Խորհրդային իշխանությունը հեղափոխականորեն
 պոկեց քարտաքին քաղաքականության գաղտնիքի թղթը: Կառուցկին
 այդ չի նկատել, նա լուծ ե այդ մասին, թեև հափշտակողական
 պատերազմներէ և «ազդեցութեան շրջանների բաժանման վերա-
 բերյալ» (այսինքն աշխարհն ավազակ-կապիտալիստներէ կողմից
 բաժանելու վերաբերյալ) գաղտնի պայմանագրերի դարաշրջանում

*) Ձեռագրում՝ «նեղումների»: Խմբ.:

**) 1918 թ. հրատ. մեջ՝ «յերեսը»: Խմբ.:

այդ ունի հիմնական (կարգինալ) նշանակութիւն, վորովհետեւ գերանից ե կախված խաղաղության հարցը, տասնյակ միլիոնավոր մարդկանց կյանքի ու մահվան հարցը:

Վերջրէ՛ք պետութեան կերտումը: Կառուցելին կառչում ե «մանրունքից» մինչ այն աստիճան, վոր նշում ե, թե ընտրութիւնները «վոչ-ուղղակի» յեն (խորհրդային սահմանադրութեան մեջ), բայց բանի ելութիւնը չի տեսնում: Նա չի նկատում պետական ասպարատի, պետական մեքենայի դասակարգային ելութիւնը: Բուրժուական դեմոկրատիայի մեջ կապիտալիստները հաղաթւոր արարքներով,—վորոնք այնքան ավելի ճարպկորեն են կատարվում ու համատար կերպով ներգործող են, վորքան ավելի յե դարգացած «մաքուր» դեմոկրատիան,—վանում են մասսաներին կառավարման մասնակցելուց, ժողովների ու մամուլի ազատութիւնից ե այլն: Խորհրդային իշխանութիւնն առաջինն ե աշխարհում (խիկապես ասած, յերկրորդը, վորովհետեւ այդ նույնը սկսել եր անել Փարիզի Կոմունան), վոր դեպի կառավարման գործն ե գրավում մասսաներին, հենց շահագործվող մասսաներին: Աշխատավոր մասսաների համար հաղաթւոր ցանկապատերով ցանկապատված ե մասնակցութիւնը բուրժուական պառլամենտում (վորը յերբեք չի յուծում բուրժուական դեմոկրատիայի լրջադույն հարցերը. դրանք լուծում ե բորսան, բանկերը), ե բանվորները հիանալի կերպով դիտեն ե զգում են, տեսնում ու շոշափում են, վոր բուրժուական պառլամենտը ոտաք հաստատութիւն ե, բուրժուազիայի կողմից պրոլետարներին մնշելու գործիք ե, թշնամական դասակարգի, շահագործողական փոքրամասնութեան հաստատութիւն ե:

Խորհուրդները—հենց աշխատավոր ե շահագործվող մասսաների անմիջական կազմակերպութիւնն ե, վորը, ամեն կերպ, վորքան վոր կարելի յե, հեշտացնում ե նրանց համար պետութիւնը սեփական ուժերով կերտելու ե այն կառավարելու հնարավորութիւնը: Ընդամեն հենց աշխատավորների ե շահագործվողների ամանգարդը, քաղաքային պրոլետարիատը, այն առաջելութիւնն ե ստանում, վոր նա ամենալավագույն կերպով ե միավորված խոշոր ձեռնարկութիւններին կողմից,—նրա համար ամենից հեշտ ե ընտրել ու հետեւել ընտրութիւններին: Խորհրդային կազմակերպութիւնը ավտոմատիկ կերպով հեշտացնում ե բոլոր աշխատավորների ե շահագործվողների միավորումը նրանց ամանգարդի, պրոլետարիատի շուրջը: Բուրժուական հին ասպարատը—չինովնիկութիւնը, հարստութեան, բուրժուական կրթութեան,

կապերի և այլ արտոնութիւնները (այս փաստական արտոնութիւններն այնքան ավելի բաղմադան են, վորքան ավելի յեզարգացած բուրժուական ղեմոկրատիան), —այդ բոլորը խորհըրդային կաղմակերպութեան պարադայում վերանում է: Մամուլի աղատութիւնը դադարում է կեղծավորութիւն լինելուց, վորովհետեւ տպարաններն ու թուղթը խլում են բուրժուազիայից: Այդ նույնը կատարւում է լաւադույն շենքերի, պալատների, առանձնատների (особняк), կալվածատիրական տների վերաբերմամբ: Խորհրդային իշխանութիւնը շատ ու շատ հազարավոր այդ լաւադույն շենքերը մեկնե խեց շահադործողներից և այդպիսով մասսաների համար ժողովների իրավունքը դարձնեց միլիոն անգամ ավելի «դեմոկրատիկ», — ժողովների այն իրավունքը, առանց վորի դեմոկրատիան խաբէյութիւն է: Վոչ լոկալ, վոչ-տեղային խորհուրդների վոչ-ուղղակի ընտրութիւնները հեշտացնում են խորհուրդների համադումարները, ամբողջ ապարատը դարձնում են ավելի եփան, շարժուն, բանւորների և գյուղացիների համար ավելի մատչելի այնպիսի մի ժամանակաշրջանում, յերբ կյանքը յեռում է և պահանջւում է հնարավորութիւն ունենալ առանձնապէս արագ կերպով հետ կանչելու տեղական պատգամավորին կամ ուղարկելու նրան խորհուրդների ընդհանուր համադումարը:

Պրոլետարական դեմոկրատիան միլիոն անգամ ավելի դեմոկրատիկ է ամեն մի բուրժուական դեմոկրատիայից, — Խորհրդային իշխանութիւնը միլիոնավոր անգամ ավելի դեմոկրատիկ է ամենադեմոկրատական բուրժուական հանրապետութիւնից:

Այդ միայն կարող եր չնկատել կամ բուրժուազիայի գիտակից սպառավորը, կամ այն մարդը, վոր քաղաքականապէս բոլորովին մեռած է, բուրժուական վոչոտ դրքերի հետեից չի տեսնում կենդանի կյանքը, մինչև ուղն ու ծուծը տողորված է բուրժուական դեմոկրատական նախապաշարմունքներով և դրանով իրեն որբեկտիւրեն դարձնում է բուրժուազիայի լաքերը:

Այդ կարող եր չնկատել միայն այնպիսի մարդը, վորն ընդունակ չէ հարցը դնելու մնշված դասակարգերի տեսակետից:

Բուրժուական ամենից դեմոկրատական յերկիրներէ շարքում կա՞ արդո՞ք աշխարհումս դոնե մեկ յերկիր, վորտեղ միջին, մասսայական բանւորը, միջին, մասսայական բաւրախը կամ գյուղական կիսապրոլետարն առհասարակ (այսինքն ճնշված մասսայի, բնակչութեան հսկայական մեծամասնութեան ներկայացուցիչը) գեթ մոտավորապէս վայելեր լաւադույն շենքերում ժողովներ առնելու այնպիսի ազատութիւն, իր դադափարների արտահայտու-

Թյան համար, իր շահերի պաշտպանության համար խոշորագույն տպարաններ և թղթի լափաղույն պահեստներ ունենալու այնպիսի ազատություն, պետության կառավարման և պետության «կերտման» համար հենց իր դասակարգի մարդկանց առաջադրելու այնպիսի ազատություն, ինչպես խորհրդային Ռուսաստանում:

Մտածելն անգամ ծիծաղելի չէ, թե պարոն Կաուցկին վորեւ յերկրում կկարողանա հազար իրազեկ բանվորի ու բատրակի մեջ դտնել զեթ մեկին, վորը տարակույս ունենա այս հարցի պատասխանի վերաբերմամբ: Բնազդորեն, բուրժուական թերթերից չսեղով ճշմարտության խոստովանությունների պատառիկներ, ամբողջ աշխարհի բանվորները համակրում են Խորհրդային Հանրապետությանը հենց այն պատճառով, վոր նրա մեջ տեսնում են պրոլետարական դեմոկրատիա, դեմոկրատիա չփափարնելի կամաք և վոչ թե դեմոկրատիա հարուստների համար, վորպիսին իրոք հանդիսանում է ամեն մի, նույնիսկ ամենալափաղույն, բուրժուական դեմոկրատիան:

Մեղ կառավարում են (և մեր պետությունը «կերտում են») բուրժուական չինովնիկները, բուրժուական պառլամենտները, բուրժուական դատավորները: Ահա այն պարզ, ակնհեռ, անվիճելի ճշմարտությունը, վոր իրենց կյանքի փորձով դիտեն, վոր ամեն ոք գիտե՞լ են ու չոչափում բոլոր բուրժուական յերկիրներում, այդ թվում նաև ամենադեմոկրատական յերկիրներում, ճնշված դասակարգերին պատկանող տասնյակ ու հարյուրավոր միլիոն մարդիկ:

Իսկ Ռուսաստանում բոլորովին ջարդել են չինովնիկական ապարատը, քար քարի վրա չեն թողել այդ ապարատում, վոնգել են բոլոր հին դատավորներին, ցրել են բուրժուական պառլամենտը—և ավել են շատ ավելի մատչելի ներկայացուցչութուն հենց բանվորներին ու իշուղացիներին, նրանց խորհուրդներով են փոխարինել չինովնիկներին, կամ նրանց խորհուրդներին յենթակա յեն դարձրել չինովնիկներին, նրանց խորհուրդները դարձրել են դատավորներ ընտրողներ: Այս միակ փաստը բավական է, վորպեսզի բոլոր ճնշված դասակարգերն ընդունեն, վոր Խորհրդային իշխանությունը, այսինքն պրոլետարիատի դիկտատուրայի տվյալ ձևը, միլիոն անգամ ավելի դեմոկրատական է, քան թե բուրժուական ամենադեմոկրատական հանրապետությունը:

Կաուցկին չի հասկանում այս, ամեն մի բանվորի համար հասկանալի և ակնհեռ, ճշմարտությունը, վորովհետեւ նա «մոռացել է», «ապաստվորել է» (разучился) դեհեռ այն հարցը, թե

դեմոկրատիա վո՞ր դաւաւակարգի համար : Նա դատում է «մաքուր» (այսինքն անդասակարգային, թե արտադասակարգային) դեմոկրատիայի տեսակետից : Նա Շեյլոկի նման է փաստարկում . «մի ֆունտ միս», ուրիշ վոչինչ : Բոլոր քաղաքացիները հավասարութուն—այլապես չկա դեմոկրատիա :

Հարկադրված ենք գիտնական Կառլցկուն, «մարքսիստ» և «սոցիալիստ» Կառլցկուն հարց տալ .

արդո՞ք կարո՞ղ ե հավասարութուն լինել շահագործվողի և շահագործողի միջև :

Այս հրեշավոր, այս անհավատալի բան է, վոր հարկ է լինում II Ինտերնացիոնալի դադափարային առաջնորդի դիրքը քննելիս այսպիսի հարց դնել : Բայց մի բանի վոր ձեռնարկել ես, տար մինչև վերջը : Հանձն ես առել դրելու Կառլցկու մասին, — պարզաբանիր գիտնական մարդուն, թե ինչու չի կարող հավասարութուն լինել շահագործողի և շահագործվողի միջև :

ԿԱՐՈ՞Ղ Ե ԱՐԴՅՈՔ ՀԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԼԻՆԵԼ ՇԱՀԱԳՈՐԾՎՈՂԻ ՅԵՎ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՂԻ ՄԵՋԵՎ

Կառլցկին հետևյալ կերպ է դատում .

(1) «Շահագործողները միշտ կազմել են բնակչության վոչ մեծ փոքրամասնութունը միայն» (Կառլցկու դրքուկի 14—րդ եջ) :

Այս անվիճելի ճշմարտութուն է : Այս ճշմարտութունից յեկնելով՝ ի՞նչպես պետք է դատել : Կարելի չե դատել մարքսիստորեն, սոցիալիստորեն . այդ պարադայում պետք է վորպես հիմք վերցնել շահագործվողների վերաբերմունքը դեպի շահագործողները : Կարելի չե դատել լիբերալորեն, բուրժուական—դեմոկրատականորեն . այդ պարադայում պետք է վորպես հիմք վերցնել մեծամասնության վերաբերմունքը դեպի փոքրամասնութունը :

Յեթե մարքսիստորեն դատելու լինենք, ապա հարկ կլինի ասելու . շահագործողներն անխուսափելիորեն պետութունը (իսկ խոսքը դեմոկրատիայի մասին է, այսինքն պետության ձևերից մեկի) դարձնում են իրենց դասակարգի, շահագործողների տիրապետության գործիք՝ շահագործվողների նկատմամբ : Այդ պատճառով ել դեմոկրատական պետութունը, քանի դեռ կան շահագործվողներ ի մեծամասնության նկատմամբ տիրապետող շահագործողներ, անխուսափելիորեն կլինի դեմոկրատիա շահագործողների համար : Շահագործվողների պետութունը պետք է արմա-

տապեալ տարբերվի աղպիսի պետութիւնից, պետք է լինի դեմոկրատիա շահագործվողներէ համար և շահագործողներին մնշելը, իսկ դասակարգի ճնշումը նշանակում է աղքատ դասակարգի անհավասարութիւն, նրան հանելը «դեմոկրատիայից»:

Յեթի լիբերալներն դատենք, ապա հարկ կ'լինի ասելու. մեծամասնութիւնը վճռում է, փոքրամասնութիւնը հնազանդվում: Չհնազանդվողներին պատժում են: Ահա բոլորը: Առհասարակ պետութեան, մասնավորապես «մաքուր դեմոկրատիայի» վորեւէ դասակարգային բնույթի մասին հարկ չկա դատելու,—այդ՝ դործին չի վերաբերում, վորովհետեւ մեծամասնութիւնը՝ մեծամասնութիւն է, իսկ փոքրամասնութիւնը՝ փոքրամասնութիւն: Մի ֆունտ միսը՝ մի ֆունտ միս է, և պրծալ-դնաց:

Կառուցիկն հենց աղպիսի է դատում.

(2) «Այդ Ի՞նչ պատճառներով է, վոր պրոլետարիատի տիրապետութիւնը պետք է ընդունի և անհրաժեշտաբար ընդունի այնպիսի ձև, վորն անհամատեղելի չէ դեմոկրատիայի հետ» (եջ 21): Հետևում է այն բանի պարզաբանումը, վոր պրոլետարիատն իր կողմն ունի մեծամասնութիւն, խիստ հանդամանորեն և խիստ բաղմարառ պարզաբանումը՝ մեջբերելով Մարքսից ցիտատ և Փարիզի Կոմունայի ձայների թվերը: Յեղրակացութիւն. «Այն ուժիմը, վոր այնքան ուժեղ արմատացած է մասսաների մեջ, ամենախորք առիթն անգամ չունի վրտնձգութիւն կատարելու դեմոկրատիայի դեմ: Միշտ չէ, վոր այն կկարողանա յոլա գնալ առանց բռնութեան, այն դեպքերում, յերբ բռնութիւն է դործադրվում դեմոկրատիան ճնշելու համար: Բռնութեանը կարելի չէ պատասխանել միայն բռնութեամբ: Բայց այն ուժիմը, վորը դիտե, թէ մասսաներն իր կողմն են, բռնութիւնը կգործադրի միայն նրա համար, վորպեսզի պահպանի դեմոկրատիան և վրէժի նրա համար, վորպեսզի վռչնչացնի այն: Նա ուղղակի ինքնասպանութիւն կատարած կլինի, յեթէ կամենար վերացնել իր ամենահուսալի հիմքը, ընդհանուր ընտրական իրավունքը, հզոր բարոյական հեղինակութեան խոր աղբյուրը» (եջ 22):

Դուք տեսնում եք. Կառուցիկու փաստարկումից չքացալ շահագործվողներէ վերաբերմունքը դեպի շահագործողները: Մնաց միայն մեծամասնութիւնն ընդհանրապես, փոքրամասնութիւնն ընդհանրապես, դեմոկրատիան ընդհանրապես, մեղ արդեն ծանոթ «մաքուր դեմոկրատիան»:

Նկատեցի՛ք, վոր այս ասվում է Փարիզի կոմունայի կապակցութեամբ: Ուստի ակնառու դարձնելու համար մեջ բերենք, թէ

ինչ էյին ասում զիկտատուրայի մասին Մարքսն ու Ենգելսը Կոմունայի կապակցութեամբ¹⁰.

Մարքս. «...Յեթն բանվորները բուրժուազիայի զիկտատուրայի տեղը զնում են իրենց հեղափոխական զիկտատուրան... վորպեսզի բուրժուազիայի զիկտատութիւնը ջախջախեն... բանվորները պետութեանը տալիս են հեղափոխական և անցողիկ ձև...»:

Ենգելս. «...Հաղթանակած» (հեղափոխութեան մեջ) «կուսակցութիւնն ըստ անհրաժեշտութեան հարկադրված և լինում իր տիրապետութիւնն իր ձեռքին պահել այն վախի միջոցով, վոր ներշնչում և ռեակցիոներներին նրա զենքը: Յեթն փարիզի Կոմունան չհենկեր զինված ժողովրդի հեղինակութեան վրա՝ ընդդէմ բուրժուազիայի, միջին նա մեկ որից ավելի կղիմանար: Արդյոք իրավունք չունենք մենք, ընդհակառակը, հանդիմանելու Կոմունային, վոր նա չափազանց քիչ էր ուղտվում այդ հեղինակութիւնից»...:

Նույնը. «...Քանի վոր պետութիւնը միայն անցողիկ հիմնարկ և, վորից հարկ և լինում ուղտվել կովի, հեղափոխութեան ընթացքում, իր հակառակորդներին բռնութեամբ ճնշելու համար, ուստի խոսել ժողովրդական ազատ պետութեան մասին դուռն անմատչելուն և. քանի դեռ պրոլետարիատը կարիք ունի պետութեան, նա դրա կարիքն ունի վո՛չ թե ազատութեան շահերի համար, այլ իր հակառակորդներին ճնշելու համար, իսկ յերբ հնարավոր և դառնում խոսել ազատութեան մասին, այն ժամանակ պետութիւնը, վորպես այդպիսին, դադարում և զոյւթիւնն ունենալուց...»:

Կառուցելու և Մարքսի—Ենգելսի միջև այնպիսի տարածութիւն է, ինչպէս յերկնքից—յերկիրը, ինչպէս լիբերալի և պրոլետարական հեղափոխականի միջև: Մաքուր դեմոկրատիան ու պաշտպանեա «դեմոկրատիան», վորի մասին խոսում և Կառուցելին, նույն «ազատ ժողովրդական պետութեան» վերապատումն և սոսկ, այսինքն գուտ անմտութեամբ: Կառուցելին կարինետային դիտանկանալույն հիմարի դիտանկանութեամբ կամ 10-ամյա աղջկա անմեղութեամբ հարցնում և. ել ինչո՞ւ համար և հարկավոր զիկտատուրան, յեթե մեծամասնութիւնն կա: Իսկ Մարքսն ու Ենգելսը պարզաբանում են.

— Նրա համար, վորպեսզի ջախջախենք բուրժուազիայի զիկտատութիւնը,

— Նրա համար, վորպեսզի վախ ներշնչենք ռեակցիոներներին,

— Նրա համար, վորպեսզի զինված ժողովրդի հեղինակութիւնը պահպանենք՝ ընդդէմ բուրժուազիայի,

— Նրա համար, վորպեսզի պրոլետարիատը կարողանա բռնի կերպով ճնշել իր հակառակորդներին:

Կառուցելին չի հասկանում այս պարզաբանումները: Սիրահարված լինելով դեմոկրատիայի «մաքրութեան» վրա, չտեսնելով

նրա բուրժուականութիւնը, նա «հետեոյականորեն» այն կարծիքին ե մնում, վոր մեծամասնութիւնը, քանի վոր մեծամասնութիւն ե, չպետք ե փոքրամասնութեան «դիմադրութիւնը ջախջախի», չպետք ե նրան «բռնի կերպով ճնշի», — բաւական ե ճնշել դեմոկրատիայի խախտման դեպքերը: Սիրահարված լինելով դեմոկրատիայի «մաքրութեան» վրա՝ Կառուցկին անակնկալ կերպով կատարում ե այն ամենափոքրիկ սխալը, վոր միշտ գործում են բոլոր բուրժուական դեմոկրատները, այն ե՝ նա ձեական (կապիտալիզմի որով մինչև ուղն ու ծուծը ստահող ու կեղծավոր) հալասարութիւնն ընդունում ե փաստականի՝ տեղ: Մանրո՛ւնք:

Շահագործողը չի կարող հալասար լինել շահագործվողին:

Այս ճշմարտութիւնը, վորքան ել Կառուցկու համար այդ տոհմ լինի, կաղմում ե սոցիալիզմի ամենաեյական բովանդակութիւնը:

Մյուս ճշմարտութիւնը՝ իրական, փաստական հալասարութիւն լինել չի կարող, քանի դեռ բոլորովին վոչնչացված չե մեկ գնահարգի կողմից մյուսին շահագործելու ամեն մի հնարավորութիւն:

Շահագործողներին մեկեն կարելի յե ջախջախել՝ կենտրոնում բռնկած հաջող ապստամբութեան կամ զորքի խռովութեան գեպքում: Բայց, թերևս բոլորովին հազվագյուտ ու հատուկ գեպքերի բացառութեամբ, շահագործողներին չի կարելի մեկեն վոչնչացնել: Ձի կարելի մեկեն եքսպրոպրիացիայի յենթարկել քիչ թե շատ մեծ յերկրի բոլոր կալվածատերերին ու կապիտալիստներին: Այնուհետե, մենակ եքսպրոպրիացիան, վորպես իրավաբանական կամ քաղաքական ակտ, ամենևին ել չի վճռում բանը, վորովհետե պետք ե փաստորեն հեռացնել կալվածատերերին ու կապիտալիստներին, փաստորեն վտխարինել նրանց՝ Փարբիկաների ե կալվածքների ալ, բանալորական, կառավարչութեամբ: Ձի կարող հալասարութիւն լինել շահագործողների ե շահագործվողների միջև, քանի վոր շահագործողները յերկար սերունդների ընթացքում աչքի յե ընկել թե՛ կրթութեամբ, թե՛ հարուստ կյանքի պայմաններով, թե սովորքներով (НАВЫКИ), մինչդեռ շահագործվողների մասսան նույնիսկ ամենաառաջավոր ե ամենից դեմոկրատական բուրժուական հանրապետութիւններում ծեծկված ե, խաւար, տգետ, ահարեկված, բաժան-բաժան արված: Շահագործողները հեղաշրջումից հետո յերկար ժամանակ անխուսափելիորեն պահպանում են մի շարք հակայական փաստա-

կան առաջնություններ. նրանց մոտ մնում է փողը (փողը մեկն վոչնչացնել չի կարելի), վորոշ շարժական, հաճախ խոշոր, գույք, մնում են կապերը, կաղմակերսման ու կառավարման սովորքները, կառավարման բոլոր «գաղտնիքները» (սովորույթները, յեղանակների, միջոցների, հնարավորությունների) գիտելությունը, մնում է ավելի բարձր կրթությունը, մոտիկությունը տեխնիկապես բարձր (բուրժուականորեն ապրող ու մտածող) անձնակազմին, մնում է անչափելիորեն ավելի մեծ սովորքը ռազմական դործում (այդ շատ կարևոր է) և այլն, և այլն:

Յեթե շահագործողները ջախջախված են միայն մի յերկրում—իսկ այդ, իհարկե, տիպիկ դեպք է, վորովհետև հաղթողը բացառություն է միաժամանակ հեղափոխությունը մի շարք յերկիրներում—ապա նրանք շահագործվողներից այնուամենայնիվ ուժեղ են մնում, վորովհետև շահագործողները միջադեպին կապերը հսկայական են: Վոր շահագործվողների կամ ամենից սկսած գարդացած միջին-դուռացիական, արհեստավորական և այլ նման մասսաների մի մասը դնում է և ընդունակ է գնալու շահագործողների հետևից, այդ մինչև այժմ ցույց են տվել Իսպանիայի հեղափոխությունները, այդ թվում Կոմունան (վորովհետև Վերսալի դորքերի մեջ կային նաև սրբուհտարներ, վորպիսի հանդամանքի մասին «մոռացել է» դիտողականապես Կաուցկին):

Իրերի այս դրությունը պարզացում յենթադրել, թե շատ թեքիչ խոր ու լուրջ հեղափոխության ժամանակ հարցը վճռում է սլարդապես մեծամասնությունը վերաբերմունքը դեպի փոքրամասնությունը, այդ—մեծապես բխմտություն է, սովորական լիբերալի ամենահիմար նախապաշարմունք, այդ նշանակում է մասնաճիւղի խաբել, նրանցից սլատմական ակներև ճամարությունը թաղցնել: Այդ սլատմական ճամարությունն այն է, վոր ամեն մի խոր հեղափոխության ժամանակ շահագործվողների նկատմամբ մի շարք տարիների ընթացքում փաստական խոշոր առաջնություններ պահպանող շահագործողների յեղկարատև, համառ, հուսահատ դիմադրությունը կանոն է հանդիսանում: Յերբեք,—այլ կերպ, բայց յեթե քաղցրիկ հիմարուկ Կաուցկու քաղցրիկ յերեակալության մեջ—շահագործողները չեն յենթադրիլի շահագործվողների մեծամասնության վճռին, չփորձելով իրենց առաջնությունը վերջին, հուսահատ ճակատամարտում, մի շարք ճակատամարտերում:

Անցումը կապիտալիզմից դեպի կոմունիզմ մի ամբողջ պատ-

մական դարաշրջան է: Քանի այն չի ավարտվել, շահագործվող-ներին մեջ անխուսափելիորեն մնում է ռեստավրացիայի հույսը, իսկ այդ հույսը ռեստավրացիայի փորձերի յե վերածվում: Յեվ առաջին լուրջ պարտությունից հետո, տապալված շահագործողները, վորոնք չեյին սպասում իրենց տապալմանը, չեյին հավատում դրան, մտքով անգամ չեյին անցկացնում այդ, տասնապատկված յեռանդով, կատաղի կրքով, հարյուրապատիկ աճած ատելությամբ նետվում են դեպի մարտ՝ խլված «դրախտը» վերադարձնելու համար, իրենց ընտանիքներին համար, վորոնք այնքան քաղցր եյին սալրում, և վորոնց այժմ «ռամիկ խուժանը» դատապարտում է տնտեսական քայքայման ու թշվառության (կամ «հասարակ» աշխատանքի...): Իսկ շահագործող-կապիտալիստներին հետևից ձգվում է մանր-բուրժուազիայի լայն մասսան, վորին մասին բոլոր յերկիրներին տասնյակ տարիների պատմական փորձը վկայում է, վոր նա յերեւրվում է ու տատանվում, այսօր զնում է սրբոյետարիատին հետևից, վաղը վախենում է հեղաշրջման դժվարություններից, խուճապի մեջ է ընկնում բանվորների առաջին պարտությունից կամ կիսապարտությունից, նյարդայնանում է, պատեպատ է դիպչում, նվնվում, բանակից բանակ է փախստակում... Ինչպես մեր մենչեիկներն ու եսերները:

Յեվ իրերին այսպիսի դրության պարադայում, կատաղի, սրված պատերազմի դարաշրջանում, յերբ պատմության կողմից որվա հերթին յեն դրվում դարավոր և հաղարամյա արտոնությունների լինել-չլինելու հարցերը,— խոսե՛լ մեծամասնության ու վոք-րամասնության մասին, մաքուր դեմոկրատիայի մասին, դիկտատուրայի անհարկավորության մասին, շահագործողի և շահագործվողի հավասարության մասին: Ի՞նչ անսահման բխամտություն, վորպիսի անհո՛ւն ֆիլիստերություն է հարկավոր դրա համար:

Բայց 1871-1914 թվականներին, համեմատաբար «խաղաղ» կապիտալիզմի, տասնամյակները ոպորտունիզմին հարմարվող սոցիալիստական կուսակցությունների մեջ կուտակել են ֆիլիստերության, նեղճակատության, ռենեզատության ավդյան ախոռներ...

* * *

Ընթերցողը նկատեց, հավանորեն, վոր Կառլեկին՝ նրա գրքից վերը բերված ցիտատում խոսում է ընդհանուր ընտրական իրավունքի դեմ վոտնձգություն անելու մասին (այդ իրավուն-

քըն անվանելով—իսկապիտանը նկատենք—հզոր բարոյական հեղինակութեան խոր աղբյուր, մինչդեռ Նիգելսը նույն փարիզի Կոմունայի առթիվ և դիկտատուրայի նույն հարցի առթիվ խոսում և բուրժուազիայի դեմ ղինված ժողովրդի հեղինակութեան մասին. բնորոշ և համեմատել ֆիլիստերի և հեղափոխականի հայացքը «հեղինակութեան» վերաբերյալ...):

Պետք է նկատել, վոր շահագործողներին ընտրական իրավունքից զրկելու հարցը զուտ-առասպալան հարց է և վոչ թե առհասարակ պրոլետարիատի դիկտատուրայի հարց: Յեթե Կաուցկին առանց կեղծավորելու իր բրոշյուրը վերնագրեր՝ «Ռոչևիկները դեմ», այն ժամանակ վերնագրերը կհամապատասխաներ բրոշյուրի բովանդակութեանը և այն ժամանակ Կաուցկին իրավունք կունենար ուղղակի խոսելու ընտրական իրավունքի մասին: Բայց Կաուցկին կամեցել է հանդես գալ նախ և առաջ վորպես «Թեոքրիկ»: Նա իր բրոշյուրը վերնագրել է՝ «Պրոլետարիատի դիկտատուրա» ընդհանրապես: Նա խորհուրդներին մասին և Ռուսաստանի մասին հատկապես խոսում է բրոշյուրի յերկրորդ մասում միայն, սկսած նրա 5-րդ պարագրաֆից: Իսկ առաջին մասում (վորից յես վերցրել եմ ցիտատը) խոսքը վերաբերում է դեմոկրատիային և դիկտատուրային ընդհանրապես: Խոսք բաց անելով ընտրական իրավունքի մասին՝ Կաուցկին մատնեց իրեն, վորպես բոլշևիկների դեմ բանավիճող, վորը գոռշի արժեք չի տալիս Բեռլիային: Վորովհետև թեորիան, այսինքն դատողութունը դեմոկրատիայի և դիկտատուրայի ընդհանուր (և վոչ թե ազգային-հատուկ) դասակարգային հիմքերի մասին, պետք է խոսի վո՛չ թե ընտրական իրավունքի պես հատուկ հարցի մասին, այլ ընդհանուր հարցի մասին, այն է՝ կարո՞ղ է արդյոք դեմոկրատիան պահպանվել նաև հարուստների համար, շահագործողների համար՝ շահագործողներին տապալելու և ներանց պետութունը շահագործողների պետութեամբ փոխարինելու պատմական ժամանակաշրջանում:

Այսպես և միայն այսպես կարող է հարցը դնել թեորետիկը:

Մենք դիտենք Կոմունայի որինակը, մենք գիտենք մարքսիզմի հիմնադիրների բոլոր դատողութունները նրա կապակցութեամբ և նրա առթիվ: Այդ նյութի հիման վրա յես քննութեան եմ առել, որինակ, դեմոկրատիայի և դիկտատուրայի հարցը իմ «Պետութուն և հեղափոխութուն» բրոշյուրում, վորը գրված է մինչև հոկտեմբերյան հեղաշրջումը: Ընտրական իրավունքի սահ-

մանախաղման մասին յես չեմ ասել վնչ մի խոսք: Յեւ այժմ պետք է ասել, վոր ընտրական իրավունքի սահմանափակման հարցը դիկտատուրայի աղղային—հատուկ և վոչ թե ընդհանուր հարցըն է: Ընտրական իրավունքի սահմանափակման հարցին պետք է մոտենալ՝ ուսումնասիրելով ռուսական հեղափոխութեան հատուկ պայմանները, նրա զարգացման հատուկ ուղին: Հենց այդ եւ կարելի հետադա շարադրանքի մեջ: Բայց սխալ կլինէր նախապէս յերաշխափորել, թե Յեւրոպայում դալիք պրոլետարական հեղափոխութեանն են անպատճառ կտան՝ բոլորը կամ մեծամասնութունը՝ ընտրական իրավունքի սահմանափակում—բուրժուազիայի համար: Դա կարող է այդպէս լինել: Պատերազմից հետո և ռուսական հեղափոխութեան փորձից հետո այդ, հավանորեն, այդպէս կլինի, բայց այդ պարտադիր չէ դիկտատուրայի իրականացման համար, այդ—դիկտատուրայի տրամաբանական հասկացողութեան անհրաժեշտ հատկանիշը չէ, այդ չի մտնում դիկտատուրայի պատմական և դասակարգային հասկացողութեան մեջ վորպէս անհրաժեշտ պայման:

Դիկտատուրայի անհրաժեշտ հատկանիշ, պարտադիր պայման հանդիսանում է շահագործողների, վորպէս դասակարգի, բռնի ճնշումը և, հետևաբար, այդ դասակարգի նկատմամբ «մաքուր դեմոկրատիայի», այսինքն հավասարութեան և ազատութեան, խախտումը:

Այսպէս և միայն այսպէս կարող է դրել չէ հարցը թեորիպէս: Յեւ այն բանով, վոր կառուցկին հարցն այդպէս չդրեց, նա ապացուցեց, վոր բոլշևիկները դեմ հանդէս ե դալիս վոչ թե վորպէս թեորետիկ, այլ վորպէս ոպորտունիստներ և բուրժուազիայի սիկոֆանտ:

Թե ինչ յերկիրներում, այս կամ այն կապիտալիզմի աղղային վորպիսի առանձնահատկութեանների պարադայում կկիրառվի (բացառապէս կամ առավելապէս) դեմոկրատիայի այս կամ այն սահմանափակումը, խախտումը շահագործողների համար, դա—այս կամ այն կապիտալիզմի, այս կամ այն հեղափոխութեան աղղային առանձնահատկութեանների հարց է: Թեորիական հարցն այլ կերպ է դրված, այդ հարցը դրված է այսպէս. արդէ՞ ոք հնարավոր է պրոլետարիատի դիկտատուրան, առանց խախտելու դեմոկրատիան շահագործողների դասակարգի վերաբերմամբ:

Կառուցկին դանց է արել հենց այդ, թեորիպէս միակ կա-

ըևոր և եյական հարցը: Կառուցկին ամեն տեսակ ցիտատներ և բերել Մարքսից ու Ենգելսից, բացի այն ցիտատներից, վորոնք վերաբերում են տվյալ հարցին և վորոնք վերը բերված են իմ կողմից:

Կառուցկին խոսել է ամեն բանի մասին, ինչ վոր կամենաք, ամեն բանի մասին, ինչ վոր ընդունելի չէ լիբերալների և բուրժուական դեմոկրատների համար, ինչ վոր դուրս էի դալիս նրանց գաղափարների շրջանից,— բացի գլխավորից, բացի այն բանից, վոր պրոլետարիատը էի կարող հաղթել՝ չջախջախելով բուրժուազիայի դիմադրությունը, բռնի կերպով չննջելով իր հակառակորդներին, և վոր այնտեղ, վորտեղ կա «բռնի ճնշում», վորտեղ չկա «ազատութիւն», իհարկե, չկա դեմոկրատիա:

Կառուցկին այդ չհասկացավ:

* * *

Անցնենք ուսական հեղափոխութեան վորձին և այն տարածայնութեանը Սովիետների ու Սահմանադիր Ժողովի միջև, վորը տարավ դեպի Ուչրեդիլայի ցրումն ու բուրժուազիային ընտրական իրավունքից զրկելը:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ ԶՆԱՄԱՐՁԱԿԿԵՆ ԴԱՌՆԱԼ ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Խորհուրդները պրոլետարական դիկտատուրայի ուսական ձևն են: Յեթե պրոլետարիատի դիկտատուրայի մասին աշխատութիւնը դրող թեորետիկ-մարքսիստն իրոք ուսումնասիրեք այդ յերևույթը (և վոչ թե կրկներ մանր-բուրժուական վողբերն ընդդէմ դիկտատուրայի, ինչպէս Կառուցկին է անում, ավելի բարձրաձայն վերերդելով մենչևիկյան մելոդիաները), ապա այդպիսի թեորետիկը կտար դիկտատուրայի ընդհանուր սահմանումը, և ապա քննութեան կառնեք նրա հատուկ, ազգային ձևը՝ խորհուրդները, կտար նրանց վորպէս պրոլետարիատի դիկտատուրայի ձևերից մեկի քննադատութիւնը:

Հասկանալի չէ, վոր այն բանից հետո, յերբ Կառուցկին լիբերալ «մշակման» յենթաբնից Մարքսի ուսմունքը դիկտատուրայի մասին, նրանից էի կարելի սպասել վորեւէ լուրջ բան: Բայց վերին աստիճանի բնորոշ է դիտել, թե նա ինչպէս է մոտեցել

այն հարցին, թե ինչ են խորհուրդները և ինչպես ե գլուխ հանել այդ հարցից:

Խորհուրդները, գրում ե նա, մտաբերելով նրանց ծագումը 1905 թվականին, ստեղծեցին «պրոլետարական կազմակերպություն աշխարհի ձև, վորը բոլորից ամենահամայնապարփակն եր (umfassendste), վորովհետև այն ընդգրկում եր բոլոր վարձուրանվորներին» (էջ 31): 1905 թվականին նրանք տեղական կորպորացիաներ ելին միայն, 1917 թվականին դարձան համառուսաստանյան միավորում:

«Այժմ արդեն,—չարունակում ե Կուուցկին,—խորհրդային կազմակերպությունն ունի իր հետևում մեծ և փառապանծ պատմություն: Իսկ նրան սպասում ե է՛լ ավելի հզորը և այն ել վոչ միայն Ռուսաստանում: Ամենուրեք պարզվում ե, վոր այն հսկայական ուժերի հանդեպ, վորոնց տնորինությունը տնտեսական և քաղաքական տեսակետից պատկանում ե ֆինանսական կապիտալին, պրոլետարիատի տնտեսական և քաղաքական պայքարի նախկին մեթոդները բավական չեն» (versagen.—այս դեմանական արտահայտությունը մի փոքր ավելի ուժեղ ե, քան «բավական չեն», և մի փոքր ավելի թույլ, քան «անզոր են»): Դրանցից հրաժարվել չի կարելի, դրանք անհրաժեշտ են նորմալ ժամանակների համար, բայց ժամանակ առ ժամանակ դրանց առաջ ծառանում են աշխարհի խնդիրներ, վորոնց կատարումը դրանց ուժերից վեր ե, աշխարհի խնդիրներ, յերբ հաջողություն խոստանում ե բանվոր դասակարգի ուժի բոլոր քաղաքական ու տնտեսական զենքերի միացումը միայն» (էջ 32):

Սրան հետևում ե դատողություն մասսայական գործադուլի մասին և այն մասին, թե «արհեստակցական միությունները բյուրոկրատիան», վորը նույնքան անհրաժեշտ ե, վորքան արհեստակցական միությունները, «պիտանի չե դեկալարելու աշխարհի հզոր մասսայական ճակատամարտերը, վորոնք ավելի ու ավելի յեն դառնում ժամանակի նշանակ...»:

«... Այսպիսով,—յեզրափակում ե Կուուցկին,—խորհրդային կազմակերպությունը մեր ժամանակի կարևորագույն յերևույթներից մեկն ե: Այդ կազմակերպությունը խոստանում ե վճռողական նշանակություն ձեռք բերել կապիտալի և աշխատանքի միջև մղվող այն մեծ վճռական ճակատամարտերում, վորոնց ընդառաջ ենք դնում մենք:

Բայց իրավունք ունե՞ք արդյոք խորհուրդներից պահանջելու ել ավելին: Բուլեիկները, վորոնք 1917 թվականի նոյեմբերյան (նոր տոմարով, այսինքն մեր հաշվով՝ հոկտեմբերյան) հեղափոխությունից հետո ձախ սոցիալիստ-հեղափոխականների հետ միասին մեծամասնություն ձևոք բերին Բանվորական Գաղափարավորների ուսակին Խորհուրդներում, Սահմանադիր ժողովի ցրումից հետո ձեռնարկեցին մինչ այդ մեկ դասակարգի մարտական կազմակերպություն հանդիսացող Խորհուրդը դարձնելու պետական կազմակերպություն: Նրանք վոչնչացրին դեմոկրատիան, վոր ուուս ժողովուրդը նվաճել եր

մարտյան (նաք տոմարով, իսկ մեր հաշվով՝ փետրվարյան) հեղափոխությամբ: Դրան համապատասխան՝ բուլճերիկները դադարեցին իրենց անվանել սոցիալ-դեմոկրատներ: Նրանք իրենց անվանում են կոմունիստներ» (ԼՋ 33, ընդգծումը կառուցվածն է):

Ով գիտե ռուսական մենչևիկյան դրականությունը, նա իսկույն տեսնում է, թե ինչպես կառուցվին ստրկորեն արտագրում է Մարտովին, Աքսելրոդին, Շտեյնին և Ընկ.: Հենց «ստրկորեն», վորովհետև կառուցվին ծիծաղելի լինելու չափ խեղաթյուրում է փաստերը ի հաճույս մենչևիկյան նախապաշարմունքների: Կառուցվին չի հոգացել, որինակ, տեղեկանալու բեռլինյան Շտեյնի կամ ստոկհոլմյան Աքսելրոդի նման իր ինֆորմատորներից, թե յերբ են բարձրացվել բուլճերիկներին կոմունիստներ վերանվանելու և խորհուրդների, վորպես պետական կազմակերպությունների, նշանակություն հարցերը: Յեթե կառուցվին ստանար այդ հասարակ տեղեկանքը, նա չեր գրի ծիծաղ հարուցող իր սողերը, վորովհետև այդ յերկու հարցերն էլ բուլճերիկների կողմից բարձրացվեցին 1917 թվականի ապրիլին, որինակ, 1917 թվականի ապրիլի 4-ի իմ «թեզիսներում»*), այսինքն 1917 թվականի Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից շատ առաջ (եկ չեմ խոսում Ուլերգիլկայի ցրման մասին, վորը տեղի ունեցավ 1918 թվականի հունվարի 5-ին):

Բայց կառուցվու դատողությունը, վոր յես ամբողջությամբ մեջ բերի, խորհուրդների ամբողջ հարցի մեխն է: Մեխը հենց այն է — թե պե՞տք է արդյոք խորհուրդները ձգտեն դառնալու պետական կազմակերպություններ (բուլճերիկները 1917 թվականի ապրիլին լողունդ առաջագրեցին՝ «ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին», և 1917 թվականի նույն ապրիլին բուլճերիկներին կուսակցության կոնֆերենցիայում բուլճերիկները հայտարարեցին, վոր չեն բավարարվում բուրժուական պառլամենտար հանրապետությամբ, այլ պահանջում են կոմունայի տիպի կամ խորհուրդների տիպի բանվորա-դյուղացիական հանրապետություն), քե՞ խորհուրդները չպետք է ձգտեն դրան, չպետք է իրենց ձեռքը վերցնեն իշխանությունը, չպետք է դառնան պետական կազմակերպություններ, այլ պետք է մնան մեկ «դասակարգի» «մարտական կազմակերպություններ» (ինչպես արտահայտվում էր Մարտովը, իր անմեղ ցանկությամբ վայելուչ կերպով գեղադարձելով այն փաստը, վոր խորհուրդները մենչևիկյան դե-

*) Տե՛ս Յերկերի XX հատ., հջ 87—90: Խմբ.:

կալարությամբ յեղել են բանվորներին բուրժուազիային յենթարկելու գործիք) :

Կառուցկին սարկորեն կրկնել է Մարտովի խոսքերը, բուլչեիկների և մենչեիկների թեորիական վեճից վերցնելով կոորմներ և այդ կոորմները, առանց քննադատության ու առանց իմաստի, փոխադրելով ընդհանուր թեորիական, համա-յեվրոպական հողի վրա : Դուրս յեկավ այնպիսի շիլափլավ, վորը յուրաքանչյուր դիտակից ոռւս բանվորի հոմերական ծիծաղը կհարուցեր, յեթե այդ բանվորը ծանոթանար Կառուցկու մեջբերված դատողությանը :

Նույնպիսի ծիծաղով կղիմալորեն Կառուցկուն բոլոր յեվրոպական բանվորները (բացի մի բուռ, թունդ սոցիալ-իմպերիալիստներից), յերբ մենք բացատրենք նրանց, թե այստեղ բանն ինչու՞մ է :

Կառուցկին արջի ծառայություն մատուցեց Մարտովին, արտասովոր ակնառությամբ աբսուրդի հասցնելով Մարտովի սխալը : Հիւրավի, տեսե՛ք, թե ինչ է դուրս յեկել ըստ Կառուցկու :

Խորհուրդներն ընդգրկում են բոլոր վարձու բանվորներին : Պրոլետարիատի տնտեսական և քաղաքական պայքարի նախկին մեթոդները, ֆինանսական կապիտալի դեմ բալական չեն : Խորհուրդներին մեծ դեր է սպասում վոչ միայն Ռուսաստանում : Նրանք վճռողական դեր են խաղալու Յեվրոպայում կապիտալի և աշխատանքի միջև լինելիք վճռողական մեծ ճակատամարտերում : Այսպես և ասում Կառուցկին :

Հիանալի յե : «Կապիտալի և աշխատանքի միջև լինելիք վճռողական ճակատամարտերը» չե՞ն վճռում արդյոք այն հարցը, թե այդ դասակարգերից վո՞րն է տիրանալու պետական իշխանությանը :

Սկի ել չե : Աստված չանի :

«Վճռողական ճակատամարտերում բոլոր վարձու բանվորներին ընդգրկող միությունները չպիտք և դառնան պետական կազմակերպւթյուն :

Իսկ ի՞նչ է պետությունը :

Պետությունը վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ մի դասակարգի կողմից մյուսին ճնշելու մեքենա :

Այսպես ուրեմն, ճնշված դասակարգը, բոլոր աշխատավորների և շահագործվողների ավանդարդը ժամանակակից հասարակության մեջ, պետք է ձգտի «կապիտալի և աշխատանքի միջև

լինելիք վճռողական ճակատամարտերին», բայց չպե՛տք և ձեռք տա այն մեքենային, վորի միջոցով կապիտալը ճնշում է աշխատանքը:—Չպե՛տք և ջարդի այդ մեքենան:— Չպե՛տք և իր համայնապարփակ կազմակերպությունն ռզտագործի շահագործող-ներին ննջելու համար:

Հոյակա՛ւ է, հիանալի՛, պարոն Կաուցկի: «Մենք» ընդունում ենք դասակարգային կռիւլը,— ինչպէս այն ընդունում են բոլոր լիբերալները, այսինքն առանց բուրժուազիայի տապալման...

Ահա թե վորտեղ է ակներև դառնում Կաուցկու լիակատար հրաժարումը թե՛ մարքսիզմից, թե՛ սոցիալիզմից: Այդ, փաստորեն, անցումն է բուրժուազիայի կողմը, վորը պատրաստ է թույլ տալու ինչ վոր կամենաք, բացի իր կողմից ճնշված դասակարգի կազմակերպությունները պետական կազմակերպությունների վերածելուց: Այստեղ Կաուցկին արդեն վոչ մի կերպ չի կարող փրկել ամեն ինչ հաշտեցնելու, բոլոր խոր հակասություններից ֆրաղներով դլուխն աղատելու իր դիրքը:

Կա՛մ Կաուցկին հրաժարվում է պետական լիխանության ամեն մի անցումից բանլոր դասակարգի ձեռքը, կա՛մ նա թույլատրելի է համարում, վոր բանլոր դասակարգն իր ձեռքը վերցնի հին, բուրժուական, պետական մեքենան, բայց վոչ մի կերպ թույլատրելի չի համարում, վոր նա կտորի, փշրի այն, փոխարինելով նորով, պրոլետարականով: Կաուցկու դատողությունն այսպէս «մեկնաբանես» ու «սլարդաբանես», թե՛ այնպէս, յերկու դեպքումն էլ խղումը մարքսիզմից ու բուրժուազիայի կողմն անցնելն ակներև է:

Դեռ ես «Կոմունիստական մանիֆեստ»-ում Մարքսը, խոսելով այն մասին, թե ինչ պետութիւն է հարկաւոր հաղթանակած բանլոր դասակարգին, գրում եր. «Պետութիւն, այսինքն վորպէս տիրապետող դասակարգ կազմակերպված պրոլետարիատ»: Այժմ հանդես ե գալիս մի մարդ այն հաւակնությամբ, թե ինքը շաբոնակում է մարքսիստ լինել, ու հայտարարում է, վոր զլխովին կազմակերպված և կապիտալիզմի դեմ «վճռողական պայքար» մղող պրոլետարիատը իր դասակարգային կազմակերպութիւնը չպետք և դարձնի պետական կազմակերպութիւն: «Դեպի պետութիւնը ցուցաբերվող սնոտիապաշտական հավատ», վորի մասին 1891 թվին Նոյեմբը գրում եր¹¹, թե այն «անցել է Գերմանիայում բուրժուազիայի և նույն իսկ շատ բանվորների

ընդհանուր գիտակցութեան մեջ» — ահա թե ինչ յերևան բերեց այստեղ Կաուցիկին: — Պայքարեցե՛ք, բանավորներ, — «Համաձայնում եմ ե» մեր ֆիլիստերը (դրան «Համաձայն ե» բուրժուան ել, քանի վոր, միևնույն ե, բանավորները պայքարում են, ե հարկ ե լինում մտածել միայն այն մասին, թե ինչպե՞ս կոտրել նրանց սրի ծայրը), — պայքարեցե՛ք, բայց համարձակվե՛ք հաղթել: Մի՛ խորտակեք բուրժուազիայի պետական մեքենան, բուրժուական «պետական կազմակերպութեան» տեղը մի՛ դնեք պրոլետարական «պետական կազմակերպութեանը»:

Ով լրջորեն բաժանում ե մարքսիստական այն հայացքը, վոր պետութիւնը վոչ այլ ինչ ե, յեթե վոչ մի դասակարգի կողմից մյուսին ճնշելու մեքենա, ով փոքրիշատե լրջորեն մտածել ե արդէ՞մարտութեան մասին, նա յերեւեք չեր կարող այն տեղը հասնել, վորպէսզի այնպիսի անմտութիւն ասեր, թե ֆինանսական կապիտալին հաղթելու ընդունակ պրոլետարական կազմակերպութիւնները չպետք ե պետական կազմակերպութիւնների վերածալին: Հենց այս կետում յերևան յեկալ մանր բուրժուան, վորի համար պետութիւնն «այնուամենայնիւ» մի ինչ—վոր արտադասակարգային կամ վերադասակարգային բան ե: Իսկապէս, ել ինչո՞ւ պետք ե պրոլետարիատին՝ «մեկ դասակարգի», թույլատրվեր վճռողական պատերազմ մղելու ընդդէմ կապիտալի, վորն իշխում ե վո՛չ միայն պրոլետարիատի վրա, այլև ամբողջ ժողովրդի վրա, ամբողջ մանր—բուրժուազիայի վրա, ամբողջ գյուղացիութեան վրա, — բայց պրոլետարիատին՝ «մեկ դասակարգի», չպետք ե թույլատրվի իր կազմակերպութիւնը պետական դարձնել: Այն պատճառով, վոր մանր բուրժուան վախենում ե դասակարգային կռիւց ե չի հասցնում այն մինչև վերջը, մինչև ամենագլխավորը:

Կաուցիկին բոլորովին խճճվել ե ու գլխովին մատնել իրեն: Նկատեցե՛ք. նա ինքն ընդունեց, վոր Յեվրոպան ընդառաջ ե գնում կապիտալի ե աշխատանքի վճռողական ճակատամարտերին ե վոր պրոլետարիատի տնտեսական ու քաղաքական պայքարի նախկին մեթոդները բավական չեն: Իսկ այդ մեթոդների էություն ե բուրժուական դեմոկրատիայի ոգտադործումն երհենց: Հետեաբար...

Կաուցիկին վախեցել ե մինչև վերջը մտածել, թե դբանից ինչ ե հետեւում:

... Հետեաբար, միայն ռեակցիոները, բանավոր դասակարգի

Թշնամին, բուրժուազիայի սպասավորը կարող է այժմ տալիակա-
մտորեն նկարել բուրժուական դեմոկրատիայի հրաշալիքները և
դատարկարանել մաքուր դեմոկրատիայի մասին, յերեսը դարձ-
րած դեպի իր դարն ասլրած անցյալը: Բուրժուական դեմոկրա-
տիան առաջադիմական եր միջնադարականության նկատմամբ,
և այն ողտադործել հարկավոր էր: Բայց այժմ այդ դեմոկրա-
տիան բավական չէ բանիւր դասակարգի համար: Այժմ պետք է
նայել վո՛չ թե դեպի հետ, այլ դեպի առաջ, բուրժուական դեմո-
կրատիան պրոլետարականով փոխարինելու համար: Յեւլ յեթե
պրոլետարական հեղափոխության նախապատրաստական աշխա-
տանքը, պրոլետարական բանակի ուսուցումն ու կազմումը հնա-
րավոր էլին (և անհրաժեշտ) բուրժուական-դեմոկրատական պե-
տության շրջանակներում, ապա, քանի վոր բանը հասել է «վըճ-
ոռդական ճակատամարտերին», պրոլետարիատին այդ շրջանակ-
ներով սահմանափակել՝ նշանակում է պրոլետարական դործի
դավաճան լինել, նշանակում է ռենեզատ լինել:

Կառեցիկն առանձնապես ծիծաղելի կերպով նեղն է ընկել,
վորովհետեւ կրկնել է Մարտովի փաստարկը, չնկատելով, վոր
Մարտովի մոտ այդ փաստարկը հենվում է մյո՛ւս փաստարկի
վրա, վոր Կառեցիկն չունի: Մարտովն ասում է (իսկ Կառեցիկն
նրա հետեւից կրկնում), թե Ռուսաստանը դեռ չի հասունացել
սոցիալիզմի համար, վորից բնականորաբար հետևում է, թե՛ Խոր-
հուրդները պայքարի որդաններից պետական կազմակերպու-
թյուններ դարձնելը զուգուս վաղաժամ է (կարդա՛ պատահաժամ
է մենչեւիկյան առաջնորդների ոգնությամբ Խորհուրդները դարձ-
նել բանվորներին խմբերիախոտական բուրժուազիային յենթար-
կելու որդաններ): Իսկ Կառեցիկն չի կարող ուղղակի ասել, թե
Յեւլրոպան չի հասունացել սոցիալիզմի համար: Կառեցիկն
դրում էր 1909 թվականին², յերբ նա զուգուս ռենեզատ չէր,
թե այժմ չի կարելի վախենալ վաղաժամ հեղափոխությունից,
թե դավաճան կլինի այն մարդը, ով պարտության յերկյուղից
կհրաժարվեր հեղափոխությունից: Ուղղակի հրաժարվել դրա-
նից Կառեցիկն սիրտ չի անում: Յեւլ ստացվում է այնպիսի ան-
մտություն, վորը մինչև վերջը մերկացնում է մանր բուրժուա-
զիայի ամբողջ հիմարությունն ու վախկոտությունը. մի կողմից,
Յեւլրոպան հասուն է սոցիալիզմի համար և դնում է դեպի այն
վճռողական ճակատամարտերը, վոր ունենալու յե աշխատանքը
կապիտալի դեմ, — իսկ մյուս կողմից, մարտական կազմակեր-

պուր-յունը, (այսինքն՝ ձևավորվող, աճող, պայքարի մեջ ամրապնդվող կազմակերպությունը), ճնշվածների ավանդարդը և կազմակերպիչ, առաջնորդ հանդիսացող պրոլետարիատի կազմակերպությունը չի՝ կարելի դարձնել պետական կազմակերպություն:

Այն դադարիարը, թե խորհուրդները վորպես մարտական կազմակերպություն անհրաժեշտ են, բայց չպետք է դառնան պետական կազմակերպություններ, պրակտիկ-քաղաքական տեսակետից է՛լ ավելի անսահմանորեն անհեթեթ է, քան թեորիապես: Նույնիսկ խաղաղ ժամանակ, յերբ հեղափոխական սխտուացիա չկա, բանխորհրդի մասսայական պայքարը կապիտալիստները դեմ, որինակ, մասսայական դրոժադուլները, յերկու կողմից ել առաջացնում են սոսկալի դադադում, պայքարի չափազանց կրճատություն, բուրժուազիայի մշտական մատնանշումն այն մասին, վոր նա մնում է և կամենում է մնալ «տան տեր» և այլն: Իսկ հեղափոխություն ժամանակ, յերբ քաղաքական կյանքը յետում է, այնպիսի մի կազմակերպություն, ինչպես խորհուրդներն են, վորն ընդգրկում է արդյունաբերության բոլոր ճյուղերի բոլոր բանխորհրդին, հետո բոլոր զինվորներին ու դյուղական ամբողջ աշխատավոր և չքավորագույն բնակչությունը, — այդպիսի կազմակերպությունն ինքնըստինքյան, պայքարի ընթացքով, դրոհի և հակահարվածի պարզ «տրամաբանություն» անխուսափելիորեն հանդում է հարցի շեշտակի դրման: Միջակա դիրք բռնելու, պրոլետարիատն ու բուրժուազիան «հաշտեցնելու» վորձը բթամտություն է և վորոքմելի կրախի յես յենթարկվում. այդպիսի վախճան ունեցավ Ռուսաստանում Մարտովի և մյուս մենշևիկների քարոզը, այդպես ել անխուսափելիորեն կլինի Գերմանիայում և մյուս յերկիրներում, յեթե խորհուրդները վորեն չափով լայն դարգանան, կարողանան միավորվել և ամբանալ: Ասել խորհուրդներին՝ պայքարեցե՛ք, բայց ինքներդ ձեր ձեռքը մի՛ վերցնեք ամբողջ պետական իշխանությունը, մի՛ դառնաք պետական կազմակերպություններ, — նշանակում է քարոզել դասակարգերի համադրոժակցություն և պրոլետարիատի ու բուրժուազիայի միջև «սոցիալական խաղաղություն»: Մտածելն անգամ ծիծաղելի յես, թե կատաղի պայքարում այդպիսի դիրքը կարող է հասցնել վորեն այլ բանի, բացի խայտառակ կրախից: Յերկու աթոռի միջև նստելը կառուց-

կու համախոսեան հակառակըն է: Նա այնպես է ձևացնում, թե թեորիայում վոչ մի բանով համաձայն չե ուղորտունխտնե-
րին, իսկ իրապես նա բոլոր ելական հարցերում (այսինքն՝ հե-
ղափոխութեանը վերաբերող բոլոր հարցերում) համաձայն է
նրանց հետ պրակտիկայում:

ՍԱՀՄԱՆԱԴԻՐ ԺՈՂՈՎԸ ՅԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սահմանադիր ժողովի և բուլեիկներէ կողմից այն ցրելու
հարցը կաուցելու ամբողջ բրոյշուրի մեխն է: Նա շարունակ վե-
րադառնում է այդ հարցին: II Խոսեղնացիոնալի դադալարային
առաջնորդի ամբողջ յերկը լեւի-լեցուն է աղնարկներով այն մա-
սին, թե ինչպես բուլեիկները «վոչնչացրին դեմոկրատիան» (տե՛ս
վերը՝ Կաուցիուց բերված մի ցիտատը): Իրոք, հետաքրքրական
և կարեւոր մի հարց, վորովհետեւ բուրժուական և պրոլետարա-
կան դեմոկրատիայի հարաբերակցութեանն այստեղ գործնակա-
նորեն ծառայալ հեղափոխութեան առաջ: Տեսնենք, ուրեմն, թե
ինչպես է այս հարցը քննարկում մեր «Թեորետիկ-մարքսիստը»:

Նա ցիտատներ է բերում իմ դրած և 1917 թ. XII. 26-ի
«Правда»-յում հրապարակված «Թեզիսներ Սահմանադիր Ժողո-
վի մասին»-ից*):

Թվում է, թե Կաուցիու կողմից դործին լուրջ, դուլումենտ-
ները ձեռքին մոտենալու վերաբերյալ ալելի լալ ապացույց չի
եւ կարելի սպասել: Բայց նայեցե՛ք, թե ի ն չ ալ է ս ցիտատ
բերում Կաուցիին: Նա չի ասում, վոր այդ Թեորիաները 19 էյին,
նա չի ասում, վոր նրանցում դրված եր ինչպես սովորական
բուրժուական հանրապետութեան՝ Սահմանադիր Ժողովով հան-
դերձ ու Խորհուրդների Հանրապետութեան հարաբերակցութեան,
այնպես եւ մեր հեղափոխութեան մեջ Սահմանադիր Ժողովի ու
պրոլետարիատի դիկտատուրայի տարաձայնութեան պատմութեան
հարցը: Կաուցիին դանց է անում այդ բոլորը և պարզապես հայ-
տարարում է ընթերցողին, թե «առանձնապես կարեւոր են դրան-
ցից (այդ Թեզիսներից) յերկուը, մեկը—վոր ետերները Սահմա-
նադիր Ժողովի ընտրութեաններից հետո, բայց մինչև նրա դու-
մարվելը, պառակտվել են (Կաուցիին լուում է այն մասին, վոր

*) Տե՛ս Յերկերի XXII հատոր, էջ 163—168: Խմբ.:

այդ հինդերորդ թեղիսն է), մյուսը — վոր Խորհուրդներէ հան-
րապետութիւնն առհասարակ ամէլի բարձր դեմոկրատական ձե
ե, քան Սահմանադիր Ժողովը: (Կառուցիկն լուծւե է այն մասին,
վոր այդ — յերրորդ թեղիսն է):

Յեւ ան միայն այս յերրորդ թեղիսից Կառուցիկն լրիւ
բերում է վորպէս ցիտատ նրա մի փոքր մասը, այն է՝ հետեւյալ
դրույթը.

«Խորհուրդներէ Հանրապետութիւնը վո՛չ միայն դեմոկրա-
տական հիմնարկներէ ամէլի բարձր ձևն է (համեմատած աւլորա-
կան, բուրժուական հանրապետութեան հետ՝ նրա պակշը հան-
դիսացող Սահմանադիր Ժողովով հանդերձ), այլև միակ ձևն է,
վորն ընդունակ է ապահովելու ամենից անհիմանդադին*) ան-
ցումը դեպի սոցիալիզմ» (Կառուցիկն բաց է թողնում «սովորա-
կան» բառը և թեղիսի ներածական բառերը՝ «բուրժուական կար-
դերից սոցիալիստական կարդերին անցնելու համար, պրոլետա-
րիատի դիկտատուրայի համար»):

Մեջ բերելով այդ խոսքերը՝ Կառուցիկն հիանալի հեզնանքով
բացականչում է:

«Միայն ցավալի յէ, վոր այդ յեղրակացութեանը հասել են լոկ այն բա-
նից հետո, յերբ դուրս է յեկել, վոր Սահմանադիր Ժողովում փոքրամասնու-
թիւն են կազմում: Առաջ վոչ վոք ամէլի բուռն կերպով Սահմանադիր Ժողով
չէր պահանջում, վորքան Լենինը»:

Տառացի այսպե՛ս է ստիպած Կառուցիկու գրքի 31-րդ եջում:

Չե՞ վոր սա ուղղակի գոհա՛ր է: Միայն բուրժուաշխայի սի-
կոֆանտը կարող է բանն այնպէս ստահող կերպով ներկայացնել,
վոր ընթերցողն ստանա այն տպավորութիւնը, թէ իբր բողջեկի-
ներէ բոլոր խոսակցութիւնները պետութեան ամէլի բարձր տիպի
մասին հերյուրա՛նք են, վորոնք լույս աշխարհ յեկան այն բա-
նից հետո միայն, յերբ դուրս յեկաւ, վոր բողջեկիները Սահմա-

*) Ի միջի այլոց՝ այդ արտահայտութիւնը՝ «ամենից անհիմանդադին»
անցումն, Կառուցիկն բազմիցս մեջ է բերում, ակներևաբար, հեզնելու վորձ
անելով: Բայց վորովհետեւ այդ վորձն արվում է նպատակաւրեպ միջոցներով,
ուստի Կառուցիկն մի քանի եջից հետո խարդախութիւն է անում և ցիտատը
կեղծելով և մեջ բերում՝ «անհիմանդադին» անցումն: Իհարկե, այդպիսի մի-
ջոցներով հակառակորդին անմոտութիւն վերադրելը դժվար չէ: Խարդախումն
ոգնում է նույնպէս զանց անելու փաստարկն ըստ ելութեան, այն է՝ ամենից
անհիմանդադին անցումը դեպի սոցիալիզմ հնարավոր է միայն այն դեպքում,
յերբ չքաղութիւնը ղլխովին կազմակերպւած է (Խորհուրդներ) և յերբ
դեմոկրատական իշխանութեան կենտրոնը (պրոլետարիատը) սփանդաւում է այդ
կազմակերպութեանը:

նադիր ժողովում փոքրամասնություն են կաղմում: Այսքան նողկալի սուտ ասել կարող եր միայն մի սրիկա, վորը վաճառվել ե բուրժուադիալին կամ, վոր բոլորովին միևնույնն ե, վստահացել ե Պ. Աքսելրոդին ե թաղցնում ե իր ինֆորմատորներին:

Վորովհետեւ ամենքին հայտնի յե, վոր յես իմ Ռուսաստան դալու առաջին որն եւթ, 1917 թ. IV. 4-ին, հրապարակով կարգացի թեղիւններ, վորոնց մեջ հայտարարեցի բուրժուական պառլամենտար հանրապետությունից Կոմունայի տիպի պետության դերադանց լինելու մասին: Հետո յես այդ քանիցս հայտարարել եմ մամուլում, որինակ, քաղաքական կուսակցություններէ մասին դրած բրոշյուրում*), վորը թարգմանից անդլերեն ե 1918 թ. հունվարին լույս տեսաւ Ամերիկայում, Նյու-Յորքի «Evening Post**») քաղբում: Բացի դրանից, բոլշևիկներէ կուսակցության կոնֆերենցիան 1917 թ. ապրիլի վերջերին բանաձեւնդունեց այն մասին, վոր պրոլետարական-դուղացիական հանրապետությունը բարձր ե բուրժուական պառլամենտար հանրապետությունից, վոր մեր կուսակցությունը վերջինով չի բաւարարվի, վոր կուսակցության ծրագիրը պետք ե համապատասխան կերպով փոփոխվի:

Դրանից հետո ի՞նչպէս անվանենք Կառուցիւ այդ արտառոց վարմունքը, յերբ նա հաւատացնում ե դերմանական ընթերցողներին, թե իր յես բուռն կերպով պահանջել եմ Սահմանադիր ժողովի գումարում ե միայն այն բանից հետո, յերբ բոլշևիկները փոքրամասնություն մնացին նրանում, յես սկսեցի «նախդեցնել» Սահմանադիր ժողովի պատիւն ու արժանապատիւությունը: Ինչո՞վ կարելի յե ներել այդպիսի արտառոց վարմունքը***): Նրանով, վոր Կառուցիւն չի՞ իմացել փաստերը: Բայց այդ դեպքում ինչո՞ւ յեր նա ձեռնարկում դրանց մասին գրելու կամ ինչո՞ւ ՀՀայտարարեր աղնաբար, թե յես, Կառուցիւ, դրում եմ մենչեիկներ Ծտեյնի ու Պ. Աքսելրոդի ե Ընկ. հաղորդած տեղեկություններէ հիման վրա: Կառուցիւն ցանկանում ե որբեկտիվ լինելու հաւակնությամբ քողարկել իրենց պարտության հետեւանքով վերավորված մենչեիկներին սպասաւորելու իր դերը:

Բայց սրանք միայն ծաղիկներն են: Պտուղները հետո կլինեն:

*) Տե՛ս Յերկերի XX հատոր, էջ 136—141: Խմբ.:

**) «Յերեկոյան Փոստ»: Խմբ.:

***) Իդեալ ստած. նմանորինակ մենչեիկյան ստություն չա՞տ կա Կառուցիւ բրոշյուրում: Դա—դադաղած մենչեիկի պամֆլետ ե:

Յենթադրենք, թե Կառուցկին չի ցանկացել կամ չի կարողացել (^ո) իր ինֆորմատորներին ստանալ բոլշևիկյան բանաձևերի ու հայտարարութիւնների թարգմանութիւնն այն հարցի մասին, թե արդյոք նրանք բաւարարւո՞ւմ են բուրժուական պառլամենտար դեմոկրատական հանրապետութեամբ: Յենթադրենք նույնիսկ այդ, թեև այդ անհավանական է: Բայց չե՞՞վոր 1917 թ. XII. 26-ի իմ թեղիւնները Կառուցկին ուղղակի հիշատակում է իր դրքի 30-րդ եջում:

Կառուցկին լիովին դիտե՞ արդ թեղիւնները, թե դրանցից նա դիտե միայն այն, ինչ վոր նրա համար թարգմանել են Շտեյնները, Աքսելրոդները և Ընկ.: Կառուցկին ցիտատ է բերում յերրորդ թեղիւնից այն հիմնական հարցի մասին, թե մինչև Սահմանադիր Ժողովի ընտրութիւններն արդյոք բոլշևիկները զիտակցում էին և ասում էին նրանք ժողովրդին, վոր Խորհուրդների հանրապետութիւնն ավելի բարձր է բուրժուական հանրապետութիւնից: Բ ա յ ց Կ ա ու ը ց Կ ի ն լ ո ու ը ք յ ա ն է տ ա-
լ ի ս 2 - ր դ ք. Ե գ ի ս ը:

Իսկ յերկրորդ թեղիւն ասում է.

«Առաջագրելով Սահմանադիր Ժողովի դումարման պահանջը՝ հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիան 1917 թվի հեղափոխութեան հենց սկզբից քանիցս ընդգծել է, վար խորհուրդների հանրապետությունը դեմոկրատիզմի ավելի բարձր ձև է, քան սովորական բուրժուական հանրապետությունը՝ Սահմանադիր Ժողովով համոզեմ» (ընդգծումն իմն է):

Բոլշևիկներին անսկզբունք մարդիկ, «հեղափոխական ուղի-տունիստներ» (այդ արտահայտութիւնը Կառուցկին իր դրքում ինչ-վոր անգ զործ է ածում՝ չեմ հիշում, թե ինչ կապակցու-թեամբ) ներկայացնելու համար պարոն Կառուցկին քաղցրել է գերմանացի ընքերցողներին, վոր թեղիւններում ուղղակի հիշա-տակութիւն կա ք ա ն ի ' ց ս արված հայտարարութիւնների մասին:

Սրանք են այն մանր, չնչին ու արհամարհելի ձևերը, վոր բանեցնում է պարոն Կառուցկին: Նա քեռիական հարցից այդ կերպ է խուսափել:

Ճիշտ է այդ, թե վոչ, վոր բուրժուական-դեմոկրատական պառլամենտար հանրապետութիւնն ավելի ցածր է կանոնած, քան Կոմունայի տիպի կամ Խորհուրդների տիպի հանրապետութիւնը: Այդ է մեխը, իսկ Կառուցկին այդ զանց է արել: Այն ամենը, ինչ Մարքսը տվել է Փարիզի Կոմունայի վերլուծման մեջ, Կառուցկին «մոռացել է»: Նա մոռացել է նաև Շնգելսի նամակը

Բերելին, վոր դրված է 1875 թվի III. 28-ին և վորի մեջ առանձնապես ակնառու և դուրըմբունելի կերպով արտահայտված է Մարքսի նույն այդ միտքը՝ «Կոմունան արդեն պետություն չէր բառիս բուն իմաստով»:

Ահա II Ինտերնացիոնալի ամենաականավոր թեորեալիք, վոր «Պրոլետարիատի գեղատառութեամբ»-յի մասին հատուկ բրոշյուրում, հատկապես խորհրդածելով Ռուսաստանի մասին, վորտեղ ուղղակի և քանիցս դրվել է դեմոկրատական-բուրժուական հանրապետությունից ավելի բարձր պետութեան ձևի հարցը, լուծեցան է տալիս այդ հարցը: Սա իրականում ինչո՞վ է տարբերվում բուրժուազիայի կողմն անցնելուց:

(Փակադձեղում նկատենք, վոր այստեղ էլ Կաուցկին ռուսական մենչևիկներին պոչից է քարշ գալիս: Նրանց մեջ կան վորքան կամենաք այնպիսի մարդիկ, վորոնք գիտեն «բոլոր ցիտաաները» Մարքսից ու Ենգելսից, բայց վոչ մի մենչևիկ 1917 թ. ապրիլից մինչև 1917 թ. հոկտեմբերը և 1917 թ. հոկտեմբերից մինչև 1918 թ. հոկտեմբերը վոչ մի անգամ վորձ չարեց քննելու Կոմունայի տիպի պետութեան հարցը: Պլեխանովն ևս զանց արեց այդ հարցը: Հավանորեն, հարկադրված էյին լռել):

Ինքնըստինքյան հասկանալի չէ, վոր Սահմանադիր ժողովիցրման մասին խոսել այնպիսի մարդկանց հետ, վորոնք իրենց սոցիալիստներ և մարքսիստներ են անվանում, բայց իրականում Գլխավոր հարցում, Կոմունայի տիպի պետութեան հարցում անցնում են բուրժուազիայի կողմը, կնշանակի մարդարեւը դեռել խողերի առաջ: Բաւական կլինի իրրե ներկա բրոշյուրի հավելված ամբողջութեամբ տպադրել Սահմանադիր ժողովի վերաբերյալ իմ թեղիսները: Ընթերցողը կտեսնի զրանցից, վոր հարցը դրվել է 1917 թ. XII. 26-ին և՛ թեորիապես, և՛ պատմականորեն, և՛ դորձնականապես-քաղաքականորեն:

Յեթե Կաուցկին վորպես թեորեալի բոլորովին հրաժարվել է մարքսիզմից, ապա նա կարող էր, վորպես պատմաբան, քննարկել Խորհուրդների կողմից Սահմանադիր ժողովի դեմ մղած պայքարի հարցը: Կաուցկու շատ աշխատութեաններից մենք գիտենք, վոր նա կարողանում էր մարքսիստական պատմաբան լինել, վոր նրա այդպիսի աշխատութեանները կմնան վորպես պրոլետարիատի հաստատուն սեփականութեան, չնայած նրա հետագա ռենեզատութեան: Բայց տվյալ հարցում Կաուցկին ճշմարտութեանից յերես է դարձնում նաև վորպես պատմաբան, ան-

տեսում է հանրահայտ ժառանգը, վարվում է սիկոֆանտի պես: Նա կամեցում է բոլջեիկներին ներկայացնել վորպես անսկզբունք մարդիկ, և նա պատմում է, թե բոլջեիկներն ինչպես ելին փորձում մեղմացնել կոնֆլիկտը Սահմանադիր ժողովի հետ՝ նախքան այն ցրելը: Այստեղ բացարձակապես չկա վորևե մատ բան, այստեղ չկա մի այնպիսի բան, վորից մենք հրաժարվենք. թեզիսները յես տպագրում եմ ամբողջութամբ, և նրանց մեջ պարզից ել պարզ ասված է. պարոնա՛յք տատանվող մանր բուրժուաներ, վոր ամուր նստել եք Սահմանադիր ժողովում, — կա՛մ հաշտվեցե՛ք պրոլետարական դիկտատուրայի հետ, կա՛մ մենք ձեզ «հեղափոխական ճանապարհով» կհաղթենք (18-րդ և 19-րդ թեզիսներ):

Իսկապես հեղափոխական պրոլետարիատը միշտ այսպես է վարվել և միշտ այսպես է վարվելու տատանվող մանր բուրժուադիայի հետ:

Սահմանադիր ժողովի հարցում Կառուցկին կանգնած է ձևական տեսակետի վրա: Իմ թեզիսներում պարզ և բազմիցս ասված է, վոր հեղափոխություն չահերը բարձր են կանգնած Սահմանադիր ժողովի ձևական իրավունքներից (տե՛ս 16-րդ և 17-րդ թեզիսները): Ձևական-դեմոկրատական տեսակետը հենց բուրժուական դեմոկրատի տեսակետն է, վորը (այդ դեմոկրատը) չի ընդունում, վոր պրոլետարիատի և պրոլետարական դասակարգային կուլի շահն ամելի բարձր է կանգնած: Կառուցկին վորպես պատմաբան չէր կարող չընդունել, վոր բուրժուական պառլամենտները այս կամ այն դասակարգի որդաններն են: Բայց այժմ Կառուցկուն հարկավոր յեղավ (հեղափոխությունից հրաժարվելու կեղտոտ դործի համար) մոռանալ մարքսիզմը, և Կառուցկին չի դնում այն հարցը, թե Ռուսաստանում վո՞ր դասակարգի որդանն էր Սահմանադիր ժողովը: Կառուցկին քննություն չի առնում կոնկրետ իրադրությունը, նա ցանկություն չունի նայելու փատերին, նա վո՛չ մի խոսք չի ասում գերմանական ընթերցողներին այն մասին, վոր թեզիսներում տրված է վո՛չ միայն բուրժուական դեմոկրատիայի սահմանափակության հարցի թեորիական լուսաբանությունը (№ № 1—3 թեզիսները), վո՛չ միայն այն կոնկրետ պայմանները, վորոնք վորոշեցին 1917 թ. հոկտեմբերի կեսի կուսակցական ցուցակների անհամապատասխանությունը 1917 թ. դեկտեմբերի իրականությունը (№ № 4—6 թեզիսները), այլև 1917 թ. հոկտեմբեր-դեկտեմբերի դասակարգային կուլի և ֆաղափախական պատերազմի պատմությունը (№ № 7—15 թեզիս-

ները) : Այդ կոնկրետ պատմութիւնից մենք յեղրակացութիւն արինք (№ 14 թեղիւր) ; վոր «ամբողջ իշխանութիւնը Սահմանադիր ժողովին» լսողուողը իրականում դարձել է կազեաների և կալեդիւնյանների ու նրանց աջակիցների լողունողը :

Պատմարան Կառւոյցիին չի նկատում այդ : Պատմարան Կառւոյցիին յերբեք չի լսել, վոր ընդհանուր ընտրական, իրաւունքը տալիս է յերբեմն մանր-բուրժուական, յերբեմն ուսակցիոն և հակահեղափոխական պառլամենտներ : Պատմարան-մարքսիստ Կառւոյցիին չի լսել, վոր մեկ բան է՝ ընտրութիւնները ձեւը, դեմոկրատիայի ձեւը, այլ բան է տվյալ հիմնարկի դասակարգային բովանդակութիւնը : Սահմանադիր ժողովի դասակարգային բովանդակութեան այդ հարցն ուղղակի դրված և լուծված է իմ թեզիսներում : Հնարավոր է, վոր իմ լուծումը ճիշտ չէ : Մեզ համար վիճինչ այնքան ցանկալի չէր լինի, վորքան մեր վերլուծութեան մարքսիստական քննադատութիւնն ուրիշի կողմից : Փոխանակ բոլորովին հիմար Ֆրադներ դրելու (դրանք շատ են Կառւոյցիում) այն մասին, թե իբր ինչ-վոր մեկը խանդարում է բոլշևիզմի քննադատութեանը, պետք է վոր Կառւոյցիին ձեռնարկեր այդպիսի քննադատութեան : Բայց բանն էլ հենց այն է, վոր նրա մոտ քննադատութիւն չկա : Նա նույնիսկ չի ել դնում, մի կողմից՝ խորհուրդների և, մյուս կողմից՝ Սահմանադիր ժողովի դասակարգային վերլուծութեան հարցը : Այդ պատճառով էլ հնարավորութեամբ չկա վիճելու, դիսկուսիա մղելու Կառւոյցիում հետ, այլ մնում է միայն ցույց տալ ընթերցողին, թե ինչու չի կարելի Կառւոյցիուն այլ կերպ անլմանել, յեթե վրչ ունենդատ :

խորհուրդների տարածայնելը Սահմանադիր ժողովի հետ ունի իր պատմութիւնը, վորը դանց անել չէր կարող նույնիսկ դասակարգային կռիւ տեսակետի վրա չկանգնած պատմաբանը : Կառւոյցիին այդ վաստական պատմութիւնն էլ չի ցանկացել շոշափել : Կառւոյցիին թաղցրել է գերմանական ընթերցողներին այն հանրահայտ փաստը (վորն այժմ միայն չարանենդ մենչեիկներն են թաղցնում), վոր խորհուրդները մենչեիկներին տիրապետութեան որով էլ, այսինքն 1917 թվականի փետրվարի վերջից մինչև հոկտեմբերը, տարածայնում էին «համապետական» (այսինքն բուրժուական) հաստատութիւնների հետ : Կառւոյցիին իսկապէս կանգնած է պրոլետարիատի և բուրժուազիայի հաշտեցման, համաձայնեցման, աշխատակցութեան տեսակետի վրա : վորքան էլ հրաժարի Կառւոյցիին դրանից, բայց նրա այդպիսի տեսակետը մի

վաստ ե, վոր հաստատուլում ե Կառուցկու ամբողջ բրոշյութով: Պետք չեր ցրել Սահմանադիր Ժողովը, այդ հենց նշանակում ե՝ պետք չեր մինչև վերջը հասցնել բուրժուազիայի դեմ ուղղված պայքարը, պետք չեր նրան տապալել, պրոլետարիատը պետք ե հաշտուլեր բուրժուազիայի հետ:

Այս րինչո՞ւ յե Կառուցկին լուել այն մասին, վոր մենչևիկները 1917 թ. փետրվարից մինչև հոկտեմբեր զբաղվում եյին այդ քիչ պատվարեր դործով ե վոչնչի՝ չհասան: Յեթե հնարավոր եր հաշտեցնել բուրժուազիան պրոլետարիատի հետ, ել ինչո՞ւ մենչևիկներն որով հաշտեցումը չհաջողվեց, բուրժուազիան իրեն հուռու յեր պահում խորհուրդներից, խորհուրդները անվանւում եյին (մենչևիկների կողմից) «հեղափոխական դեմոկրատիա», իսկ բուրժուազիան՝ «ցենզային տարրեր»:

Կառուցկին թաղցրել ե դերմանական ընթերցողներից, վոր հենց մենչևիկներն եյին իրենց տիրապետության «գարաչքմանում» (1917 թ. II—X) հեղափոխական դեմոկրատիա անվանում խորհուրդները, դրանով իսկ ճանաչելով նրանց դերադանց լինելը բոլոր այլ հիմնարկներից: Միայն այս վաստը թաղցնելու շնորհիվ պատմարան Կառուցկու մոտ այնպես դուրս յեկավ, վոր խորհուրդներն տարածայնելը բուրժուազիայի հետ չունի իր պատմությունը, վոր այդ տարածայնությունը յերևան յեկավ մեկեն, հանկարծակի, առանց պատճառի, բոլչևիկների վատ վարքի պատճառով: Իսկ իրականում մենչևիկյան համաձայնողականության, պրոլետարիատը բուրժուազիայի հետ հաշտեցնելու ճիգերի հենց ակնի քան կիսամյա փորձը (հեղափոխության համար այդ հսկայական ժամանակամիջոց ե) համոզեց ժողովրդին այդ ճիգերի անպտուղ լինելը ե պրոլետարիատին հետ վանեց մենչևիկներից:

Խորհուրդները պրոլետարիատի հիանալի, մեծ ապագա ունեցող, մարտական կազմակերպությունն են,—խոստովանում ե Կառուցկին: Քանի վոր այդպես ե, Կառուցկու ամբողջ դիրքը փլչում ե վորպես թղթե տնակ կամ վորպես մանր բուրժուազիայի յերազանք՝ առանց պրոլետարիատի ու բուրժուազիայի սուր կռիվի յոյս դնելու մասին: Վորովհետեւ ամբողջ հեղափոխությունը մի համատարած ե ընդամին կատարի կռիվ ե, իսկ պրոլետարիատը բոլոր ճնշվածների առաջավոր դասակարգն ե, բոլոր ու ամեն տեսակ ճնշվածների աղտաղբական բոլոր ձգտումների կիզակետն ու կենտրոնն ե: Խորհուրդները—ճնշված մասսաների

պայքարի որդանը—ընականաբար այդ մասսաների տրամադրութիւններն ու հայացքների փոփոխութիւնն արտացոլում և արտահայտում էին անչափ ավելի արագ, ավելի լրիվ ու ավելի ճիշտ, քան վորեւէ այլ հիմնարկներ (ի միջի այլոց, այդ է մեկն այն աղբյուրներից, թե ինչու յե խորհրդային ղեմոկրատիան ղեմոկրատիայի բարձրագույն տիպը) :

Սորհուրդները 1917 թ. փետրվարի 28-ից (հին տոմարով) մինչև հոկտեմբերի 25-ը կարողացան գումարել Ռուսաստանի բնակչութեան վիթխարի մեծամասնութեան—բոլոր բանվորների և զինվորների, գյուղացիութեան յոթ կամ ութ տասերորդական մասի յեթև համառուսաստանյան համագումար, չհաշվելով բաղձաթիւ տեղական, գավառական, քաղաքային, նահանգական ու մարզային համագումարները: Այդ ժամանակի ընթացքում բուրժուազիան չկարողացավ գումարել վոչ մի հիմնարկ, վորը մեծամասնութեան ներկայացներ (բացի ակնհայտ կերպով կեղծ, ծաղրական, պրոլետարիատին դայրայնող «ղեմոկրատական խորհրդակցութիւնից»): Սահմանադիր ժողովն արտացոլեց մասսաների նույն տրամադրութիւնը, նույն քաղաքական խմբավորումը, ինչ վոր Սորհուրդների առաջին (հունիսյան) Համառուսաստանյան Համագումարը: Մինչև Սահմանադիր ժողովի գումարումը (1918 թվի հունվար) կայացավ Սորհուրդների յերկրորդ (1917 թվի հոկտեմբեր) և յերրորդ (1918 թ. հունվար) Համագումարը, ըստ վորում նրանք յերկուսն էլ պարզից պարզ ցույց տվին, վոր մասսաները ձախացել են, հեղափոխականացել, յերեսն են դարձրել մենչեիկներից ու եսերներից, անցել են բուլչեիկների կողմը, այսինքն յերեսն են դարձրել մանր-բուրժուական ղեկավարութիւնից, բուրժուազիայի հետ համաձայնութեան գալու պատրանքներից և անցել են բուրժուազիայի տասալման համար մղվող պրոլետարական հեղափոխական պայքարի կողմը:

Հետևաբար, խորհուրդների սոսկ արտաքին պատմութիւնն արդեն ցույց է տալիս Սահմանադիր ժողովի ցրման անխուսափելիութիւնը և Սահմանադիր ժողովի ռեակցիոնութիւնը: Բայց Կառուցկին ամուր կանգնած է իր «լոզունգի» վրա. թող կործանվի հեղափոխութիւնը, թող բուրժուազիան հաղթանակ տան պրոլետարիատի նկատմամբ, միայն թե ծաղկի «մաքուր ղեմոկրատիան»: Fiat justitia, pereat mundus! *:

*) — «Թող արգարադատութիւնն իրադործվի, թեկուզ աշխարհը կործանվի»: Խմբ.:

Ահա խորհուրդների Համառուսաստանյան Համագումարների համառոտ հանրագումարը ուսական հեղափոխության պատմության մեջ.

Խորհուրդների Համառուսաստանյան Համագումարները	Պատգամավորների թիվը	Նրանցից բուլճերներ	Բուլճերի կենտրոնի % -ը
I (1917 թ. VI 3)	790	103	13 ⁰ / ₀
II (1917 » X 25)	675	343	51 ⁰ / ₀
III (1918 » I 10)	710	434	61 ⁰ / ₀
IV (1918 » III 14)	1.232	795	64 ⁰ / ₀
V (1918 » VII 4)	1.164	773	66 ⁰ / ₀

Բախական և նայել այս թվերին, վորպեսզի հասկանանք, թե ինչու համար Սահմանադիր Ժողովի պաշտպանությունը կամ ճառերը (նման Կառուցված ճառերին) այն մասին, թե բուլճերներն իրենց կողմը ազդարանակություն մեծամասնություն չունեն, մեղսում միայն ծիծաղով են ընդունվում:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ինչպես յես արդեն մատնանշել եմ, բուրժուազիային ընտրական իրավունքից զրկելը չի կազմում պրոլետարիատի դիկտատուրայի պարտադիր ու անհրաժեշտ հատկանիշը: Յեւ Ռուսաստանում բուլճերները, վորոնք հոկտեմբերից դեռ չատ առաջ այդպիսի դիկտատուրայի լողունդ եյին առաջադրել, վաղորդ չեյին խոսում շահագործողներին ընտրական իրավունքներից զրկելու մասին: Դիկտատուրայի այդ բաղկացուցիչ մասը լույս աշխարհ չեկել վո՛չ թե վորեւ կուսակցության «սլանի համաձայն», այլ ինքնին անել և կոլի ընթացքում: Պատմաբան Կառուցիկին այդ, իհարկե, չի նկատել: Նա չի հասկացել, վոր բուրժուազիան, դեռևս այն ժամանակ, յերբ մենշևիկները (համաձայնողականներ՝ բուրժուազիայի նկատմամբ) տիրապետում եյին խորհուրդներում, ինքն եր իրեն առանձնացրել խորհուրդներից, բոյկոտի յեր յենթարկել խորհուրդները, իրեն հակադրել եր նրանց, ինտրիգներ եր լարում նրանց դեմ: Խորհուրդներն առաջացան առանց վորեւ սահմանադրության և մեկ տարուց ավելի (1917-ի դարձանից մինչև 1918-ի սամուր) ապրեցին առանց վորեւ սահմանադրության: Բուրժուազիայի դադաղումը ճնշվածների ինքնուրույն և ամենազոր (վորովհետև ամենքին ընդդրկող և) կազմակերպու-

Թյան դեմ, բուրժուազիայի կռիվը—այդ ամենաանպատեհառ, շահադիտական, կեղտոտ կռիվը—խորհուրդները դեմ, վերջապես, բուրժուազիայի (կադետներից մինչև աջ եսերները, Միլյուկովից մինչև Կերենսկին) ակնհայտ մասնակցությունը կոռնիլովականությունը—ահա թե ինչն էր նախապատրաստել բուրժուազիայի ֆորմալ վտարումը խորհուրդներից:

Կառուցելին լսել է կոռնիլովականությունյան մասին, բայց նա վեհորեն թքում է պատմական փաստերի և ընթացքի վրա, կռվի ձևերի վրա, վորոնք վորոշում են գիկտատուրայի ձևերը. իսկապես, ինչացո՞ւ յեն այստեղ փաստերը, յերբ խոսքը վերաբերում է «մաքուր» դեմոկրատիային: Կառուցիլու «քննադատությունը», վոր ուղղված է բուրժուազիայից ընտրական իրավունքները խլելու դեմ, այդ պատճառով աչքի յե ընկնում այնպիսի... քաղցրիկ անմեղությունամբ, վոր սրտառուչ կլիներ, յեթե յերևան բերվեր յերեսայի կողմից, և վորն առաջացնում է զղվանք, յերբ յերևան է բերում մի անձ, վորը դեռ պաշտոնապես տեղաբաժնիտ չի ճանաչվել:

«...Յեթե ընդհանուր ընտրական իրավունքի ժամանակ կապիտալիստները աննշան փոքրամասնություն կաղմեյին, նրանք ավելի շուտ կհաշտվեյին իրենց ճակատագրի հետ» (33) ...: Լա՛վ է, այնպես չե՞: Խեղոք Կառուցիլին պատմություն մե՞ջ շատ անգամ է տեսել և առհասարակ կենդանի կյանքի դիտողություններից հիանալի կերպով դիտե այնպիսի կալվածատերեր ու կապիտալիստներ, վորոնք հաշվի յեն առնում ճնշվածների մեծամասնության կամքը: Խեղոք Կառուցիլին ամուր կանգնած է «ոսկոյիցիայի» տեսակետի վրա, այսինքն ներպառլամենտական պայքարի տեսակետի վրա: Նա տառացի այդպես էլ գրում է՝ «ոսկոյիցիա» (եջ 34 և շատ ուրիշն.):

Ո՛ր, գիտնական պատմաբան ու քաղաքագետ: Ձեզ չեք խանդարել իմանալ, վոր «ոսկոյիցիան» խաղաղ և միայն պառլամենտական պայքարի հասկացողություն է, այսինքն մի հասկացողություն, վոր համապատասխանում է վոչ-հեղափոխական սիտուացիային, մի հասկացողություն, վոր համապատասխանում է հեղափոխության քացակայությանը: Հեղափոխության մեջ խոսքը վերաբերում է անխնա թշնամուն քաղաքացիական պատերազմում—այդպիսի պատերազմից վախեցող, ինչպես նրանից Կառուցիլին է վախենում, մանր բուրժուայի վոչ մի ռեակցիոն յերեմիական այդ փաստը չի փոխի: Քննու-

թյան առնել անխնա քաղաքացիական պատերազմի հարցերը, յերբ բուրժուազիան դիմում է բոլոր վոճերներին—վերսպաններին որինակը և նրանց դործարքը Բիւսմարկի հետ վորոշ բան ասում է ամեն մի մարդու, ով պատմութեանը վերաբերվում է վոչ դուրսյան Պետրուշիայի նման,—յերբ բուրժուազիան ողնութեան է կոչում ոտարեկրկա պետութիւններին և նրանց հետ միասին ինտրիղներ է լարում հեղափոխութեան դեմ, այդ—կոմիդմ և : Հեղափոխական պրոլետարիատը պետք է, «խառնաշփոթութեան խորհրդական» Կառուցիւ նման, գիշերային թատակ դնի և դիտի բուրժուազիային, վորը կաղմակերպում է դուտովյան, կրասնովյան և չեխական հակահեղափոխական ապստամբութիւններ, վորը միլիոններ է վճարում սարսուռ անողներին,—դիտի այդ բուրժուազիային վորպես ոպողիցիա : Ո՛ր, խորամտութիւն :

Կառուցիւն հետաքրքրում է դործի բացառապես ձեական—իրավարանական կողմը, այնպես վոր, յերբ կարգում են նրա դատողութիւնները խորհրդային սահմանադրութեան մասին, ահամա մտաբերում են Բեբելի խոսքերը. «իրավաբանները—դրանք մինչև ուղն ու ծովը ղեակցիոն մարդիկ են» : «Իրականութեան մեջ,—գրում է Կառուցիւն,—մենակ կապիտալիստներին չի կարելի իրավադուրի դարձնել : Ո՞վ է կապիտալիստն իրավաբանական իմաստով : Ունեո՞րը : Նույնիսկ տնտեսական առաջադիմութեան ուղիով շատ հեռու դնացած մի այնպիսի յերկրում, ինչպես Գերմանիան է, վորի պրոլետարիատն այնքան բաղմամարդ է, խորհրդային հանրապետութեան հիմնադրումը քաղաքականորեն իրավադուրի կդարձնէր մեծ մասսաներ : Գերմանական կայսրութեան մեջ 1907 թիականին արհեստագործական աշխատանքով զրադվածների ու նրանց ընտանիքների թիվը յերեք մեծ խմբում—գյուղատնտեսութիւն, արդյունաբերութիւն և առևտուր—կադմում եր ծառայողների և վարձու բանվորների խմբում մոտ 35 միլիոն, իսկ ինքնուրույնների խմբում՝ 17 միլիոն : Հեռեւաբար, կուսակցութիւնը միանգամայն կարող է մեծամասնութիւն լինել վարձու բանվորների մեջ, բայց փոքրամասնութիւն՝ բնակչութեան մեջ» (եջ 33) :

Ահա Կառուցիւ դատողութիւնների նմուշներից մեկը : Դե՛, մի՞թե սա բուրժուայի հակահեղափոխական նիւնոց չէ : Ինչո՞ւ դուք բոլոր «ինքնուրույններին» իրավադուրիների շարքը դասեցիք, պարո՛ն Կառուցիւ, յերբ դուք հիանալի կերպով դիտեք, վոր ուս դյուղացիների ամենահսկայական մեծամասնութիւնը վար-

ձու բանվոր չի պահում, ուրեմն իրավունքներից չի զրկվում :
Մի՞թե այդ կեղծարարությունն է :

Ինչո՞ւ դուք, գիտնական տնտեսագետ, չբերիք ձեզ լավ
հայտնի և 1907 թվի նույն այդ դերմանական վիճակագրության
մեջ յեղած տվյալները վարձու աշխատանքի վերաբերմամբ դյու-
ղատնտեսության մեջ՝ ըստ տնտեսությունների խմբերի : Ինչո՞ւ
դուք ցույց չտվիք դերմանական բանվորներին, ձեր բրոշյուրի
ընթերցողներին, այդ տվյալները, վորոնցից յերևար, թե, ըստ
դերմանական վիճակագրության, «դյուղական տնտեսատերերի»
ամբողջ թվի մեջ վորքան են շ ա հ ա գ ո թ ո ղ ն ե Ր Ը , վորքան
քիչ են շահագործողները :

Վորովհետև ձեր ռենդատությունը ձեզ դարձրել և բուր-
ժուազիայի հասարակ սիկոֆանտը :

Կապիտալիստը, գիտե՞ք ինչ, անորոշ իրավաբանական հա-
կացողություն և, և Կաուցկին միքանի եջերում ուրախո՞ւմ և
խորհրդային սահմանադրության «կամայականությունը» : Այդ
«լուրջ գիտնականը» անգլիական բուրժուազիային թույլ և տալիս
դարերով մշակելու և վերամշակելու նոր (միջնադարականության
համար նոր) բուրժուական սահմանադրությունը, իսկ մեզ,
Ռուսաստանի բանվորներին ու դյուղացիներին, լաքեյական դե-
տության սույն ներկայացուցիչը վոչ մի ժամկետ չի տալիս : Նա
մեղանից պահանջում և մինչև վերջին տառիկը մշակած սահմա-
նադրություն միքանի ամսում...

... «Կամայականությո՞ւն» : Ապա մի մտածեցեք, թե այսպիսի
կշտամբանքով ինչ անսահման ամենակեղտոտ լաքեյություն բուր-
ժուազիայի առաջ, անսահման ամենաբութ պեղանտություն և
յերեան բերվում : Յերբ կապիտալիստական յերկիրների մինչև
ուղն ու ծուծը բուրժուական ու մեծ մասամբ ռեակցիոն իրավա-
բանները դարերի կամ տասնամյակների ընթացքում մշակեցին
մանրամասնագույն կանոններ, դրեցին տասնյակ և հարյուրավոր
հատորներով որենքներ ու որենքների պարզաբանումներ, վորոնք
նիզում են բանվորներին, կաշկանդում են չքավորի ձեռքերն ու
վորտերը, հաղարավոր բժականդրություններ ու արգելքներ են
դնում ժողովրդից յեղած յուրաքանչյուր հասարակ աշխատավոր
մարդու առաջ, ո՞ր, այն ժամանակ բուրժուական լիբերալներն ու
պարոն Կաուցկին այստեղ չեն տեսնում «կամայականություն» :
Այստեղ «կարգ ու կանոն և» և «որինականությո՞ւն» : Այստեղ
ամեն ինչ մտածված և ու դրի առնված, թե ինչպես կարելի յե

«մինչև վերջը քամել» չքալորին: Այստեղ կան հաղարավոր բուր-
ժուական փաստաբաններ ու չինովնիկներ (Կաուցկին առհասա-
րակ նրանց մասին լուծւած է, հալմանորեն, հենց այն պատճառով,
վոր Մարքսը հսկայական նշանակութիւն է տալիս չինովնիկական
մեքենան ջալսջալսելուն...), փաստաբաններ ու չինովնիկներ, վո-
րոնք կարողանում են այնպես մեկնաբանել որենքները, վոր
բանվորն ու միջակ գյուղացին յերբեք չեն կարող անցնել այդ
որենքներէ լարավակոցներէ: Այդ—բուրժուազիայի «կամայա-
կանութիւն» չէ, այդ ժողովրդական արյունը խմած շահամուռ ու
կեղտոտ շահագործողներէ դիկտատուրա չէ, նման բան չկա:
«Մաքուր դեմոկրատիա» յե այդ, վոր որավուր ապելի ու ապելի
մաքուր է դառնում:

Իսկ յերբ իմպերիալիստական պատերազմով իրենց արտասահ-
մանյան յեղբայրներէ կտրված աշխատավոր և շահագործվող
գնասակարգերը, պատմութեան մեջ առաջին անգամ, կաղմեցին
իրենց խորհուրդները, քաղաքական շինարարութեան կոչեցին այն
մասսաներին, վորոնց բուրժուազիան ճնշում եր, ծեծկում, բխաց-
նում, ու իրենմ սկսեցին կառուցել նոր, պրոլետարական պետու-
թիւն, սկսեցին կատաղի կռիւ բոցի մեջ, քաղաքացիական պա-
տերազմի կրակի մեջ նշել հիմնական դրոշմները առանց շահա-
գործողների պետութեան վերաբերյալ, —այն ժամանակ բուրժուա-
զիայի բոլոր սրիկաները, արյունարբունների ամբողջ բանդան,
նրանց ձայնակցող Կաուցկու հետ մեկտեղ, վորոնց բարձրացրեց
«կամայականութեան» մասին: Դե, այդ անուաները, բանվորնե-
րը և դյուղացիները, այդ «ոամիկները» վո՞րտեղից իսկապես կա-
րողանան իրենց որենքները մեկնաբանել: Վո՞րտեղից պետք է
նրանք վերցնեն արդարութեան զգացումը, նրանք, այդ հասարակ
աշխատավորները, վորոնք կրթված փաստաբանների, բուրժուա-
կան գրողների, Կաուցկիների և իմաստուն հին չինովնիկների
խորհուրդներէ չեն ողտվում:

Պարոն Կաուցկին իմ 1918 թ. IV. 29-ի*) ճառից ցիտատ և
բերում հետեյալ խոսքերը. «...Մասսաներն իրենք են վորոչում
ընտրութիւնների կարգն ու ժամկետները...»: Յեւ «մաքուր դե-
մոկրատ» Կաուցկին յեղբակացնում է.

«... Հետեաբար, բանն, ըստ յերեւութին, այնպես է, վոր ընտրողների
յուրաքանչյուր ժողով ըստ իր հայեցողութեան վորոչում է ընտրութիւննե-
րի կարգը: Կամայականութիւնն ու իր իսկ պրոլետարիատի ներսում ան-

*) Տես Յերկեր, XXII հատոր, էջ 613—653: Խմբ.:

Հարմար ուղղիցիոն տարրերից աղտավելու հնարավորութիւնն այսպիսով կհասցվէին բարձրագույն աստիճանի» (էջ 37) :

Լա՛վ, այս ինչո՞վ ե տարրերվում կապիտալիստների կողմից վարձված թանաքի կուլիից, վորը վողրում ե դործադուլի ժամանակ «աշխատել ցանկացող» ջանասեր բանվորներին մասսայի կողմից ճնշելու առթիւ : Ինչո՞ւ «մաքուր» բուրժուական դեմոկրատիայում ընտրութիւններն կարգի չինովնիկական-բուրժուական սահմանումը կամայականութիւն չէ : Ինչո՞ւ պետք ե արդարութեան զգացումը իրենց դարավոր շահագործողների դեմ պայքարի յեղած մասսաների մեջ, այդ կատաղի պայքարով լուսավորվող ու կոփվող մասսաների մեջ ավելի ցածր լինի, քան թե բուրժուական նախապաշարմունքներով դաստիարակված մի բուռ չինովնիկների, ինտելիգենտների, փաստաբանների մեջ :

Կաուցիլին—ճշմարիտ սոցիալիստ ե, չհամարձակվէ՛ք տարակույսի յենթարկել ընտանիքի այդ ամենապատվարժան հոր, այդ ազնիվագույն քաղաքացու անկեղծութիւնը : Նա—բանվորների հաղթանակի, պրոլետարական հեղափոխութեան հաղթանակի ջերմ ե համոզված կողմնակիցն ե : Նա միայն կցանկանար, վոր դիւերային թասակ կրող քաղցրիկ ինտելիգենտուկ-քաղքենիներն ու Ֆիլիստերները նախ՝ մինչև մասսաների շարժումը, մինչև նրանց կատաղի պայքարն ընդդեմ շահագործողների ե անպատճառ առանց քաղաքացիական պատերազմի՝ կազմեյին հեղափոխութեան գարգացման չափավոր ու խնամքով զբղած կանոնադրութիւնը...

Մեր գիտնականագույն Յուդուշկա Գոլովլյովը բարոյական խոր վրդովմունքով պատմում ե դերմանական բանվորներին, վոր 1918 թ. VI. 14-ին խորհուրդների Համառուսաստանյան ԿԳԿ վորոշեց խորհուրդներից վտարել աջ եսերների ե մենչեիկների կուսակցութիւններն ներկայացուցիչներին : «Այդ միջոցառումը,—զրում ե Յուդուշկա Կաուցիլին, ազնիվ զայրույթով բորբոքված,— ուղղվում ե վոչ թե ընդդեմ վորոշ անձերի, վորոնք վորոշ պատժելի դործողութիւններ են կատարել... խորհրդային հանրապետութեան սահմանադրութիւնը վոչ մի խոսք չի ասում խորհուրդների պատգամավոր-անդամների անձեռնմխելիութեան մասին : Այստեղ խորհուրդներից վտարվում են վո՛չ թե վորոշ անձեր, այլ վորոշ կուսակցութիւններ» (էջ 37) :

Այո՛, այդ իսկպես վոր սոսկալի յե, այդ անհանդուրժելի շեղում ե մաքուր դեմոկրատիայից, վորի կանոններով ե հեղա-

փոխություն անելու մեր հեղափոխական Յուզուզկա Կառուցիկն :
 Պետք էր, վոր մենք, ռուսական բուլճեիկներս, նախ անձեռնմխե-
 լիություն խոստանայինք Սալինկովներին և Ընկ., Լիբերդաննե-
 րին և Պոտրեսովներին («ակտիվիստներին»)՝¹³ ու Ընկ., հետո
 դրեյինք քրեական որենսդիրք, վորը «պատժելի» հայտարարեր
 չեխոսողական հակահեղափոխական պատերազմին մասնակցելը
 կամ դաշնակցելը գերմանական իմպերիալիստների հետ Ուկրաին-
 նայում կամ Վրաստանում՝ ընդդեմ իրենց յերկրի բանվորների,
 և հետո միայն, այդ քրեական որենսդրքի հիման վրա, մենք
 իրավունք կունենայինք, «մաքուր գեմոկրատիայի» համաձայն,
 խորհուրդներից վտարելու «վորոչ անձերի» : Ընդամին ինքնըս-
 տինքյան հասկանալի չե, վոր Սալինկովների, Պոտրեսովների ու
 Լիբերդանների*) միջոցով կամ նրանց ազդեցության ողնությամբ
 անդր-Փրանսական կապիտալիստներից փող ստացող չեխոսող-
 վակները, ինչպես և Կրասնովները, վորոնք Ուկրաինայի և Թիֆ-
 լիսի մենչեիկների ողնությամբ գերմանացիներից ստացած արկեր
 ունեն, հանդարտ կնստեյին, մինչև վոր մենք պատրաստենք կա-
 նոնավոր քրեական որենսդիրք և, վորպես ամենամաքուր գեմո-
 կրատներ, կսահմանափակվեյին «ոպոզիցիայի» դեբով...

Կառուցիկու մեջ պակաս ուժեղ բարոյական վրդովմունք չի
 հարուցանում այն, վոր խորհրդային սահմանադրությունն ընտ-
 բական իրավունքները խլում և նրանցից, ովքեր «վարձու բան-
 վորներ են պահում շահույթի նպատակով» : «Տանն աշխատող
 պործավորը կամ մեկ յենթավարպետ ունեցող վորքիկ տնտեսա-
 տերը—գրում և Կառուցիկն—կարող և ապրել և զգալ միանգա-
 մայն պրոլետարիեն, իսկ նա ընտրական իրավունք չունի»
 (եջ 36) :

Վորպիսի՛ նա՛հանջ «մաքուր գեմոկրատիայից» : Վորպիսի՛
 անարդարություն : Ծիշտ և, մինչև այժմ բոլոր մարքսիստները
 յենթադրում եյին և հազարավոր փաստեր հաստատում եյին, վոր
 մանր տնտեսատերերը վարձու բանվորների ամենաանխիղճ և
 դժուծ շահագործողներն են, բայց Յուզուզկա Կառուցիկն վերցնում
 է, հարկավ, վո՛չ թե մանր տնտեսատերերի դասակարգը (և այդ
 ո՞վ է հնարել դասակարգային կովի վնասակար**) թեորիան), այլ
 առանձին անհատներ, այնպիսի շահագործողներ, վորոնք

*) Այս նախադասությունը ձևադրի մեջ չկա : Խմբ. :

**) Ձևադրերի մեջ՝ «հիմար» : Խմբ. :

«ապրում են ու զգում միանգամայն պրոլետարներն»: Հռչակա-
վոր «տնտեսող Ազնեսը», վորին համարում եյին վաղուց մեռած,
հարուժյուն ե առել Կառուցկու գրչի տակ: Այդ տնտեսող Ազնե-
սին հնարեց ու գործածության մեջ դրեց գերմանական դրակա-
նության մեջ միքանի տասնամյակ սրանից առաջ «մաքուր» դե-
մոկրատ, բուրժուա Յեվդենի Ռիխտերը: Նա գուշակում եր անա-
սելի աղետներ պրոլետարիատի դիկտատուրայից, չահագործող-
ների կապիտալի բռնազրավումից, անմեղ տեսք ընդունելով՝ նա
հարց եր տալիս՝ ո՞վ ե կապիտալիստ իրավարանական իմաստով:
Նա վերցնում եր չքավոր տնտեսող կարողուն հու որինակը («տնտե-
սող Ազնես»), վորից «պրոլետարիատի» չար «դիկտատորները
խլում են նրա վերջին դուռները: Կար ժամանակ, յերբ գերմանա-
կան ամբողջ սոցիալ-դեմոկրատիան ծիծաղում եր մաքուր դեմո-
կրատ Յեվդենի Ռիխտերի այդ «տնտեսող Ազնեսի վրա»: Բայց
այդ վաղուց ե յեղել, այնքան վաղուց, յերբ գեռես կենդանի յեր
Բերելը, վորը բացահայտորեն և ուղղակի ասում եր ճամբարու-
թյունը, թե մեր կուսակցության մեջ շատ կան նացիոնալ-լիբե-
րալներ. այդ այնքան վաղուց ե յեղել, յերբ Կառուցկին գեռես
ունեգատ չեր:

Այժմ «տնտեսող Ազնեսը» հարուժյուն ե առել ի դեմս «մեկ
յենթավարպետ ունեցող միանգամայն պրոլետարներն ապրող
ու զգացող մանր տնտեսատիրոջ»: Չար բոլշևիկները վիրավորում
են նրան, խլում են նրանից ընտրական իրավունքը: Ճիշտ ե,
«ամեն մի ընտրական ժողով», ինչպես ասում ե նույն Կառուցկին,
Խորհրդային հանրապետության մեջ կարող ե իր մեջ ընդունել,
ասենք, տվյալ գործարանի հետ կապված չքավոր վարպետին,
յեթե նա, իբրև բացառություն, չահագործող չե, յեթե նա իրոք
«ապրում և զգում ե միանգամայն պրոլետարներն»: Բայց մի՞թե
կարելի չե վստահել, վոր հասարակ բանվորները չկարգավորված
և առանց կանոնադրության դործող—(ո՞ր, սարսա՞փ) գործարա-
նային ժողովը հանդես կբերի կյանքի ճանաչողություն, արդա-
րության զգացում: Մի՞թե պարզ չե, վոր ավելի լավ ե ընտրա-
կան իրավունք տալ բոլոր չահագործողներին, բոլոր վարձու բան-
վորներ վարձողներին, քան թե ոխի անել՝ հնարավոր դարձնե-
լով, վոր բանվորները վիրավորեն «տնտեսող Ազնեսին» ու «պրո-
լետարներն ապրող և զգացող վարպետին»:

Թող ունեւորութեան արհամարհելի սրիկաները, վողջունվելով բուրժուազիայի և սոցիալ-չովինիստները^{*)} կողմից, վատաբանեն մեր խորհրդային սահմանադրութիւնն այն բանի համար, վոր նա խլում է շահագործողներից ընտրական իրավունքը: Այդ լավ է, վորովհետեւ այդ կարագացնի և կխորացնի Յեմլորսայի հեղափոխական բանվորների պառակտումը Շայդեմաններ և Կուուցկիններ, Ռենդելներ և Լոնդեններ, Հենդերսոնների և Ռամսեյ Մակդոնալդների, սոցիալիզմի հին առաջնորդների և հին դավաճանների հետ:

Ճնշված դասակարգերի մասսաները, հեղափոխական պրոլետարներին յեւած դիտակից, ազնիվ առաջնորդները մեր կողմը կլինեն: Բախական է այդպիսի պրոլետարներին ու այդ մասսաներին ծանոթացնել մեր խորհրդային սահմանադրութեանը, և նրանք իսկույն կասեն. ահա թե վորտեղ են իսկական մեր մարդիկ, ահա թե վորտեղ է իսկական բանվորական կուսակցութիւնը, իսկական բանվորական կառավարութիւնը: Վորովհետեւ այդ կառավարութիւնը բանվորներին չի խաբում ու հիմարներին վերաբերյալ չաղակրատութեամբ, ինչպես խաբում էին մեզ բոլոր հիշյալ առաջնորդները, այլ լուրջ պայքարում է շահագործողների դեմ, լուրջ կերպով հեղափոխութիւն է կատարում, իրապես պայքարում է բանվորների լիակատար ազատագրման համար:

Յեթե խորհուրդները շահագործողներին զրկել են ընտրական իրավունքից խորհուրդների մեկ տարւթա «պրակտիկայից» հետո, նշանակում է այդ խորհուրդներն իրոք ճնշված մասսաների, այլ վոչ թե բուրժուազիային վաճառված սոցիալ-իմպերիալիստների ու սոցիալ-պացիֆիստների, կազմակերպութիւններ են: Յեթե այդ խորհուրդները շահագործողներից խլել են ընտրական իրավունքը, նշանակում է, վոր խորհուրդները կապիտալիստների նկատմամբ մանր-բուրժուական համաձայնողականութեան դիմ

*) Յեւ հենց նոր կարգացի «Յրանկիմուրաի Լրագրի» առաջնորդողը (1918 թ. X. 22 № 293), վորը հիացմունքով շարադրում է Կուուցկու բողջութիւնը: Բորսայականների լրագիրը գոհ է: Դե', իհարկէ գոհ կլինի: Իսկ Բեպկինից մի ընկեր զրում է ինձ, վոր Շայդեմանների լրագիր «Յուրվերասը» հատուկ հոգովածում հայտարարել է, թե ստորագրում է Կուուցկու գրեթե յուրաքանչյուր սողի տակ: Շնորհավորում ենք, շնորհավորում ենք:

վարող որդաններ չեն, պառլամենտական շաղակրատության (կառուցիկները, Լոնդոնները և Մակդոնալդները շաղակրատության) որդաններ չեն, այլ շահագործողները դեմ կյանքի և մահու կռիվ մղող խկապես հեղափոխական սրբոյնտարիատի որդաններ են:

«Կառուցիկու դրքույկն այստեղ գրեթե անհայտ ե», դրոմ ե ինձ Բեռլինից այս քանի որս (այսօր X. 30-նն է) լսվ իրազեկ մի ընկեր: Յես խորհուրդ կտայի մեր դեսպաններին Գերմանիա-յում ու Շվեյցարիայում հազարներ չխնայել՝ դնելու համար այս դիրքն ու գիտակից բանվորներին ձրի քաժանելու այն, վորպեսզի ցեխը կոխենք այն «յեվրոպական»—կարգա՝ իմպերիալիստական ու ռեֆորմիստական—սոցիալ-դեմոկրատիան, վորը վաղուց ե դարձել «դարչահոտ դիակ»:

* * *

Իր դրքի վերջում, 61-րդ և 63-րդ եջում, պարոն Կառուցիկն դառնադին լալիս ե այն առթիվ, վոր «նոր թեորիան» (ինչպես նա անվանում ե բուլչեիզմը, վախենալով շոչալիել Փարիզի Կոմունայի այն վերլուծությունը, վոր տվել են Մարքսն ու Ենգելսը), «կողմնակիցներ ե դտնում նույնիսկ հին դեմոկրատիաներում, ինչպես, որինակ, Շվեյցարիան ե»: «Անհասկանալի յե» Կառուցիկու համար, «յեթե այդ թեորիան ընդունում են դերմանական սոցիալ-դեմոկրատները»:

Վո՛չ, այդ միանգամայն հասկանալի յե, վորովհետե հեղափոխական մասսաների համար, պատերազմի լուրջ դասերից հետո, զգվելի յեն դառնում ե՛ Շայդեմանները, ե՛ Կառուցիկները:

«Մենք» միշտ դեմոկրատիայի կողմն ենք յեղել—դրոմ ե Կառուցիկն—ե հանկարծ մենք ինքներս նրանից հրաժարվե՛նք:

«Մենք», սոցիալ-դեմոկրատիայի ոսրորտունիստներս, միշտ դեմ ենք յեղել սրբոյնտարիատի դիկտատուրային, ե Կոլրերն ու Բնկ. վաղուց եյին ասում այդ բացահայտ կերպով: Կառուցիկն դիտե այդ և իզուր ե կարծում, թե ընթերցողներից կթագցնի Բերնշտայնների և Կոլրերի «ծոցը վերադատնալու» աղներե փաստը:

«Մենք», հեղափոխական մարքսիստներս, «մաքուր» (բուրժուակտն) դեմոկրատիան յերբեք կուռք չենք դարձրել մեղ համար: Պլեխանովն, ինչպես հայտնի յե, 1903 թվին հեղափոխա-

կան մարքսիստ եր (մինչև նրա տխուր շրջադարձը, վորը նրան հասցրեց ուսական Շայգեմանի գիրքին)։ Յեւ Պլեխանովն այն ժամանակ կուսակցութեան ծրագիրն ընդունող համագումարում ասում եր, վոր պրոլետարիատը հեղափոխութեան մեջ, հարկ յեղած դեպքում, կրիւր կապիտալիստներն ընտրական իրավունքը, կցրի ինչ պառլամենտ ել ուզում ե լինի, յեթե այն հակահեղափոխական դուրս դա։ Վոր հենց այդպիսի հայացքը միակն ե, վոր համապատասխանում ե մարքսիզմին, այդ ամեն վրք կտեսնի Մարքսի ե Յենգելսի, թեկուզ իմ կողմից վերը բերված, հայտարարություններից, այդ, ակներևորեն, բղխում ե մարքսիզմի բոլոր հիմունքներից։

«Մենք», հեղափոխական մարքսիստներս, ժողովրդին չենք ասել այնպիսի ճառեր, վորոնցով սիրում եյին հանդես գալ բոլոր աղգերի կաուցիկականները, լաքեյություն անելով բուրժուազիայի առաջ, հաճոյանալով բուրժուական պառլամենտարիզմին, լուծեյան տալով արդի դեմոկրատիայի բուրժուական բնույթը, ե պահանջելով միայն, վոր այն ընդլայնվի, այն մինչև վերջը հասցվի։

«Մենք» ասում եյինք բուրժուազիային. «դուք, շահագործողներդ ու կեղծապիւրներդ, խոսում եք դեմոկրատիայի մասին, միևնույն ժամանակ յուրաքանչյուր քայլափոխում հաղարավոր արդեւքներ դնելով ննչված մասսաների առաջ՝ քաղաքականութեանը մասնակից լինելու դործում։ Մենք ձեր խոսքով բռնում ենք ձեզ ե պահանջում ենք, այդ մասսաների շահերի տեսակետից, ընդլայնել ձեր բուրժուական դեմոկրատիան, վորպեսզի հեղափոխութեան նախապատրաստեմք մասսաներին՝ տապալելու համար ձեզ, շահագործողներդ։ Յեւ յեթե դուք, շահագործողներդ, ժորձ անեք դեմադրություն ցույց տալու մեր պրոլետարական հեղափոխութեանը, մենք ձեզ անխնա կերպով կճնչենք, մենք ձեզ իրավագործի կղարձենք,—այդ քիչ ե. մենք ձեզ հաց չենք տա, վորովհետեւ մեր պրոլետարական հանրապետութեան մեջ շահագործողներն իրավագործի կլինեն, կղրկվեն կրակից ու ջրից, վորովհետեւ մենք լրջորեն ե վրչ թե շայգեմանավարի ու կաուցիկավարի սոցիալիստներ ենք»։

Ահա թե ինչպես ենք խոսել ե ինչպես ենք խոսելու «մենք», հեղափոխական մարքսիստներս, ե ահա թե ինչու ճնչված մասսաները կլինեն մեր կողմն ու մեզ հետ, իսկ Շայգեմաններն ու Կաուցիկները կլինեն ունենդատութեան աղբահորում։

Կառուցելին ամենահամոզված կերպով իրեն ինտերնացիոնալիստ է համարում և անվանում: Շայգեմաններին նա հայտարարում է «կառավարական սոցիալիստներ»: Մենչևիկներին պաշտպանելով (Կառուցելին ուղղակի չի ասում, թե համերաշխ է նրանց հետ, բայց ամբողջովին նրանց հայացքներն է անցկացնում), Կառուցելին դարձանալի ակնառու կերպով յերևան բերեց, թե ինչ տեսակի յե նրա «ինտերնացիոնալիզմը»: Իսկ վորովհետև Կառուցելին միայնակ չէ, այլ ներկայացուցիչն է մի հոսանքի, վորն անխուսափելիորեն աճել է II Ինտերնացիոնալի միջավայրում (Լոնդեն՝ Ֆրանսիայում, Տուրատին՝ Իտալիայում, Նորսը և Գրեմը, Գրաբերն ու Նենը՝ Շվեյցարիայում, Ռամսեյ Մակդոնալդը՝ Անգլիայում և այլն), ուստի ուսանելի յե կանոն առնել Կառուցելու «ինտերնացիոնալիզմի» վրա:

Ընդգծելով, վոր մենչևիկները նույնպես յեղել են Յիմմերվալում (գիպում է, անտարակույս, բայց... փոսած գիպում), Կառուցելին հետևյալ կերպ է շարադրում մենչևիկներին հայացքները, վորոնց հետ նա համաձայն է.

«...Մենչևիկները ցանկանում եյին ընդհանուր հաշտություն: Նրանք ցանկանում եյին, վոր բոլոր պատերազմողներն ընդունեն՝ առանց աննեքսիաների և կոնտրիբուցիաների լողունդը: Ըստ այդ հայացքի, քանի դեռ այդ ձևով չի բերված, ուստական բանակը պետք է մարտական պատրաստության մեջ գտնվի: Իսկ բոլշևիկները պահանջում եյին անհապաղ հաշտություն ինչ դնով ել լինի, նրանք պատրաստ եյին անհրաժեշտության դեպքում, անջատ հաշտություն կնքել, նրանք ջանում եյին ուժով կորզել այն, ուժեղացնելով բանակի առանց այդ ել մեծ կազմավորումը» (Եջ 27):

Կառուցելու կարծիքով, բոլշևիկները պետք է չվերցնեյին իշխանությունն դե բավականանալին ուշերգիլիկայով:

Այսպես ուրեմն, ահա թե ինչն է Կառուցելու և մենչևիկներին ինտերնացիոնալիզմը. բուրժուական իմպերիալիստական կառավարությունից ռեֆորմներ պահանջել, բայց շարունակել նրան աջակցել, շարունակել այդ կառավարության կողմից մղվող պատերազմին աջակցելը, մինչև վոր բոլոր պատերազմողները կընդունեն առանց աննեքսիաների և կոնտրիբուցիաների լողունդը: Այսպիսի հայացք բազմիցս արտահայտել են թե՛ Տուրատին, թե՛ Կառուցելիականները (Հաագեն ու մյուսն.), թե՛ Լոնդեն ու Ընկ.

վորոնք հայտարարում եյին, թե՛ մենք կռիւմնակից ենք «հայրենիքի պաշտպանութեան»:

Թեորիական այդ նշանակում ե սոցիալ-չովինիստներէց անջատելիւ կատարյալ անկարողութիւն ե հայրենիքի պաշտպանութեան հարցում կատարյալ խառնաշփոթութիւն: Քաղաքականացեալ այդ նշանակում ե ինտերնացիոնալիզմը նենդափոխել քաղքենիական նացիոնալիզմով ե անցնել ռեֆորմիզմի կողմը, հրաժարվել հեղափոխութիւնէց:

«Հայրենիքի պաշտպանութեան» ընդունումը, պրոլետարիատի տեսակետից, տվյալ պատերազմի արդարացումն ե, նրա որինականութեան ընդունումը: Իսկ քանի վոր պատերազմը մնում ե իմպերիալիստական (թե՛ միապետութեան որով, թե՛ հանրապետութեան որով)—անկախ այն բանից, թե տվյալ մոմենտին վորտեղ են կանգնած թշնամու զորքերը, ի՞մ, թե ոտար յերկրում, ուստի հայրենիքի պաշտպանութեան ընդունումն իրականում աջակցութիւն ե իմպերիալիստական, հալիւտակողական բուրժուազիային, լիակատար դաւաճանութիւն սոցիալիզմին: Ռուսաստանում Կերենսկու որով ել, բուրժուական-դեմոկրատական հանրապետութեան մեջ, պատերազմը շարունակում եր մնալ իմպերիալիստական, վորովհետեւ այդ պատերազմը վարում եր բուրժուազիան, վորպես տիրապետող դասակարգ (իսկ պատերազմը «քաղաքականութեան շարունակութիւնն» ե),—ե պատերազմի իմպերիալիստական բնույթի առանձնապէս ակնառու արտահայտութիւն եյին այն դադունի պայմանադրերը աշխարհի բաժանման ու ոտար յերկրներէ կողոպտման մասին, վոր կնքել եր նախկին ցարն Անդրէայի ե Ֆրանսիայի կապիտալիստներէ հետ:

Մենչևիկները ստորաբար խաբում եյին ժողովրդին, այդպիսի պատերազմն անվանելով պաշտպանողական կամ հեղափոխական, ե Կաուցկին, հաւանութիւն տալով մենչևիկներէ քաղաքականութեանը, հաւանութիւն ե տալիս ժողովրդին խաբելուն, հաւանութիւն ե տալիս մանր բուրժուաների դերին, վորոնք սպասարկում եյին կապիտալին՝ բանվորներին խաբելու, իմպերիալիստներէ կառքին նրանց կապելու միջոցով: Կաուցկին կիրառում ե տիպիկ քաղքենիական, ֆիլիստերական քաղաքականութիւն, յերևակայելով (ե մասսաներին անհետեւ միտքը ներշնչելով), թե իբր լոգունգ առաջադրելը բանը փոխում ե: Բուրժուական դեմոկրատիայի ամբողջ պատմութիւնը մերկացնում ե այդ պատրանքը. ժողովրդին խաբելու համար բուրժուական դեմոկրատ-

ները միշտ առաջադրել են և միշտ առաջադրում են ինչ «լուղունդ-ներ» կամենաք: Բանն այն է, վոր ստուգեմք նրանց անկեղծութունը, վոր խոսքերի հետ զուգադրենք գործերը, վոր չբավականանանք իդեալիստական կամ շառլատանական փրագով, այլ վորոնենք-դոնենք դասակարգային ունակամուրթյունը: Իմպերիալիստական պատերազմը վո՛չ թե այն ժամանակ և դադարում իմպերիալիստական լինելուց, յերբ շառլատանները, կամ Ֆրագյորները, կամ քաղճենի-Ֆիլիստերներն առաջադրում են քաղցրիկ «լուղունդ», —այլ միայն այն ժամանակ, յերբ իմպերիալիստական պատերազմ մղող և նրա հետ միլիտանտոր տնտեսական թելերով (յերբեմն եւ ճողաններով) կապված դասակարգն իրականում տապալված կլինի և իշխանության ղեկի մոտ նրան կփոխարինի իսկապես հեղափոխական դատակարգը, պրոլետարիատը: Իմպերիալիստական պատերազմից—նմանապես և իմպերիալիստական, հալիչապակողական հաշտությունից—այլ կերպ չի կարելի դուրս պրծնել:

Հալանություն տալով մենչեիկներին արտաքին քաղաքականությանը, ինտերնացիոնալիստական և ցիմմերվալդիստական հայտարարելով այն, Կաուցկին, 1-ին՝ դրանով ցույց է տալիս ցիմմերվալդական, ուղորտունիստական, մեծամասնության ուժը չենթադնությունը (իդուր չեք, վոր մենք, Ցիմմերվալդի ձախ թեւը, իսկո՛ւյն անջրպետվեցինք աշգլխի մեծամասնությունից), իսկ 2-րդ՝ —և այս ամենազլխափոքն է—Կաուցկին պրոլետարիատի դիրքից անցնում է մանր բուրժուազիայի դիրքին, հեղափոխական դիրքից՝ ունիթորմիստական դիրքի:

Պրոլետարիատը պայքարում է իմպերիալիստական բուրժուազիայի հեղափոխական տապալման համար, մանր բուրժուազիան՝ իմպերիալիզմի ունիթորմիստական «կատարելագործման» համար, նրան համակերպվելու համար, նրան յեմքարկվելով հանդերձ: Յերբ Կաուցկին դեռևս մարքսիստ էր, որինակ, 1909 թվականին, յերբ նա գրում էր «Պեպի իշխանություն տանող ուղին», նա պաշտպանում էր պատերազմի կապակցությամբ հեղափոխության անխուսափելիության հենց այդ դադարիարը, նա խոսում էր հեղափոխությունների դարագլխի մոտեցման մասին: Բազելի 1912 թվի մանիֆեստն ուղղակի և վորոշակի խոսում է պրոլետարական հեղափոխության մասին հենց այն իմպերիալիստական պատերազմի կապակցությամբ դերմանական ու անզլխական խրմբերի մեջև, վորը և բռնկվեց 1914 թվականին: Յեվ 1918 թվակա-

նին, յերբ պատերազմի կապակցությամբ սկսվեցին հեղափոխությունները, փոխանակ պարզաբանելու նրանց անխուսափելիությունը, փոխանակ հիմնավոր խորհրդածության և կշռադատության առարկա դարձնելու հեղափոխական տակտիկան, հեղափոխության նախապատրաստման յեղանակներն ու ձևերը, Կառուցկին սկսեց ինտերնացիոնալիզմ անվանել մենչեիկների ռեֆորմիստական տակտիկան: Մի՞թե այդ ռենեգատությունն է:

Կառուցկին մենչեիկներին այն բանի համար և դուրս, վոր նրանք պնդում էին բանակի մարտական պատրաստականության պահպանման վրա: Նա բուլչեիկներին պահարկում և այն բանի համար, վոր նրանք ուժեղացնում էին բանակի առանց այն ել արդեն մեծ «կազմավորւածումը»: Այդ նշանակում և՛ դուրել ռեֆորմիզմը և իմպերիալիստական բուրժուազիային յենթարկվելը, պահարկել հեղափոխությունը, հրաժարվել նրանից: Վորովհետև մարտական պատրաստականության պահպանումը նշանակում էր և հանդիսանում էր Կերենսկու որով բուրժուական (թեկուզ և հանրապետական) հրամանատարություն ունեցող բանակի պահպանումը: Բոլորին հայտնի յե—և դեպքերի ընթացքն ակնառու կերպով հաստատեց, —վոր այդ հանրապետական բանակը պահպանում էր կոռնիլովյան վոդին՝ չնորհիվ կոռնիլովյան հրամանատարական կազմի: Բուրժուական սպայությունը չէր կարող կոռնիլովյան չլինել, չէր կարող չձգտել իմպերիալիզմի, չձգտել բռնի կերպով ձնչելու պրոլետարիատին: Հին ձևով թողնել իմպերիալիստական պատերազմի բոլոր հիմքերը, բուրժուական դիկտատուրայի բոլոր հիմքերը, կարկատել մանրունքները, դունապարդել դատարկ բաները («ռեֆորմներ») — ահա թե իրականում ինչի յեր հանդում մենչեիկյան տակտիկան:

Յեւ ընդհակառակը: Առանց բանակի «կազմայուծման» վոչ մի հեղափոխություն յուր չի դնացել և չի կարող յուր դնալ: Վորովհետև բանակը հին կարգերը պաշտպանելու ամենավտակրացած գործիքն է, բուրժուական կարգապահության, կապիտալի տիրապետությունը պաշտպանելու, աշխատավորներին նրան հպատակեցնելու և ստրկական հնազանդությունը պահպանելու և դաստիարակելու ամենապնդացած նեցուկն է: Հակահեղափոխությունը յերեւք չի հանդուրժել, չէր կարող հանդուրժել դիմադրանքների առկայությունը բանակի կողքին: Փրանսիայում — դրոմ էր Ենդելսը, —յուրաքանչյուր հեղափոխությունից հետո բանավորները դիմված էին լինում. «ուստի պետական ղեկի մոտ

դանիող բուրժուականների համար առաջին պատվիրանը բանվորներին
դինաթափումն էր»¹⁴։ Զինված բանվորները նոր բանակի սաղմն
էյին, նոր հասարակակարգի կազմակերպական բջիջը։ Ճգմել այդ
բջիջը, թույլ չաալ, վոր նա աճի, այդ—բուրժուալիայի առաջին
պատվիրանն էր։ Ամեն մի հալթական հեղափոխության առաջին
պատվիրանը—Մարքսն ու Ենգելսը բաղմիցս ընդգծել են այդ—
յեղել և՛ ջախջախել հին բանակը վորսկա այդպիսին, ցրել այն,
փոխարինել նորով¹⁵։ Նոր հասարակական դասակարգը դեպի տի-
րապետություն բարձրանալիս, յերբեք չէր կարող և ալթմ էլ չի
կարող հասնել այդ տիրապետությանն ու ամբաղնդել այն ալլ
կերպ, յեթե վոչ բոլորովին քայքայելով հին բանակը («կազմա-
լուծում»,—աղաղակում են այս առթիվ ռեակցիոն կամ պարզա-
պէս վախկոտ քաղքենիները)։ ալլ կերպ, յեթե վոչ անցնելով դըթ-
վարագույն, ամենատանջալից մի շրջան՝ առանց վորեւ բանակի
(այդ տանջալից շրջանն անցել և նաև Փրանսական մեծ հեղա-
փոխությունը)։ ալլ կերպ, յեթե վոչ աստիճանաբար, քաղաքա-
ցիական ծանր պատերազմի մեջ մշակելով նոր բանակ, նոր կար-
դապահություն, նոր դասակարգի նոր ռազմական կազմակերպու-
թյուն։ Պատմարան Կաուցկին առաջ հասկանում էր այդ։ Ռենե-
զանս Կաուցկին մոռացել է այդ։

Ի՞նչ իրավունք ունի Կաուցկին «կառավարական սոցիալիստ-
ներ» անվանելու Շայգեմաններին, յեթե նա հալանուքյուն է տա-
լիս մենշեիկների տակտիկային ռուսական հեղափոխության մեջ։
Մենշեիկները Կերենսկուն պաշտպանելով, նրա մինիստրության
մեջ մտնելով, ճիշտ նույնպէս կառավարական սոցիալիստներ
էյին։ Այդ յեղրակացությունից Կաուցկին վոչ մի կերպ չի կարող
խույս տալ, յեթե փորձ անի դնելու իմպերիալիստական պատե-
րազմ մղող տիրապետող դասակարգի հարցը։ Բայց Կաուցկին
խուսափում է տիրապետող դասակարգի հարցը—մարքսիստի հա-
մար պարտադիր հարցը—դնելուց, վորովհետեւ այդպիսի հարցի
սոսկ գրումը կմեհկացներ ռենեզանտին։

Կաուցկիականները՝ Գերմանիայում, լոնդետլատները՝ Ֆրան-
սիայում, Տուրատին ու Ընկ։՝ Իտալիայում դատում են այսպէս.
սոցիալիզմը յենթադրում է աղգերի հալասարությունն ու աղա-
տությունը, նրանց ինքնորոշումը,—ուստի, յերբ հարձակվում են
մեր յերկրի վրա, կամ յերբ թշնամու զորքերը ներխուժել են մեր
յերկիրը, սոցիալիստներն իրավունք ունեն և պարտավոր են պաշտ-

շղանելու հայրենիքը: Բայց այս դատողությունը, թերրիապես, կամ ամբողջովին ծաղր և սոցիալիզմի նկատմամբ, կամ խարդախ հնարք, իսկ գործնականորեն—քաղաքականապես այդ դատողությունը դուզադրվում է այն բոլորովին խալար մոսթիկի դատողության հետ, վորը նույնիսկ անկարող և մտածել պատերազմի սոցիալական, դասակարգային բնույթի և ռեակցիոն պատերազմի ժամանակ հեղափոխական կուսակցության ունենալիք խնդիրների մասին:

Սոցիալիզմը դեմ է աղզերի վրա բռնություն դրած դնելուն: Այս անվիճելի յե: Բայց սոցիալիզմն առհասարակ դեմ է մարդկանց վրա բռնություն դործադրելուն: Սակայն վոչ վորք, բացի քրիստոնեական անարխիստներից ու տոլստոյականներից, դեռևս այստեղից չի յեղրակացրել, թե սոցիալիզմը դեմ է հեղափոխական բռնության: Ուրեմն խոսել «բռնության» մասին առհասարակ, առանց քննելու այն պայմանները, վորոնք տարբերում են ռեակցիոն բռնությունը հեղափոխականից, նշանակում է լինել հեղափոխությունից հրաժարվող քաղքենի, կամ այդ նշանակում է պարզապես սոփեստաբանությամբ խաբել իրեն և ուրիշներին:

Նույնը վերաբերում է նաև աղզերի վրա բռնություն դործ դնելուն: Ամեն մի պատերազմ բռնություն է աղզերի վերաբերմամբ, բայց այդ չի խանգարում սոցիալիստներին հեղափոխական պատերազմի կոզմոսկից լինել: Պատերազմի դասակարգային բնույթը—ահա սոցիալիստի առաջ (յեթե նա ռենեգատ չե) ծառացած հիմնական հարցը: 1914—1918 թվականների իմպերիալիստական պատերազմը, այդ—պատերազմ է իմպերիալիստական բուրժուազիայի յերկու խմբերի միջև՝ աշխարհը բաժանելու համար, ավարը բաժանելու համար, մանր ու թույլ աղզերին կողոպտելու և խեղդելու համար: Պատերազմի այդպիսի գնահատականը տվել է 1912 թվականին Բագելի մանիֆեստը, այդպիսի գնահատականը հաստատել են փաստերը: Ով վոր չեղվում է պատերազմի վերաբերյալ այս տեսակետից, նա սոցիալիստ չե:

Յեթե գերմանացին Վիլհելմի որով կամ Ֆրանսացին Կլեմանսոյի որով ասում են. յես իրավունք ունեմ և պարտավոր եմ, վորպես սոցիալիստ, պաշտպանելու հայրենիքը, յեթե թշնամին ներխուժել է իմ յերկիրը, ապա այդ վո՛չ թե սոցիալիստի, վո՛չ թե ինտերնացիոնալիստի, վո՛չ թե հեղափոխական պրոլետարի, այլ քաղքենի—նացիոնալիստի դատողություն է: Վորովհետև այդ

դատողութեան մեջ չքանում եւ բանլորի դասակարգային հեղափոխական սպաքարն ընդդէմ կապիտալի, չքանում եւ ամբողջութեամբ վերացրած բովանդակ պատերազմի զնահատականը՝ համալսարհային բուրժուազիայի եւ համալսարհային պրոլետարիատի տեսակետից, այսինքն չքանում եւ ինտերնացիոնալիզմը, մնում եւ աղքատամիտ, քարացած նացիոնալիզմը։ Իմ յերկիրը նեղում են, դրանից ավելին յես չեմ ուզում իմանալ,—ահա թե ինչի յե հանդում այդ դատողութիւնը, ահա թե ինչի մեջ ե նրա քաղքենիական—նացիոնալիստական նեղմտութիւնը։ Այդ նույնն ե, թե մեկ անձի վերաբերմամբ, անհատական բռնութիւն դործ դնելու մասին, վորեւ մեկը դատեր այսպես։ սոցիալիզմը դեմ ե բռնութեան, այդ ստուճառով ավելի լավ ե յես դամաճանութիւն կատարեմ, քան թե բանտ նստեմ։

Ֆրանսացին, գերմանացին կամ իտալացին, վորն ասում ե՝ սոցիալիզմը դեմ ե ազգերի վրա բռնութիւն դործադրելուն, ուստի յես պաշտպանում եմ, յերբ թշնամին ներխուժել ե իմ յերկիրը, դավանանում ե սոցիալիզմին ե ինտերնացիոնալիզմին։ Վորովհետեւ այդպիսի մարդը տեսնում ե միայն իր «յերկիրը», ամենից բարձր ե դատում «իր»... «բուրժուազիան», չմտածելով ինտերնացիոնալ կապերի մասին, վորոնք պատերազմն իմպերիալիստական են դարձնում, նրա բուրժուազիան դարձնում են իմպերիալիստական կողոպտարի շղթայի մի ողակը։

Բոլոր քաղքենիներն ու բոլոր բուժ ու խալար մուժիկները դատում են հենց այնպես, ինչպես դատում են ռենեգատներ կառուցկիականները, լոնդոնալիստները, Տուրատին ե Ընկ., այն ե՝ թշնամին իմ յերկրումն ե, ուրիշ վոչ մի բանի հետ յես այլեւ դործ չունեմ*)։

*) Սոցիալ-լովինիստները (Շայդեմանները, Ռենոդէնները, Հենդերսոնները, Գոմպերսները ե Ընկ.) պատերազմի ժամանակ բոլորովին հրաժարում են «ինտերնացիոնալի» վերաբերյալ ամեն տեսակ ճառերից։ Նրանք իրենց բուրժուազիայի թշնամիներին համարում են «դավաճաններ»... սոցիալիզմի հանդեպ։ Նրանք կողմնակից են իրենց բուրժուազիայի նախճողական քաղքականութեան։ Սոցիալ-պացիֆիստները (այսինքն՝ խոսքով սոցիալիստները, դործով՝ քաղքենիական պացիֆիստները) արտահայտում են ամեն տեսակ «ինտերնացիոնալիստական» զղացմունքներ, բմբոստանում են աննեքսիաների ե այլնի դեմ, բայց իրականում չարունակում են պաշտպանել իրենց իմպերիալիստական բուրժուազիային։ Տարբերութիւնը յերկու տիպերի միջեւ լուրջ չե, նման այն տարբերութեան, վոր կա բերանում չար ճառեր ունեցող կապիտալիստի ե քաղցր ճառեր ունեցող կապիտալիստի միջեւ։

Սոցիալիստը, հեղափոխական պրոլետարը, ինտերնացիոնալիստն այլ կերպ է դատում: պատերազմի բնույթը (ուսկիցիոն և այն, թե հեղափոխական) կախված է վո՛չ թե այն բանից, թե ով է հարձակվել և ում յերկրումն է կանգնած «թնամին», այլ այն բանից, քե՛ վո՛ր դասակարգն է պատերազմ վարում, ի՛նչ քաղաքականութուն է շարունակվում տվյալ պատերազմով: Յեթե տվյալ պատերազմը ուսկիցիոն իմպերիալիստական պատերազմ է, այսինքն մղվում է իմպերիալիստական բռնադատող, կոդուատիչ ուսկիցիոն բուրժուազիայի յերկու համաշխարհային խմբերի կողմից, ապա ամեն մի (մինչև անգամ վոճը յերկրի) բուրժուազիան դառնում է կոդուատի մասնակից, և իմ խնդրը, հեղափոխական պրոլետարիատի ներկայացուցչի խնդրն է՝ պատրաստել համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխութուն, վորպես մի աղիւրկութունը համաշխարհային պատերազմի սարսափներից: Յես պետք է դատեմ վո՛չ թե «իմ» յերկրի տեսակետից (վորովհետև այդ աղքատամիտ բուրժ նացիոնալիստական քաղքենու դատողութուն է, վորը չի հասկանում, թե ինքը խաղալիք է իմպերիալիստական բուրժուազիայի ձեռքին), այլ համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխության նախապատրաստման, պրոպագանդայի, այդ հեղափոխությունը մոտեցնելու գործին իմ մասնակցելու տեսակետից:

Ահա թե ինչ է ինտերնացիոնալիզմը, ահա թե վորն է ինտերնացիոնալիստի, հեղափոխական բանվորի, իսկական սոցիալիստի խնդրը: Ահա թե ինչպիսի այբուբենն «ե մուսցել» ունեզատ կաուցիկն: Յեւ իրա ունեզատութունն ե՛լ ավելի ակնառու յե դառնում, յերբ նա մանր-բուրժուական նացիոնալիստների (Ռուսաստանում՝ մենշևիկներ, Ֆրանսիայում՝ լոնդեալիստների, Իտալիայում՝ Տուրատիի, Գերմանիայում՝ Հապդելի և Ընկ.) տախտիկային հալանութուն տալուց՝ անցնում է բուլշեիկյան տախտիկայի քննադատության: Ահա այդ քննադատությունը.

«Բուլշեիկյան հեղափոխությունը կաուցված էր այն յենթադրության վրա, թե նա յեալիտ կծառայի ընդհանուր յեվրոպական հեղափոխության համար,—թե Ռուսաստանի համարձակ նախաձեռնությունը կզրդի վոտքի յելնելու ամբողջ Յեվրոպայի պրոլետարներին:

Այսպիսի յենթադրության պարադալում, հարկավ, միևնույն էր, թե ինչ ձևեր կընդունի ուսական անճատ հաշտությունը, թե այդ ինչ նեղություններ ու տերիտորիայի կորուստներ (բառացի՝ խեղանդամություն կամ հաշտություն, Verstümmelyngen) կըրի ուս ժողովրդին, աղքեբի ինքնորոշման վորպիսի մեկնաբանություն կտա այդ: Այն ժամանակ նմանապես միև-

նույն եր, ընդունակ և արդյոք Ռուսաստանը պաշտպանվելու, թե վոչ: Ըստ այդ հայացքի՝ յեվրոպական հեղափոխությունը կաղմնւմ եր ուստական հեղափոխության ամենալավագոյն պաշտպանությունը, ուստաստանյան նախկին տերիտորիայի բոլոր ժողովուրդներին պետք և բերքը լիակատար և խիստ կան ինքնորոշում:

Յեվրոպայի հեղափոխությունը, վոր այնտեղ սոցիալիզմ կրեբեր և կամբայողեր այն, պետք և նույնպէս միջոց դառնար վերացնելու այն արգելքները, վոր Ռուսաստանում դրվում էյին սոցիալիստական արտադրության իրականացման սուաջ՝ յերկրի տնտեսական հետամնացության հետևանքով:

Այս ամենը շատ տրամաբանական եր ու լալ եր հիմնավորված, յեթե միայն թույլ տանք հիմնական յեկթադրությունը, վոր ուստական հեղափոխությունն անխուսափելիորեն պետք և սանձալուծման յեվրոպականը: Լալ, իսկ ի՞նչ պետք և լինեք այն դեպքում, յեթե այդ տեղի չունենար:

Մինչև այժմ այդ յեկթադրությունը չարդարացալ: Յեվ այժմ Յեվրոպայի պրոլետարներին մեղադրում են, թե նրանք լքել են ու դալմանակ ուստական հեղափոխությունը: Սա մեղադրանք և սնհայտների դեմ, վորովհետեւ ել ո՞ւմ պատասխանատու դարձնեք յեվրոպական պրոլետարիատի վարմունքի համար» (եջ 28):

Յեվ Կառուցիկն լրացուցիչ կերպով ծամծմում և, վոր Մարքսը, Ենգելսը, Բեքելը մեկ անգամ չե, վոր սխալվել են իրենց սպասած հեղափոխության դալու նկատմամբ, բայց վոր նրանք յերբեք իրենց տակտիկան չեն կառուցել «վարոշակի ժամկետում» հեղափոխություն սպասելու վրա (եջ 29), մինչդեռ, իբր թե, բոլշեիկներն «ամբողջ հուլսը դրել են յեվրոպական ընդհանուր հեղափոխության վրա»:

Մենք դիտմամբ մեջ բերինք այսքան յերկար ցիտատը, վորպեսզի ակնառու կերպով ցույց տանք ընթերցողին, թե վորքան «ճարպիկ» և Կառուցիկն կեղծում մարքսիզմը, նենդափոխելով այն դուհիկ ու ուսակցիոն քաղքենիական հայացքով:

Նախ, հակառակորդին վերագրել ակներև հիմարություն և հետո հերքել այն—շատ ել խելոք մարդկանց վարվելակերպ չե: Յեթե բոլշեիկներն իրենց տակտիկան կառուցեյին այլ յերկիրներում վարոշակի ժամկետին հեղափոխություն սպասելու վրա, այդ կլինեք անվիճելի հիմարություն: Բայց բոլշեիկյան կուսակցությունը չի արել այդ հիմարությունը. ամերիկական բանվորներին դրած իմ նամակում (1918 թ. VІІІ. 20-ի*) յես ուղղակի սահմանազատվում եմ այդ հիմարությունից, ասելով, վոր մենք հուլս ունենք ամերիկական հեղափոխության վրա, բայց այդ հուլսը չենք կապում վորոշակի ժամկետի հետ: Իմ բանակովի մեջ

*) Տե՛ս Յերկերի XXІІІ հատ., եջ 176—189: Խմբ.:

քննողն ձախ ետեքներն և «ձախ կոմունիստներն» (1918 թ. հուն-վար-մարտ)^{*)} յես քանիցս զարդացրել եմ նույն այդ միտքը: Կառուցկին կատարել և փոքրիկ... բոլորովին փոքրիկ խարդա-խուժյուն, վորի վրա էլ կառուցել և իր քննադատությունը բոլ-շելիզմի վերաբերմամբ: Կառուցկին ի մի յե խառնել այն տակտի-կան, վոր նկատի ունի յեվրոպական հեղափոխությունն ավելի կամ պակաս մոտավոր, բայց վոչ վորոշակի ժամկետում, ու այն տակտիկան, վոր նկատի ունի յեվրոպական հեղափոխությունը վորոշակի ժամկետում: Փոքրիկ, բոլորովին փոքրիկ կեղծիք:

Յերկրորդ տակտիկան հիմարություն և: Առաջինը պարտա-դիր և մարքսիստի համար, ամեն մի հեղափոխական պրոլետարի և ինտերնացիոնալիստի համար—պարտադիր և, վորովհետև մի-այն դա յե մարքսիստորեն ճիշտ հաշվի առնում յեվրոպական բո-լոր յերկիրներն որչեկտիվ դրությունը, վորը ծնունդ և առնում պատերազմից, միայն այդ տակտիկան և համապատասխանում պրոլետարիատի ինտերնացիոնալ խնդիրներին:

Առհասարակ հեղափոխական տակտիկայի հիմքերի վերաբե-րյալ խոշոր հարցը նենդափոխելով մանր հարցով այն սխալի մասին, վոր կարող եյին անել հեղափոխական-բոլշևիկները, բայց վոր նրանք չեն արել, Կառուցկին բարեհաջող կերպով հրաժարվել և հեղափոխական տակտիկայից առհասարակ:

Քաղաքականության մեջ ունեցա՞տ՝ նա թեորիայում չի կա-րողանում նույնիսկ հարց դնել հեղափոխական տակտիկայի որ-չեկտիվ նախադրյալների մասին:

Յեվ այստեղ մենք մոտեցանք յերկրորդ կետին:

2-րդ: Յեվրոպական հեղափոխության վրա հույս ունենալը պարտադիր և մարքսիստի համար, յեթե հեղափոխական սխուռա-ցիան առկա յե: Սա մարքսիզմի այրենական ճշմարտություն և, վոր սոցիալիստական պրոլետարիատի տակտիկան չի կարող միա-տեսակ լինել հեղափոխական սխուռացիայի առկայության և նրա բացակայության ժամանակ:

Յեթե Կառուցկին դներ այս, մարքսիստի համար պարտադիր, հարցը, նա կտեսներ, վոր կոտացվի անպայման իր դեմ ուղղված պատասխան: Պատերազմից շատ առաջ բոլոր մարքսիստները, բո-լոր սոցիալիստները համաձայն եյին այն բանում, վոր յեվրո-պական պատերազմը կստեղծի հեղափոխական սխուռացիա: Յերկ

*) Տե՛ս Յերկերի XXII հատորը: Խմբ.:

Կառուցվել են դեռևս ունենդատ չեր, նա սլարդ ու վորոչակի ընդունում եր այդ—և՛ 1902 թվականին («Սոցիալիստական հեղափոխությունը»), և՛ 1909 թվականին («Գեպի իշխանություն տանող ուղին») 16: Բազելի մանիֆեստն ամբողջ II ինտերնացիոնալի անունից ընդունեց այդ խորը չե, վոր բոլոր յերկիրների սոցիալ-չովինիստներն ու կառուցիականները («կենտրոնացվածները», մարդիկ, վորոնք տատանվում են հեղափոխականների և ուղորտունիստների միջև) Բազելի մանիֆեստի համապատասխան հայտարարություններից վախենո՞ւմ են՝ վորպես կրակից:

Հետևաբար, Յեկրոսպյում հեղափոխական սխտուացիայի սպասումը վո՛չ թե բուլչեիկները հրապուրվելու արդյունքն եր, այլ բոլոր մարքսիստների ընդհանուր կարծիքը: Յեթե Կառուցվել են այս անվիճելի ճամարությունից ոճիքը թափում ե այնպիսի ֆրագմենտով, թե իբր բուլչեիկները «միշտ հավատացել են բռնություն ու կամքի ամենաղորությունը», ապա այդ հենց դատարկահնչուն ֆրագ և, վորը բողարկում ե Կառուցվու վախճուտ տալը և խայտառակ վախճուտ տալը հեղափոխական սխտուացիայի հարցը դնելուց:

Այնուհետև: Հեղափոխական սխտուացիան իրականում վրա հասե՞լ ե, թե վոչ: Այս հարցը ևս Կառուցվելն չկարողացավ դնել: Այդ հարցին պատասխանում են տնտեսական վիաստերը. սովն ու ավերումը, վոր ամենուրեք ստեղծել ե պատերազմը, հեղափոխական սխտուացիա յեն նշանակում: Տվյալ հարցին պատասխանում են նույնպես քաղաքական վիաստերը. արդեն 1915 թվականից բոլոր յերկիրներում սլարդ յերևան յեկալ հին, վտած սոցիալիստական կուսակցությունների պառակտման պրոցեսը, սոցիալ-չովինիստական առաջնորդներից պրոլետարիատի մասաանքի հեռանալու, դեպի ձախ, դեպի հեղափոխական դադափարներն ու տրամադրությունները, դեպի հեղափոխական առաջնորդներն ընթանալու պրոցեսը:

1918 թ. ոգոստոսի 5-ին, յերբ Կառուցվելն իր բրոչյուրն եր գրում, հեղափոխությունից վախեցող, նրան դավաճանող մարդը միայն կարող եր չտեսնել այդ վիաստերը: Իսկ այժմ, 1918 թ. հոկտեմբերի վերջին, Յեկրոսպյի մի շարք յերկիրներում հեղափոխությունն աճում ե բոլորի աչքի առաջ և խիստ արագ: «Հեղափոխական» Կառուցվելն, վորը ցանկանում ե, վորպեսզի առաջվա նման իրեն մարքսիստ համարեն, այնպիսի կարճատե ֆիլիստեր

գուրս յեկավ, վորը—Մարքսի կողմից ծաղրված 1847 թվի Ֆրիստերների նման—չտեսա՞վ մոտեցող հեղափոխությունը:

Մենք մոտեցանք յերրորդ կետին:

3-րդ: Վորո՞նք են հեղափոխական տակտիկայի առանձնահատկություններն այն պարագայում, յերբ առկա յե յեվրոպական հեղափոխական սխուռացիան: Ռենեզանս դառնալով՝ Կաուցկին վախեցավ դեռևս մարքսիստի համար պարտադիր այդ հարցը: Կաուցկին դատում է վորպես տիպիկ Ֆրիստեր-քաղքենի կամ խավար գյուղացի. վրա՞ յե հասել «ընդհանուր յեվրոպական հեղափոխությունը», թե վոչ: Յեթե վրա յե հասել, այն ժամանակ նա ել պատրա՞ստ է հեղափոխական դառնալու: Բայց այն ժամանակ—կնկատենք մենք,—ամեն մի սրիկա (նման այն ստորաքարչներին, վորոնք յերբեմն խցկվում են այժմ հաղթանակած բոլշևիկներին շարքերը) կսկսե իրեն հեղափոխական հայտարարել:

Յեթե վոչ, այն ժամանակ Կաուցկին յերե՞ս է դարձնում հեղափոխությունից: Կաուցկին չունի այն ճշմարտության ըմբռնման սովերն իսկ, վոր հաստնացող հեղափոխության անհրաժեշտությունը խավար մասսաներին փարգելու, այդ հեղափոխության անխուսափելիությունն ապացուցելու, նրա ոգուտը ժողովրդի համար պարգաքանելու, նրա համար պրոլետարիատին ու բոլոր աշխատավորական և շահադործվող մասսաներին պատրաստելու հմտությունն է տարբերում հեղափոխական մարքսիստին որիսատելից և քաղքենուց:

Կաուցկին անհեթեթություն է վերագրել բոլշևիկներին, իրր թե նրանք ամեն ինչ բախտախաղի յեն հանձնել, հույս ունենալով, վոր յեվրոպական հեղափոխությունը վրա կհասնի վորոշակի ժամկետում: Այս անհեթեթությունն ուղղվեց Կաուցկու դեմ, վորովհետև նրա մոտ հենց գուրս յեկավ, վոր բոլշևիկներին տակտիկան ճիշտ կլիներ, յեթե յեվրոպական հեղափոխությունը վրա հասներ 1918 թ. ոգոստոսի 5-ին: Հենց այդ թիվն է հիշատակում Կաուցկին վորպես իր բրոշյուրը գրելու թվական: Յեվ յերբ վոր այդ ոգոստոսի 5-ից մի քանի շաբաթ անց պարզվեց, վոր մի շաբթ յեվրոպական յերկիրներում հեղափոխությունը վրա յե հասնում, Կաուցկու ամբողջ ունենդատությունը, մարքսիզմի ամբողջ կեղծումը նրա կողմից, հեղափոխականորեն դատելու և նույնիսկ հարցերը հեղափոխականորեն դնելու նրա ամբողջ անկարողությունը յերեան յեկավ իր բովանդակ հրաշալիության՝ մը:

Յերբ Յեւրոպայի պրովետարներին մեղադրում են դաւաճանութեան համար,—դրում է Կառլցկին,—ասպա այդ մեղադրանքը եւ անհայտները դեմ :

Սխալի՞նք էք, պարոն Կառլցկի: Նայեցե՛ք հայելու մեջ և դուք կտեսնեք այն «անհայտներին», վորոնք դեմ ուղղված է այդ մեղադրանքը: Կառլցկին միամիտ է ձեռնում, այնպես է ցույց տալիս, թե չի հասկանում՝ ով է այդպիսի մեղադրանք ուղղել և ինչ իմաստ ունի այդ մեղադրանքը: Իսկ իրապես Կառլցկին հիանալի դիտել, վոր այդ մեղադրանքն առաջադրում էյին և առաջադրում են դերմանական «ձախերը», սպարտակյանները, Լիրենիստն ու իր բարեկամները: Այս մեղադրանքն արտահայտում է այն բանի պարզ գիտակցութեանը, վոր դերմանական պրովետարիատը ռուսական (և միջադպիսին) հեղափոխութեանը դաւաճանում էր, յերբ խեղդում էր Ֆինլանդիան, Ուկրաինան, Լատվիան, Շատլանդիան: Այդ մեղադրանքն ամենից առաջ և ամենից ավելի ուղղվում է վո՛չ թե մասսայի դեմ, վորը միշտ ծեծկված է, այլ այն առաջնորդների դեմ, վորոնք, Շայդեմանները և Կառլցկիները պես, չեյին կատարում մասսաների մեջ սրանց դանդաղաչարժութեան դեմ ուղղված հեղափոխական ագիտացիայի, հեղափոխական պրոպագանդայի, հեղափոխական աշխատանքի իրենց պարտականութիւնը, վորոնք դործում էյին փաստորեն՝ հակառակ հեղափոխական բնազդներին ու ձգտումներին, վորոնք անթեղված կրակի պես միշտ վառ են ճնշված դասակարգի մասսայի խորքում: Շայդեմաններն ուղղակի, կոպիտ կերպով, ցինկարար, մեծ մասամբ չահախնդրորեն դաւաճանում էյին պրովետարիատին և անցնում բուրժուազիայի կողմը: Կառլցկիականներն ու լոնդոնիստները նույն բանն էյին անում՝ տատանվելով, յերկրալով, վախիտ կերպով աչք հառելով նրա՛նց վրա, ովքեր ուժեղ են տվյալ բոսիյին: Կառլցկին իր բոլոր դրվածքներով պատեքազմի ժամանակ մարում էր հեղափոխական վողին, փոխանակ պաշտպանելու, զարգացնելու այն:

Այդ կմիա դերմանական պաշտոնական սոցիալ-դեմոկրատիայի «միջին» առաջնորդի քաղքենիական բթացման ուղղակի պատմական հուշարձան, վոր Կառլցկին նույնիսկ չի հասկանում, թե վորպիսի վիթխարի քեռրիական նշանակութեամբ, վորպիսի ե՛լ ավելի քաղտացիոն ու պրոպագանդիստական նշանակութեամբ ունի Յեւրոպայի պրովետարներին «մեղադրելն» այն բանում, վոր նրանք դաւաճանեցի՛ն ռուսական հեղափոխութեանը: Կառլցկին

չի հասկանում, վոր այդ «մեղադրանքը»—դերմանական «կայսրության» դրաքննական պայմաններում—դրեթե միակ ձեռն է, վորով սոցիալիզմին չդավաճանած դերմանական սոցիալիստները, Լիբկնեխտն ու նրա բարեկամները, արտահայտում են իրենց կոչը գերմանական բանվորներին՝ դեն չարտել Շայդեմաններին ու Կաուցկիներին, հետ մղել այդպիսի «առաջնորդներին», ազատվել նրանց բթացնող ու դռնհկացնող քարոզից, հակառակ նրանց, անցնելով նրանց կողքով, նրանց վրայով բարձրանալ դեպի հեղափոխություն, վոտքի յեղնել հեղափոխության համար:

Կաուցկին այդ չի հասկանում: Ել վո՞րտեղից կարող է նա հասկանալ բոլշևիկների տակտիկան: Ընդհանրապես հեղափոխությունից հրաժարվող մի մարդուց կարելի՞ յե արդյոք սպասել, վոր կշառագատի և դնահատի հեղափոխության զարգացման պայմաններն ամենից ավելի «զժվար» դեպքերից մեկում:

Բոլշևիկների տակտիկան ճիշտ էր, միակ ինտերնացիոնալիստական տակտիկան էր, վորովհետև խարսխվում էր վո՞չ թե համաշխարհային հեղափոխությունից յերկշտաբար վախենալու վրա, վո՞չ թե այդ հեղափոխությանը քաղքենիարար «չհավատալու» վրա, վո՞չ թե «իր» հայրենիքը (իր բուրժուազիայի հայրենիքը) պաշտպանելու, իսկ մնացած ամեն ինչի վրա «թփելու» նեղ-նացիոնալիստական ցանկության վրա,—այն հիմնված էր յեվրոպական հեղափոխական սխառացիայի ճիշտ (մինչև պատերազմը, մինչև սոցիալ-չովինիստների և սոցիալ-պացիֆիստների ունենդատությունը բոլորի կողմից ընդունված) հաշվառման վրա: Այդ տակտիկան միակ ինտերնացիոնալիստականն էր, վորովհետև կիրառում էր մաքսիմումը, ինչ վոր մի յերկրում իրադրոճելի յե՝ զարգացնելու, պաշտպանելու, դարթեցնելու համար հեղափոխությունը բոլոր յերկիրներում: Այդ տակտիկան արդարացալ հսկայական հաջողությամբ, վորովհետև բոլշևիզմը (ամենեին մոռնուտ բոլշևիկների յերախտիքի շնորհիվ, այլ շնորհիվ այն համուռ բոլշևիկների յերախտիքի շնորհիվ) համակրանք են տածում դեպի իրապես հեղափոխական տակտիկան) դարձալ համաշխարհային բոլշևիզմ, տվեց գաղափար, թեորեա, ծրագիր, տակտիկա, վոր կոնկրետորեն, պրակտիկ կերպով տարբեր և սոցիալ-չովինիզմից ու սոցիալ-պացիֆիզմից: Բոլշևիզմը ջախջախեց Շայդեմանների ու Կաուցկիների, Ռենդեյների ու Լոնդոնների, Հենդերսոնների ու Մակդոնալդների հին, փտած ինտերնացիոնալը. նրանք պետք է այժմ միմյանց վոտքերը կոխկրեն՝

յերագեղով «միութեան» մասին և դիակին հարուժեցուն տալով: Բոլշևիկոն ստեղծեց III Ինտերնացիոնալի զաղափարային ու տակ-տակտիկան հիմքերը, մի Ինտերնացիոնալ, վոր խկատես պրո-լետարական ու կոմունիստական է, վորը հաշվի յե առնում և՛ խաղաղ դարաշրջանի նվաճումները, և՛ հեղափոխությունների սկսված դարաշրջանի փորձը:

Բոլշևիկոն ամբողջ աշխարհովը մեկ ժողովրդականացրեց «պրոլետարիատի դիկտատուրայի» զաղափարը, այդ խոսքերը լատիններենից թարգմանեց նախ ռուսերեն, իսկ հետո աշխարհի բոլոր լեզուներով, Խորհրդային իշխանության որինակով ցույց տալով, վոր նույնիսկ հետամնաց յերկրի բանվորներն ու չքա-վորագույն գյուղացիները, նույնիսկ նրանք, ովքեր ամենից պա-կաս եյին վորձված, կրթված, կազմակերպման սովոր, ի վիճակի յեղան մի ամբողջ տարի՝ վիթխարի գեթարուժեցուններ կրելով չահագործողների դեմ ուղղված պայքարում (վորոնց պաշտպա-նում կը ամբողջ աշխարհի բուրժուազիան), պահպանելու աշխա-տավորների իշխանութեանը, ստեղծելու մի դեմոկրատիա, վորն անչափելիորեն ավելի բարձր է և լայն, քան աշխարհի բոլոր նախկին դեմոկրատիաները, սկսելու տասնյակ միլիոնավոր բան-վորների և գյուղացիների ստեղծագործութեանը սոցիալիզմի պրակտիկ իրականացման համար:

Բոլշևիկոն դործով ոգնեց պրոլետարական հեղափոխութեան զարգացմանը Յևրոպայում ու Ամերիկայում այնպես ուժգնո-րեն, ինչպես մինչև այժմ վո՛չ մի յերկրի վո՛չ մի կուսակցութեան չեը հաջողիկ ոգնել: Այն ժամանակ, յերբ ամբողջ աշխարհի բան-վորները համար որավոր պարզվում է, վոր Շարդեմանների ու Կուսակցիների տակտիկան չեը փրկում իմպերիալիստական պատե-րազմից ու իմպերիալիստական բուրժուազիայի վարձու ստրուկը լինելուց, վոր այդ տակտիկան վորպես որինակ բոլոր յերկրները համար՝ անպետք է,—այդ ժամանակ՝ բոլոր յերկրները պրոլե-տարները մասսաները համար որավոր ավելի յե պարզվում, վոր բոլշևիկոն պատերազմի և իմպերիալիզմի սարսափներէց փրկվե-լու ճիշտ ուղի յե մատնանշել, վոր բոլշևիկոն պիտանի յե վոր-պես տակտիկայի որինակ բոլորի համար:

Վո՛չ միայն համայնվորդական, այլ համաշխարհային պրոլե-տարական հեղափոխութեան և հասունանում բոլորի աչքի առաջ, և այդ հեղափոխութեան ոգնեց, նրան ոժանդակեց, այն արագա-ցրեց պրոլետարիատի հաղթանակը Ռուսաստանում: Այս ամենը

մինչև վերջը տանի բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխությունը, թույլ չտալով, վոր իրեն «կաշկանդեն» բուրժուադիայի ռեֆորմիզմով: Ուժերի դասակարգային հարաբերակցությունը բուրժուական հեղափոխության ժամանակ բուլճերիկները ձևակերպում էին այսպես. պրոլետարիատը իրեն միացնելով դյուղացիությունը, չեղոքացնում է լիբերալ բուրժուադիային և մինչև վերջը կործանում միապետությունը, միջնադարականությունը, կալվածատիրական հողատիրությունը:

Այն դաշինքում, վոր պրոլետարիատը կնքում է ընդհանրապես դյուղացիության հետ, հենց յերևան է դալիս հեղափոխության բուրժուական բնույթը, վորովհետև ընդհանրապես դյուղացիությունը մանր արտադրողներ են, վորոնք կանգնած են սպրանքային արտադրության հողի վրա: Այնուհետև, հենց այն ժամանակ ավելացնում էին բուլճերիկները, պրոլետարիատն իրեն է միացնում ամբողջ կիսապրոլետարիատը (բոլոր շահադործ-վողներին ու աշխատավորներին), չեղոքացնում է միջակ դյուղացիությունը և տապալում է բուրժուադիային. դրանում է կայանում սոցիալիստական հեղափոխությունն՝ ի տարբերություն բուրժուական-դեմոկրատականից: (Տես 1905 թվականի իմ բողոշումը՝ «Յերկու տակտիկա», վոր արտատպւած է «За 12 лет» ժողովածուի մեջ, Պետերբուրգ, 1907 թ.*):

Կառուցկին 1905 թվին անուղղակի կերպով մասնակցեց այդ վիճարանությանը, ի պատասխան այն ժամանակվա մենչեիկ Պլեխանովի հարցման, ըստ բանի ելության, արտահայտվելով ընդդեմ Պլեխանովի, վոր այն ժամանակ հարուցեց բուլճերիկյան մամուլի հատուկ ծաղրը¹⁷): Այժմ Կառուցկին մի բառով եւ չի մտաբերում այդ ժամանակվա վիճարանությունները (վախենում է իր իսկ հայտարարություններով մերկացվելուց) և դրանով դերմանական ընթերցողին զրկում է բանի ելությունն ըմբռնելու ամեն մի հնարավորությունից: Պարոն Կառուցկին չէր կարող դերմանական բանվորներին 1918 թվին պատմել այն մասին, թե ինչպես ինքը 1905 թվականին կողմնակից եր բանվորների դաշինքին դյուղացիների և վոչ թե լիբերալ բուրժուադիայի հետ, և թե ինչ պայմաններով եր նա պաշտպանում այդ դաշինքը, ինչ ծրագիր եր նախագծում այդ դաշինքի համար:

Հետ նահանջելով, Կառուցկին «տնտեսական վերլուծության»

*) Տես Յերկերի VIII հատ., ռուս. էջ 27—126: Խմբ.:

անլան տակ, «սպառնական մատերիալիզմի» վերաբերյալ հստակ ֆրազներով այժմ պաշտպանում և բանվորների յենթարկածը բուրժուազիային, մենչևիկ Մասլովից վերցրած ցիտատների ողնուծթամբ ծամծմելով մենչևիկների հին լիբերալ հայացքները՝ ընդամին մեջբերումներով ապացուցվում և Ռուսաստանի հետամնացության վերաբերյալ նոր միտքը, իսկ այդ նոր մտքից արվում է հին յեղրակացություն այն վողով, թե իբր բուրժուական հեղափոխության ժամանակ չպետք է բուրժուազիայից ա-վելի հեռուն դնալ: Յեւլ այդ հակառակ այն ամենի՛ն, ինչ ասում էյին Մարքսն ու Ենգելսը, համեմատելով Ֆրանսիայի 1789—1793 թվականների բուրժուական հեղափոխությունը Գերմանիայի 1848 թ. բուրժուական հեղափոխության հետ¹⁸):

Նախքան Կուուցկուս դլխավոր «սխառարկին» ու «տնտեսական վերլուծության» դլխավոր ըովանդակությանն անցնելը նշենք, վոր առաջին իսկ նախադասությունները յերևան են բերում հեղինակի մտքերի կուրյոզային խառնաշփոթությունը կամ նրա մտքերի կշռադատված չլինելը՝

«Ռուսաստանի տնտեսական հիմք — աղղարարում է մեր «թեորետիկը» — մինչև այժմ հանդիսանում է դյուղատնտեսությունը, ըստվորում հենց դյուղացիական մանր արտադրությունը: Նրանով աղրում է բնակչության մոտ ⁴/₅-ը, գուցե նույնիսկ ⁵/₆-ը» (եջ 45): Նախ, սիրալիբ թեորետիկ, մտածե՛լ եք արդյոք դուք, թե մանր արտադրողների այդ մասսայի մեջ վորքան շահագործող կարող է լինել: Իհարկե, նրանց ամբողջ թվի ¹/₁₀-ից վոչ ավելին, իսկ քաղաքներում ե՛լ ավելի պակաս, վորովհետեւ այնտեղ խոշոր արտադրությունը ավելի յե զարգացած: Վերցրեք նույնիսկ անհավանական բարձր թվանշան, յենթադրեցեք, վոր մանր արտադրողների ¹/₅-ը շահագործողներ են, վորոնք կորցնում են ընտրական իրավունքը: Յեւլ այն ժամանակ դուք կստանաք, վոր Խորհուրդների V Համադումարում 66% կադմոդ կստանաք, վոր Խորհուրդների V Համադումարում մեծամասնությունը: Իսկ դրան պետք է նույնպես ավելացնել, վոր ձախ եսերների մեջ զգալի մասը միշտ կողմնակից է յեղել Խորհրդային իշխանության, այսինքն սկզբունքով բոլոր ձախ եսերները կողմնակից էյին Խորհրդային իշխանության, իսկ յերբ ձախ եսերները մի մասը 1918 թ. հուլիսին դիմեց ապստամբության ա-վանդուրայի, այն ժամանակ նրանց նախկին կուսակցությունից բաժանվեցին յերկու նոր կուսակցություն՝ «նարոդնիկ կո-

մունիստներին» և «Հեղափոխական կոմունիստներին» կուսակցությունները (ակամաւոր ձախ եսերներէց, վորոնց դեռեւս հին կուսակցությունն առաջ եր քաշում պետական կարեւորագույն սրտատերի համար. առաջինին պատկանում է, որինակ, Զակար, յերկրորդին՝ Կոլեդայեւը): Հետեւաբար, Կառւցկին ինքը—անակընկալ կերպով—հերքեց այն ծիծաղաշարժ հեքիաթը, թե իբր բոլշեիկներին կողմնակից է բնակչության փոքրամասնությունը:

2-րդ, սիրալի՛ր թեորեաիկ, արդյոք մտածե՞լ էք դուք այն մասին, վոր գյուղացիական մանր արտադրողն անխուսափելիորէն տատանւում է պրոլետարիատի և բուրժուազիայի միջև: Յեւթրոպայի ամբողջ նորագույն պատմությամբ հաստատւած այս մարքսիստական ճշմարտությունը Կառւցկին չառ ի դեպ «մոռացել է», վորովհետեւ այդ ճշմարտությունը ջարդուիչուր է անում Կառւցիկու կողմից կրկնւող ամբողջ մենչեիկյան «թեորիան»: Յեթե Կառւցկին «չմոռանար» այդ, նա չեր կարողանա բացասել պրոլետարական դիկտատուրայի անհրաժեշտությունը մի յերկրում, վորտեղ գերակշռում են գյուղացիական մանր արտադրողները:

Քննարկենք մեր թեորեաիկի «տնտեսական վերլուծության» գլխավոր բովանդակությունը:

Վոր Խորհրդային իշխանությունը դիկտատուրա յէ, այդ անսխիճելի յէ, ասում է Կառւցկին:

«Բայց արդյոք պրոլետարիատի՞ գիկտատուրա յէ այդ» (Եջ 34):

«Գյուղացիներն, ըստ Խորհրդային սահմանադրության, կազմում են արեւորդությանն ու կառավարմանը մասնակցելու իրաւունք ունեցող բնակչության մեծամասնությունը: Այն, ինչ վոր մեզ ներկայացնում են վորպես պրոլետարիատի գիկտատուրա, դուրս կդար գյուղացիության գիկտատուրա, յեթե այդ կիրաւիլը հետեղականորեն է յեթե մի դասակարգ, ընդհանրապէս ասած, կարողանար անմիջականորեն իրադրծել գիկտատուրան, վորն իրադրծելի յէ կուսակցության համար միայն»: (Եջ 35):

Յեւլ այդքան խորիմաստ ու սրամիտ դատողությունից չափազանց դժ՝ բարի Կառւցկին փորձ է անում սրախոսելու. «կարծես թե դուրս է դալիս, վոր իբր թե սոցիալիզմի ամենից ավելի անհիմանդազին իրականացումն ապահովված է այն ժամանակ, յերբ այն տրվում է գյուղացիներին ձեռքը» (Եջ 35):

Մեր թեորեաիկը ամենամանրամասն կերպով, կիսալիբերալ Մասլովից մերցրած մի շարք չափազանց դիտնական ցիտատներով ապացուցում է մի նոր միտք, թե գյուղացիները չահագրը-

գլուխած են հացի բարձր դներով, քաղաքային բանվորների ցածր աշխատավարձով և այլն և այլն: Այս նոր մտքերն, իդեալ ասած, այնքան ավելի ձանձրալի յեն շարադրված, վորքան պակաս և ուշադրութիւն դարձված հետպատերազմյան ժամանակի իսկապէս նոր յերեւոյթների վրա, որինակ, այն բանի վրա, վոր գլուղացիները հացի դիմաց պահանջում են վոչ թե փող, այլ ապրանքներ, վոր գլուղացիներն այնպիսի գործիքների պակաս են գլում, վորոնք անհրաժեշտ թիւով ճարել չի կարելի վոչ մի դնով: Այս մասին ստորեւ դեռ հատուկ կերպով կխոսենք:

Այսպիսով, Կառեցիկին մեղադրում է բոլշեիկներին, սլոռներտարիատի կուսակցութիւնը, այն բանի համար, վոր սա տվել է դիկտատուրան, սոցիալիզմը կիրառելու դործը տվել է մանրբուրժուական գլուղացիութեան ձեռքը: Հիանալի՜ յե, պարոն Կառեցիկ: Ապա, ձեր լուսավոր կարծիքով, սլոռներտարական կուսակցութիւնն ի՞նչպիսի հարաբերութիւնների մեջ պետք է դնուի մանրբուրժուական գլուղացիութեան հետ:

Այդ մասին մեր թերթերից դերադասել է լուել,—յերեկ մտարեղելով այն առածը, վոր «խոսքն արծաթ է, լուծիւնը՝ վոսկի»: Բայց Կառեցիկին իրեն մատնել է հետեւյալ դատողութեամբ.

«Խորհրդային Հանրապետութեան սկզբում Գլուղացիական Խորհուրդները ներկայացնում էին ընդհանրապէս գլուղացիութեան կազմակերպութիւններ: Այժմ այդ Հանրապետութիւնն ազգաբարում է, վոր Խորհուրդները ներկայացնում են սլոռներտարների և չքավոր գլուղացիների կազմակերպութիւններ: Ունեորները կորցնում են Խորհուրդների ընտրութեանը մասնակցելու իրավունքը: Չքավոր գլուղացին այստեղ ճանաչվում է սոցիալիստական ազգաբային ռեֆորմի մշտական ու մասսայական արդունք «սլոռներտարիատի դիկտատուրայի» որով» (եջ 48):

Վորպիսի՜ սպանիչ հեղնանք: Ռուսաստանում այդ կարելի յե լսել ամեն մի բուրժուայից. նրանք բոլորն ել շարախնդում ու ծիծաղում են, վոր Խորհրդային Հանրապետութիւնը բացահայտ կերպով խոստովանում է չքավորազույն գլուղացիների գոյութիւնը: Նրանք ծիծաղում են սոցիալիզմի վրա: Այդ նրանց իրավունքն է: Բայց «սոցիալիստ», վորը ծիծաղում է այն բանի վրա, թե քառամյա ամենաավերիչ պատերազմից հետո մեղանում մնում են—և յերկար ժամանակ կմնան—չքավորազույն գլուղացիներ, այդպիսի «սոցիալիստը» կարող եր ծնվել միայն մասսայական ռենեզատութեան պայմաններում:

Լսեցե՛ք շարունակութիւնը.

«... Խորհրդային շանրապետութիւնը խառնվում է հարուստ և չքավոր դուռնակներին հարաբերութիւնների մեջ, բայց վոչ հողի նոր բաշխման միջոցով: Քաղաքացիների հացի կարիքը վերացնելու համար դուռնակներն են ուղարկվում դիմված բանվորների ջոկատներ, վորոնք հարուստ դուռնակներից խլում են հացի ավելցուկները: Այդ հացի մի մասը տրվում է քաղաքային բնակչութանը, մյուսը՝ չքավորագույն դուռնակներին» (եջ 48):

Հարկավ, սոցիալիստ և մարքսիստ Կաուցկին խորապես վերդովմած է այն մտքից, վոր այսպիսի միջոցը կարող էր տարածվել ավելի հեռուն, քան մեծ քաղաքի շրջակայքն է (իսկ մեղանում այդ միջոցը տարածվում է ամբողջ յերկրի վրա): Սոցիալիստ և մարքսիստ Կաուցկին խրատական շեշտով, Ֆիլիստերի անման, անդուգական, սքանչելի սառնասրտութեամբ (կամ բթամտութեամբ) նկատում է. «...Դրանք (ունեոր դուռնակների եքսպորտարիացիները) անհանդստութեան և քաղաքացիական պատերազմի նոր տարր են մտցնում արտադրութեան պրոցեսի մեջ»... («արտադրութեան պրոցեսի մեջ» մտցվող քաղաքացիական պատերազմ, այս արդեն ինչվոր դերբնակա՞ն բան է)... «վորն իր առողջացման համար անհրաժեշտարար կարիք ունի անդորրութեան ու անվտանգութեան» (49):

Այո՛, այո՛, շահագործողների և հացի ավելցուկները թաղանոդ, հացի մոնոպոլիայի որենքը վիժեցնող, քաղաքներին բնակչութիւնը սովի հասցնող հացի սպեկուլանտների անդորրութեան և անվտանգութեան համար մարքսիստ և սոցիալիստ Կաուցկին, իհարկէ, պետք է վոր հառաչի ու արցունք թափի: Մենք բոլորս սոցիալիստներ ենք և մարքսիստներ ու ինտերնացիոնալիստներ — խմբովին ճշում են պարոնայք Կաուցկիները, Հայնրիխ Վերերները (Վիլեննա), Լոնդեն (Փարիզ), Մակդոնալդը (Լոնդոն) և այլն — մենք բոլորս կողմնակից ենք բանվոր դասակարգի հեղափոխութեան, միայն թէ ... միայն թէ այնպէս, վոր չխանդավի հացի սպեկուլանտների անդորրութիւնն ու անվտանգութիւնը: Յեւ կապիտալիստներին արված այս կեղտոտ սպասավորութիւնը մենք թողարկում ենք «արտադրութեան պրոցեսի» վերաբերյալ «մարքսիստական» մատնանշումով... Յեւ թէ այս մարքսիզմ է, ապա ել ի՞նչն է կոչվում լաբելութիւն բուրժուազիայի առաջ:

Տեսեք, թէ ինչ ստացվեց մեր թեորեալիկի ասածներից: Նա բոլշեիկներին մեղադրում է այն բանի համար, վոր նրանք դուռնակութեան դիկտատուրան հրամցնում են իրրէ պրոլետարիատի դիկտատուրա: Յեւ միեւնույն ժամանակ նա մեղ մե-

զադերում և այն բանի համար, վոր մենք քաղաքացիական պա-
տերազմ ենք մտցնում դյուղը (այդ մենք համարում ենք մեր
յեթախտիքը), վոր մենք դյուղ ենք ուղարկում զինված բանվոր-
ների ջոկատներ, վորոնք բացահայտ կերպով աղդարարում են,
վոր իրականացնում են «պրոլետարիատի և չքավորադույն դյու-
ղացիության դիկտատուրան», ոգնում են այդ դյուղացիությա-
նը սպեկուլանտներից, հարուստ դյուղացիներից եքսպրոպրիա-
ցիայի յեն յենթարկում հացի ավելցուկները, վոր նրանք թադ-
ցընում են՝ խախտելով հացի մոնոպոլիայի որենքը:

Մի կողմից, մեր մարքսիստ-թեորետիկը կողմնակից է մա-
քուր դեմոկրատիայի, կողմնակից է, վոր հեղափոխական դա-
սակարգը՝ աշխատավորների և շահագործվողների առաջնորդը
յենթարկվի բնակչության մեծամասնությանը (հետևաբար, ներ-
առյալ նաև շահագործողներին): Մյուս կողմից, նա մեր դեմ
պարզաբանություն և անում, թե հեղափոխության բուրժուական
քնուկթն անխուսափելի յե, բուրժուական այն պատճառով, վոր
դյուղացիությունն ամբողջովին վերցրած՝ կանգնած է բուր-
ժուական հասարակական հարաբերությունների հողի վրա, և
միևնույն ժամանակ կաուցիկն հավակնություն ունի պրոլետա-
րական, դասակարգային, մարքսիստական տեսակետի պաշտ-
պա՛նը լինելու:

«Տեսեսական վերլուծություն» փոխարեն, շիլափլավ և այդ
և առաջին տեսակի խառնաշփոթություն: Մարքսիզմի փոխարեն,
այդ լրբերալ ուսմունքների կտորտանքներ են և բուրժուազիայի
առաջ ու կուլակների առաջ լաքեյություն անելու քարոզ:

Կաուցիկու խճճած հարցը բոլշևիկներն արդեն 1905 թվին
պարզաբանել են լիովին: Այո՛, մեր հեղափոխությունը բուր-
ժուական է, քանի դեռ մենք միասին ենք գնում դյուղացիու-
թյան, իրբև ամբողջի հետ: Այդ մենք պարզից ել պարզ ենք
դիտակցել, 1905 թվականից սկսած հարյուրավոր ու հազարա-
վոր անդամ առել ենք, յերբեք չենք փորձել պատմական պրո-
ցեսի այդ անհրաժեշտ աստիճանի վրայով մոչ ցատկել, մոչ ել
գեկրետներով վերացնել այն: Մեզ այս կետում «մերկացնելու»
համար կաուցիկու գործադրած ճիգերը մերկացնում են միայն
նրա հայացքների խառնաշփոթությունը և նրա վախը՝ մտաբե-
րելու այն, ինչ վոր նա դրում եր 1905 թվին, յերբ դեռևս ու-
նեկատ չեր:

Բայց 1917 թվականին, ապրիլ ամսից սկսած, Հոկտեմբերյան

հեղափոխությունից չափ առաջ, մինչև մեր կողմից իշխանություն վերցնելը, մենք բացահայտորեն ասում եյինք ու սլար-դարանում ժողովրդին. հեղափոխությունը սրա վրա այժմ չի կարողանա կանգ առնել, վորովհետև յերկիրն առաջ և դնացել, կալիտալիզմը քայլել և դեպի առաջ, չտեսնված չափերի յե հասել քայքայումը, վորը կալախանջի (վորեև մեկը ցանկանում և այդ, թե վոչ), կպահանջի քայլեր դեպի առաջ, դեպի սոցիալիզմը: Վորովհետև այլ կերպ առաջ դնալ, այլ կերպ վերելն պատերազմից խոշտանդված յերկիրը, այլ կերպ քեքեկացնել աշխատավորներին և շահագործվողներին տանջանքները չի կարելի:

Հենց այնպես դուրս յեկալ, ինչպես մենք եյինք ասում: Հեղափոխության ընթացքը հատուտեց մեր դատողության ճշտությունը: Սկզբում «ամբողջ» գյուղացիության հետ միասին՝ ընդդէմ միապետության, ընդդէմ կալվածատերերի, ընդդէմ միջնադարականության (և այդ չափով հեղափոխությունը մնում և բուրժուական, բուրժուական-դեմոկրատական): Այլա, չքավորագույն գյուղացիության հետ միասին, կիսապրոլետարիատի հետ միասին, բոլոր շահագործվողներին հետ միասին՝ ընդդէմ կապիտալիզմի, այդ թվում ընդդէմ գյուղական հարուստների, կուլակներին, սպեկուլանտների,—և այդ չափով հեղափոխությունը դառնում և սոցիալիստական: Փորձել մեկի և մյուսի միջև արհեստական չինական պարիսպ քաշել, նրանց միմյանցից բաժանել վորեւ և այլ բանով, բացի պրոլետարիատի նախապատրաստության աստիճանը և գյուղացիական չքավորության հետ նրա միավորման աստիճանը, այդ—մարքսիզմի մեծագույն խեղաթյուրումն և, նրա դուհակացումը, փոխարինումը լիբերալիզմով: Այդ կնշանակէր միջնադարականության համեմատությամբ բուրժուազիայի առաջադիմական լինելու վերաբերյալ իբր-գիտական մատնանշումներ անելու միջոցով՝ անցկացնել բուրժուազիայի ուսակցիոն պաշտպանությունը, ընդդէմ սոցիալիստական պրոլետարիատի:

Խորհուրդներն, ի միջի այլոց, հենց այն պատճառով են ներկայացնում դեմոկրատիզմի անչափ ավելի բարձր ձևն ու տիպը, վոր բանվորների և գյուղացիների մասսան միավորելով ու քաղաքականության մեջ քաշելով, նրանք տալիս են «ժողովրդին» ամենից մոտիկ (այն իմաստով, ինչ իմաստով Մարքսը 1871 թվականին խոսում էր իսկական ժողովրդական հեղափոխության մասին)¹⁹⁾, ամենազգայուն ծանրաչափը, մասսաների քաղաքա-

կան, դասակարգային հասունության դարձացման ու աճման ծանրաչափը: Խորհրդային սահմանադրությունը չի դրվել վորևէ «պլանով», չի կազմվել առանձնասենյակներում, չի փաթաթվել աշխատավորների վզին բուրժուազիայից յեւած իրավարանների կողմից: Վո՛չ, այդ սահմանադրությունն անել է դասակարգային կռիւի զարգացման ընթացքից՝ դասակարգային հակառակօրէնութիւնն ի հասունացման համեմատ: Հենց այն փաստերը, վորոնք հարկադրված ե ընդունել Կառուցկին, այդ են ապացուցում:

Խորհուրդներն սկզբում միավորում եյին դուռնացիությունն ամբողջութեամբ վերցրած: Հենց չքավորագույն դուռնացիների անդարդացածութիւնը, հետամնացութիւնը, տգիտութիւնը՝ դեկալարութիւնը հանձնում եյին կուլակների, հարուստների, կապիտալիստների, մանր բուրժուազիայի, մանր-բուրժուական մտավորականների ձեռքը: Այդ մանր բուրժուազիայի, մենչեիկների և սոցիալիստ-հեղափոխականների տիրապետութեան ժամանակն եր (մենչեիկներին և սոցիալիստ-հեղափոխականներին համարել սոցիալիստ կարող են միայն հիմարները, կամ Կառուցկու նման ունեւորները): Մանր բուրժուազիան անսպասանորեն, անխուսափելիորեն տատանվում եր բուրժուազիայի դիկտատուրայի (Գերբն-սկի, Կոռնիլով, Սալիկով) և պրոլետարիատի դիկտատուրայի միջև, վորովհետեւ մանր բուրժուազիան իր տնտեսական դրութեան արմատական հատկութիւնների հետեանքով վորևէ ինքնուրույն բանի ընդունակ չե: Ի դեպ ասած, Կառուցկին լիովին հրաժարվում ե մարքսիզմից, ռուսական հեղափոխութիւնը վերլուծելիս ոճիք թափելով «գեմոկրատիայի» իրավարանական, ձեւական հասկացողութեամբ, վորը ծառայում ե բուրժուազիային՝ իր տիրապետութիւնը քողարկելու և մասսաներին խաբելու համար, և մոռանալով այն, վոր «գեմոկրատիան» իրականում յերբեմն արտահայտում ե բուրժուազիայի դիկտատուրան, յերբեմն այդ դիկտատուրային յենթարկվող քաղքենիութեան անզոր ռեֆորմիզմը և այլն: Ըստ Կառուցկու այնպես ե դուրս գալիս, վոր կապիտալիստական յերկրում յեղել են բուրժուական կուսակցութիւններ, յեղել ե պրոլետարիական կուսակցութիւն, վորն իր հետեից եր տանում պրոլետարիատի մեծամասնութիւնը, նրա մասսան (բուլեիկներ), բայց չե՞ն յեղել մանր-բուրժուական կուսակցութիւններ: Մենչեիկներն ու եսերները չե՞ն ունեցել դասակարգային արմատներ, մանր-բուրժուական արմատներ:

Մանր բուրժուազիայի, մենչեիկների և եսերների տատա-

նումները լուսավորեցին մասսաներին և այդպիսի «առաջնորդներից» վանեցին այդ մասսաների հսկայական մեծամասնությունը, բոլոր «ներքնախավերը», բոլոր պրոլետարներին ու կիսապրոլետարներին :

Խորհուրդներում բոլշևիկները գերակշռություն ստացան (Պիտերում և Մոսկվայում 1917 թ. հոկտեմբերի նախորդակին), եսերների և մենշևիկների մեջ ուժեղացավ պառակտումը :

Հաղթանակած բոլշևիկյան հեղափոխությունը նշանակում էր տատանումների վերջ, նշանակում էր միապետության և կաթվածատիրական հոգատիրության լիակատար կործանում (այդ հոգատիրությունը մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը կործանված չէր) : Մենք մինչև վերջը հասցրինք բուրժուական հեղափոխությունը : Դյուղացիությունն ամբողջությամբ վերցրած դնում էր մեր հետևից : Նրա հակամարտությունը սոցիալիստական պրոլետարիատի նկատմամբ չէր կարող յերևան դալ մի վայրկյանում : Խորհուրդները միավորում էյին դյուղացիությունն ընդհանրապես : Դասակարգային բաժանումը դյուղացիության ներսում գեռեւ չէր հասունացել, գեռեւ չէր դրսևորվել :

Այդ պրոցեսը դարդացավ 1918 թվականի ամառն ու աշնանը : Զեխո-սլովակյան հակահեղափոխական ապստամբությունն արթնացրեց կուլակներին : Ռուսաստանով անցավ կուլակային ապստամբությունների ալիքը : Զբալորադույն դյուղացիությունը վոչթե դրքերից, վոչթե լրագրերից, այլ կյանքից եր սովորում էր շահերի անհաշտելիությունը կուլակների, հարուստների, դյուղակին բուրժուազիայի շահերի հետ : «Ձախ եսերները», ինչպես ամեն մի մանր-բուրժուական կուսակցություն, արտացոլում էյին մասսաների տատանումները, և նրանք հենց 1918 թվի ամառը պառակտվեցին . մի մասը դնաց չեխո-սլովակների հետ միասին (ապստամբությունը Մոսկվայում, յերբ Պուշյանը, դրավելով հեռադրատունը — մի՛ ժամով — ծանուցում էր Ռուսաստանին բոլշևիկների տապալման մասին, այնուհետև չեխո-սլովակները դեմ դործող բանակի գլխավոր հրամանատար Մուրավյովի դաժանությունը և այլն), վերևում հիշված մասը մնաց բուլշևիկների հետ :

Պարենային կարիքի սրումը քաղաքներում ավելի ու ավելի կտրուկ էր դնում հացի մոնոպոլիայի հարցը (վորի մասին «մոռացե՛լ ե» թերթերիկ Կաուցկին իր տնտեսական վերլուծության

մեջ, վերը կրկնում ե տասը տարի առաջ Մասլովի գրվածքում կարգացածը) :

Հին, կալվածատիրական ու բուրժուական, նույնիսկ դեմոկրատական հանրապետական պետությունը գյուղ եր ուղարկում զինված ջոկատներ, վորոնք փաստորեն գտնվում եյին բուրժուազիայի տրամադրության տակ : Պարոն Կառուցկին այդ չգիտե՛ : Դրանում նա չի տեսնում «բուրժուազիայի դիկտատուրա», աստ՝ վա՛ճ չանի : Այդ—«մաքո՛ւր դեմոկրատիա յե», մանավանդ, յեթե բուրժուական պառլամենտի հավանությունը ստանար : Այն մասին, թե ինչպե՞ս Ավիսենտյեյն ու Ս. Մասլովը՝ Կերենսկիները, Ծերեթելիները և այլ եսերներ ու մենչևիկները ընկերակցութեամբ 1917 թվի ամառն ու աշնանը ձերբակալում եյին հողային կոմիտեների անդամներին,— այդ մասին Կառուցկին «չի՛ լսել», այդ մասին նա լռո՛ւմ ե :

Ամբողջ բանն այն ե, վոր դեմոկրատիկ հանրապետության միջոցով բուրժուազիայի դիկտատուրան իրականացնող բուրժուական պետությունը ժողովրդի առաջ չի կարող խոստովանել այն, վոր ինքը ծառայում ե բուրժուազիային, չի կարող ասել ճշմարտությունը, ստիպված ե կեղծավորություն անել :

Իսկ Կոմունայի տիպի պետությունը, խորհրդային պետությունը բացահայտորեն և ուղղակի ասում ե ժողովրդին ողջատուրքունը, հայտարարելով, վոր ինքը պրոլետարիատի ու չքավորազուն գյուղացիության դիկտատուրան ե, հենց այդ ճշմարտութեամբ իր կողմը գրավելով ամեն մի դեմոկրատիկ-հանրապետության որով ծեծկված տասնյակ և տասնյակ միլիոնավոր նոր քաղաքացիներ, վորոնք խորհուրդների կողմից ներգրավվում են քաղաքականության մեջ, դեմոկրատիայի մեջ, պետության կառավարման գործի մեջ : Խորհրդային Հանրապետությունն ուղարկում ե գյուղերը զինված բանվորների ջոկատներ. առաջին հերթին ամելի առաջավորներին, մայրաքաղաքներին : Այդ բանվորները սոցիալիզմ են տանում գյուղը, իրենց կողմն են դրամ վում չքավորությունը, կազմակերպում ու լուսավորում են նրան, ոգնում են նրան՝ անշխու բուրժուազիայի դիմադրությունը :

Բոլոր նրանք, ովքեր դործը գիտեն և յեղել են գյուղում, ասում են, վոր մեր գյուղը միայն 1918 թվի ամառն ու աշնանն ե իմեց ապրում «հոկտեմբերյան» (այսինքն պրոլետարական) «հեղափոխությունը» : Վրա յե հասնում բեկումը : Կուլակային ապստամբությունների արիքին փոխարինում ե չքավորության

վերելքը, «չքաղութային կոմիտեների» աճումը: Բանակում ա-
 ճում է բանվորներից յեւած կոմիտարների, բանվորներից յեւած
 սպանների, դիվիզիանների ու բանակների՝ բանվորներից յեւած
 հրամանատարների թիւը: Այն ժամանակ, յերբ*) Կառուցկին՝
 վախեցած հուլիսյան (1918 թ.) ճշնաթամից և բուրժուազիայի
 վայնասունից, «աքլորալաղ և տալիս» բուրժուազիայի հետեից
 և գրում է մի ամբողջ բրոշյուր, վորը տողորված և այն համոզ-
 մունքով, թե բոլշևիկները գտնվում են դյուղացիութային կողմից
 տապալվելու նախորդակին,—այն ժամանակ, յերբ Կառուցկին**)
 ձախ եսերների անջատվելու մեջ տեսնում է բոլշևիկներին պաշտ-
 պանողների չրջանի «նեղացում» (էջ 37),— այդ ժամանակ բոլ-
 շևիկի կողմնակիցների իսկական չրջանն անասնամոտերն անում
 է, վորովհետև ինքնուրույն քաղաքական կյանքի համար արթնա-
 նում են տասնյակ և տասնյակ միլիոնավոր դյուղական չքավոր-
 ներ, ազատվելով կուլակների ու դյուղական բուրժուազիայի
 խնամակալութունից և ազդեցութունից:

Մենք կորցրինք հարյուրավոր ձախ եսերներ, անհաստատա-
 կամ ինտելիգենտներ և դյուղացի-կուլակներ, մենք ձեռք բերինք
 չքավորութային միլիոնավոր ներկայացուցիչներ***):

Մայրաքաղաքներում տեղի ունեցած պրոլետարական հեղա-
 փոխությունից մի տարի անց, նրա ազդեցությամբ ու նրա ոգե-
 նությամբ, դյուղական խուլ վայրերում վրա հասավ պրոլետա-
 րական հեղափոխությունը, վորը վերջնականապես ամրացրեց
 Խորհրդային իշխանությունն ու բոլշևիկը, վերջնականապես
 ապացուցեց, վոր յերկրի ներսում բոլշևիկի դեմ ուժեր չկան:

Այլարտելով բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխու-
 թյունն ընդհանրապես դյուղացիութային հետ միասին, Ռուսաս-
 տանի պրոլետարիատը վերջնականապես անցավ սոցիալիստական
 հեղափոխության, յերբ նրան հաջողվեց պառակտել դյուղը, իրեն
 միացնել նրա պրոլետարներին ու կիսապրոլետարներին, նրանց
 միավորել կուլակների և բուրժուազիայի դեմ, այդ թվում դյու-
 ղացիական բուրժուազիայի դեմ:

Այ, յեթե մայրաքաղաքների ու արդյունաբերական խոշոր

*) Ձեռագրում գրան հետևում է՝ «տխմար»: Խմբ.:

**) Ձեռագրում՝ «այս տխմարը»: Խմբ.:

***) Խորհուրդների VI համադումարում (1918 թ. IX 7—9) վճռողական
 ձայնով 967 պատգամավորներ կային, վորոնցից 950-ը բոլշևիկ, ու խորհրդ-
 դակցական ձայնով՝ 351 հ. վորոնցից 335-ը բոլշևիկ: Ընդամենը 97% բոլ-
 շևիկներ: (Այս ծանոթագրությունը ձեռագրում չկա: Խմբ.):

Ֆենտրոնները բուլճարական պրոլետարիատը չկարողանար իր շուրջը միավորել դյուղական չքավորությունն ընդդեմ հարուստ դյուղացիության, այն ժամանակ դրանով ապացուցված կլինեին միուսաստանի «հասունացած չլինելը» սոցիալիստական հեղափոխության համար, այն ժամանակ դյուղացիությունը կմնար «ամբողջ», այսինքն կմնար կուլակների, հարուստների, բուրժուազիայի տնտեսական, քաղաքական և հոգեկոր ղեկավարության տակ, այն ժամանակ հեղափոխությունը չէր դուրս գա բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության սահմաններից։ (Բայց դրանով էլ, փակադժեբուում ասած, ապացուցված չէր լինի, թե պրոլետարիատը չպետք է իշխանությունը վերցնե, վերստին հետև միայն պրոլետարիատը իսկապես մինչև վերջը հասցընէ բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխությունը, միայն պրոլետարիատը վերջը լուրջ բան արեց՝ մոտեցնելու համար համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխությունը, միայն պրոլետարիատն ստեղծեց խորհրդային պետությունը, վերջը կոմունայից հետո յերկրորդ քայլն է սոցիալիստական պետության ուղղությունը) :

Մյուս կողմից, յեթե բուլճարական պրոլետարիատը 1917 թվի հոկտեմբեր-նոյեմբերին փորձ անեւ միանգամից, չկարողանալով ապասել դյուղի դասակարգային շերտավորման, չկարողանալով նախապատրաստել ու անցկացնել այն, փորձ անեւ «դեկրետելու» քաղաքացիական սրտերադմը կամ «սոցիալիզմ մտցնելը» դուրս դուրս, փորձ անեւ յուր դնալ առանց ընդհանրապես դյուղացիության հետ ժամանակավոր բռնի (դաշինք) կնքելու, առանց միջակ դյուղացուն արված մի շարք զիջումների և այլն, — այն ժամանակ այդ կլինեւ մարքսիզմի բլանկիստական խեղաթյուրում, այն ժամանակ այդ կլինեւ մի փորձ՝ փոքրամասնության կողմից իր կամքը փաթաթելու մեծամասնության վրին, այն ժամանակ այդ կլինեւ թերիական անհեթեթություն, չմըռնելն այն բանի, վոր ընդհանուր-դյուղացիական հեղափոխությունը դեռևս բուրժուական հեղափոխություն է և վոր հետամնաց յերկրում այն չի կարելի սոցիալիստական դարձնել առանց մի շարք անցումների, անցման աստիճանների:

Կաուցկին ամեն ինչ շփոթել է թերիական և քաղաքական կարեւորագույն հարցում և դործնականում դուրս է յեկել պարզապես իբրև բուրժուազիայի սպասավոր, վորը վայնասուն է բարձրացնում պրոլետարիատի դիկտատուրայի դեմ:

Նույնպիսի, յեթե վոչ ավելի մեծ, չիոթություն և մտքերի
 Կառուցիկն մյուս ամենահետաքրքրական ու կարևորագույն հարցի
 մեջ, այն է՝ արդյոք սկզբունքորեն ճիշտ եր դրված, իսկ հետո
 նպատակահարմար եր անցկացված խորհրդային հանրապետու-
 թյան որեմադրական դործունեությունն աղբարային բարեփո-
 խությունն ասպարեզում, այդ դժվարագույն ու միևնույն ժամա-
 նակ կարևորագույն սոցիալիստական բարեփոխությունն ասպա-
 րեզում: Մենք անասելի շնորհակալ կլինեյինք ամեն մի արևմտա-
 յեվրոպական մարքսիստից, յեթե նա, ծանոթանալով դոնե կա-
 րևորագույն փաստաթղթերին, տար մեր քաղաքականությունն
 քննադատությունը, վորովհետև նա դրանով մեծապես կոզներ
 մեզ, կոզներ նաև ամբողջ աշխարհում հասունացող հեղափո-
 խությունը: Բայց քննադատություն փոխարեն Կառուցիկն տալիս և
 թեորիական չափանված խառնաշփոթություն, վոր մարքսիզմը
 վերածում և լիբերալիզմի, իսկ դործնականում դատարկ, չարա-
 միտ, քաղքենիական յեկույթներ բոլջեիկների դեմ: Թող ընթեր-
 ցողը դատի:

«խոշոր հողատիրությունն անկարելի յեր պահել: Այդ արավ
 հեղափոխությունը: Այդ իսկույն ևեթ պարզ դարձավ: Անկա-
 րելի յեր այդ չհանձնել դյուղացիական բնակչությունը»... (Ճիշտ
 չե, պարոն Կառուցիկ, տարբեր դասակարգերի դեպի այս հարցն
 ունեցած վերաբերմունքի փոխարեն, դուք դեմ եք անում այն,
 ինչ ձեզ համար «պարզ» է. հեղափոխության պատմությունն ա-
 պացուցել և, վոր բուրժուայի կոալիցիոն կառավարությունը,
 վորին մասնակցում եյին մանրբուրժուան, մենչեիկներն ու ե-
 սերները, վարում եր խոշոր հողատիրությունը պահպանելու քա-
 ղաքականություն: Այդ առանձնապես ապացուցել և Ս. Մասլո-
 վի²⁰) որենք և հողային կոմիտեներին անդամներին ձերբակա-
 լումները: «Գյուղացիական բնակչություն» առանց պրոլետա-
 րիատի ղեկառնություն չեր հաղթի կապիտալի հետ միախառնված
 կալվածատիրոջը):

... «Սակայն այն բանի նկատմամբ, թե ինչ ձևերով պետք
 և այդ տեղի ունենար, միասնականություն չկար: Մտածելի ե-
 յին զանազան վճիռներ»... (Կառուցիկն ամենից շատ մտահո-
 դում և «սոցիալիստներին» «միասնությունը», ով ել վոր իրեն այդ
 անունով կոչեր: Սյն մասին, վոր կապիտալիստական հասա-

բակության հիմնական դասակարգերը պետք է հանդեպին տար-
բեր վճիռներին, — նա մոռանում է) ... «Սոցիալիստական տեսա-
կետից ամենաբանականը կլինե՞ր խոշոր ձեռնարկությունները
հանձնել պետութեանը ի սեփականութիւն և թույլ տալ, վոր
դրանցում վորպէս վարձու բանվորներ աշխատող գյուղացիներն
ընկերութեան ձեւերով մշակեն խոշոր կալվածքները: Բայց այդ
վճիռը յենթադրում է այնպիսի գյուղական բանվորներ, վորպի-
սիք չկան Ռուսաստանում: Մյուս վճիռը կարող է լինել խոշոր
հողատիրութեան հանձնումը պետութեանն ի սեփականութիւն և
այդ հողատիրութեան բաժանումը մանր հողամասերի, վորոնք
վարձակալութեան տրվելին սահալահող գյուղացիներին: Այն
ժամանակ թերևս սոցիալիզմից մի ինչ-վոր բան իրագործ-
վեր...»:

Կառուցկին, ինչպէս միշտ, ոճիք է թափում՝ մի կողմից, չի
կարելի չընդունել, մյուս կողմից, պետք է ընդունել՝ հռչակա-
վոր կանոնի ոգնութեամբ: Նա կողք-կողքի յե դնում տարբեր
վճիռները, կանգ չառնելով այն մտքի վրա — միակ ունալ, միակ
մարքսիստական մտքի — թե այս-ինչ հատուկ պայմաններում
վորպիսին պետք է լինեն անցումները կապիտալիզմից դեպի
կոմունիզմը: Ռուսաստանում կան գյուղական վարձու բանվոր-
ներ, բայց նրանք քիչ են, և խորհրդային իշխանութեան դրած
հարցն այն մասին, թե ինչպէս պետք է անցնեն հողի կոմունալ
ու ընկերական մշակման, Կառուցկին չի շոշափել: Ամենից կուր-
յողայինն այն է, սակայն, վոր Կառուցկին կամենում է «սոցիա-
լիզմից մի ինչ-վոր բան» տեսնել մանր հողամասերը վարձակա-
լութեամբ բաժանելու մեջ: Այդ իսկապէս մանր-բուրժուական լո-
ղունդ է, և այստեղ «սոցիալիզմից» վռչինչ չկա: Յեթե հողը
վարձակալութեամբ տվող «պետութիւնը» Կոմունայի տիպի պե-
տութիւն չլինի, այլ պաշտամենտար բուրժուական հանրապե-
տութիւն լինի (հենց այդպիսին է Կառուցկու մշտական յենթա-
դրութիւնը), ապա հողի վարձակալութեան տալը մանր մասե-
րով կլինի տիպիկ լիբերալ ռեֆորմ:

Կառուցկին լրում է այն մասին, վոր խորհրդային իշխանու-
թիւնը վերացրել է հողի ամեն մի սեփականութիւնը: Դրանից
ալելի վատթարը: Նա կատարում է անասելի խարդախութիւն և
խորհրդային իշխանութեան դեկրետներից այնպիսի ձեռով է ցի-
տառներ բերում, վոր ամենից եյականը բաց է թողնում:

Հայտարարելով, վոր «մանր արտադրութիւնը ձգտում է

արտադրութեան միջոցներէ լիակատար մասնավոր սեփականութեան», վոր ուչրեղիլկան կլինեն բաժանըը խանդարելու ընդունակ «միակ հեղինակութիւնը» (մի պնդում, վորը քրքիջ առաջ կրենր Ռուսաստանում, վորովհետեւ բոլորը դիտեն, վոր բան-վորներն ու դյուղացիները հեղինակավոր համարում են միայն խորհուրդները, իսկ ուչրեղիլկան դարձել է չխոստովակներէ և կարվածատերերէ լողունդ)։— Կաուցկին շարունակում է։

«Խորհրդային կառավարութեան առաջին ղեկընդորդող մեկը վորոշեց 1. Հողի կարվածատիրական սեփականութիւնը վերացվում է անհապաղ, առանց վորեւ հետ դնման վճարի։ 2. Կարվածատիրական կայքերը, ինչպես և կայսերական տանը պատկանող, վանքապատկան, յեկեղեցական բոլոր հողերը, իրենց ամբողջ կենդանի ու մեռյալ ինվենտարով, աղարակային շենքերով ու բոլոր պարարտանքով հանդերձ անցնում են վոլոստային հողային կոմիտեներէ և դյուղական պատգամավորներէ դավառական խորհուրդներէ տնօրինութեան՝ մինչև հողի հարցի լուծումը Սահմանադիր Ժողովի կողմից»։

Մեջ բերելով այս յերկու կետը միայն, Կաուցկին յեզրակացնում է։

«Սահմանադիր Ժողովի վկայակոչումը մնաց մեռած տառ։ Առանձին վոլոստներէ դյուղացիները փաստորեն կարող էին հողի հետ վարվել ինչպես կամենում էին» (47)։

Ահա ձեզ Կաուցկու «քննադատութեան» նմուշները։ Ահա մի «դիտական» աշխատութիւն, վոր ամենից ավելի նման է կեղծիքի։ Գերմանական ընթերցողին ներշնչվում է, վոր բոլշևիկները հողի մասնավոր սեփականութեան հարցում անձնատուր յեղան դյուղացիութեանը, վոր բոլշևիկները իրավունք տվին դյուղացիներին անջատ-անջատ («առանձին վոլոստներէ») անելու, ինչ վոր կամենում են։

Իսկ իրապես այն ղեկընդորդ, վորից Կաուցկին մեջբերումներ է անում, — առաջին ղեկընդորդ, վոր հրատարակված է 1917 թ. հոկտեմբերի 26-ին (հին տոմ.)*) — բաղկացած է վոչ թե 2, այլ 5 հոգւածից՝ պլյուս «հրահանգի» ութ հոգւածը, ըստվորում հրահանգի մասին ասված է, վոր այն «պետք է ծառայի վորպես ուղեցույց»։

Դեկտեմբերի 3-րդ հոգւածում ասվում է, վոր տնտեսութիւններն անցնում են «Ժողովրդին», վոր «ամբողջ դրավիդ դուքի ճշգրիտ ցուցակադրութիւնը» կազմել և «հեղափոխական խոտադույն պահպանութիւնը» պարտադիր է։ Իսկ հրահան-

*) Տես Յերկերի XXII հատ., էջ 25—29։ Խմբ.։

գում ասիում ե, վոր «հողի մասնավոր սեփականութեան իրա-
վունքն ընդմիջա վերացվում ե», վոր «բարձր-կուլտուրական
տնտեսութեանն ունեցող հողամասերը» «բաժանման յենք-ակա
չեն», վոր «գրավված հողերի տնտեսական ամբողջ ինվենտարը՝
կենդանի և մեռյալ՝ անցնում ե պետութեան կամ համայնքի բա-
ցառիկ ոգտադործման, նախած նրանց մեծութեանն ու նշանակու-
թեանը, — առանց հետզնման վճարի», վոր «ամբողջ հողը մտնում
ե համաժողովրդական հողային ֆոնդի մեջ»:

Այնուհետե, Սահմանադիր Ժողովի ցրման հետ միաժամա-
նակ (1918 թ. I. 5-ի) խորհուրդները Գերբորդ Համագումարի
կողմից ընդունված ե «աշխատավոր և շահագործվող բնակչու-
թեան իրավունքների դեկլարացիան»*), վորն այժմ մտել ե խոր-
հրդային Հանրապետութեան հիմնական որենքի մեջ: Այդ դեկ-
լարացիայի II, 1 հոդվածն ասում ե, վոր «հողի մասնավոր սե-
փականութեանը վերացվում ե» և վոր «որինակելի կալվածքներն
ու գյուղատնտեսական ձեռնարկութեանները հայտարարվում են
ազգային սեփականութեան»:

Հետեաբար, Սահմանադիր Ժողովի վկայակոչումը չմնաց
մեռած տառ, վորովհետե համաժողովրդական մի ուրիշ ներկա-
յացուցչական հաստատութեան, վորն անչափ ավելի հեղինակա-
վոր ե գյուղացիների աչքում, իր վրա վերցրեց ազդարային հար-
ցի լուծումը:

Այնուհետե, 1918 թ. փետրվարի 6 (19) —ին հրապարակված
ե հողի սոցիալիզացիայի որենքը, վորը մի անգամ ևս հաստա-
տում ե հողի ամեն մի սեփականութեան վերացումը, թե հողի
և թե մասնատիրական ամբողջ ինվենտարի տնորինումը հանձ-
նում ե խորհրդային իշխանութեաններին՝ վերահսկողութեանը
վերապահելով խորհրդային ֆեդերալ իշխանութեանը. հողի տնո-
րինման խնդիրները մեջ դնում ե՝

«Հողագործութեան մեջ կուլեկտիվ տնտեսութեան՝ վորպես աշխատանքի և
արդյունքների տնտեսման իմաստով ավելի ձեռնտու տնտեսութեան զարդա-
ցումն ի հաշիվ անհատական տնտեսութեանների՝ սոցիալիստական տնտեսու-
թեանն անցնելու նպատակով» (եջ 11, կետ դ.):

Հավասար հողոգտագործում մտցնելով, այդ որենքը «մի
իրավունք ունի ոգտվելու հողից» հիմնական հարցին պատասխա-
նում ե.

*) Տես Գերկերի XXII հատ., եջ 218—222: Խմբ.:

«Հոդ. 20. Հողի մակերևութի առանձին մասերից Ռուսաստանի խորհրդային Ֆեդերատիվ Հանրապետության սահմաններում հասարակական և անձնական պետքերի համար ոգտվել կարող են. Ա) Կուլտուրիական նպատակներով. 1) Պետությունը՝ ի դեմս խորհրդային (ֆեդերալ, մարզային, նահանգական, դավառական, վոլոստային և դյուդական) իշխանությունների: 2) Հասարակական կազմակերպությունները (տեղական խորհրդային իշխանության վերահսկողությամբ ու թույլտվությամբ): Բ) Գյուղատնտեսությամբ պարապելու համար. 3) Գյուղատնտեսական կոմունաները: 4) Գյուղատնտեսական ընկերությունները: 5) Գյուղական հասարակությունները: 6) Առանձին ընտանիքներն ու անձներ...»:

Ընթերցողը տեսնում է, Վոր Կառուցիկին բոլորովին բանն աղավաղել է և ղերմանական ընթերցողին բացարձակապես կեղծած ձևով է ներկայացրել Ռուսաստանի պրոլետարական պետության ագրարային քաղաքականությունն ու ագրարային որենսդրությունը:

Թեորիապես կարելու, հիմնական հարցեր Կառուցիկին նույնիսկ դնել չի կարողացել:

Այդ հարցերը հետևյալներն են.

1) Հողոգտադործման հավասարումը և

2) Հողի ազգայնացումը — մեկ թե մյուս միջոցի հարաբերումը սոցիալիզմին՝ ընդհանրապես և կապիտալիզմից դեպի կոմունիզմ կատարելիք անցմանը՝ մասնավորապես:

3) Հողի հանրային մշակումը, վորպես անցում մանր մասնատված հողադործությունից դեպի հասարակական խոշոր հողադործությունը. բավարարում է արդյոք սոցիալիզմի պահանջներին այս հարցի դրումը խորհրդային որենսդրության մեջ:

Առաջին հարցի վերաբերմամբ անհրաժեշտ է հավաստել նախ և առաջ հետևյալ յերկու հիմնական փաստերը. ա) բոլշևիկները 1905 թվի փորձի հաշվառման միջոցին ևս (մատնանշեմ, որինակ իմ այն աշխատությունը, վորը վերաբերում է ագրարային հարցին ռուսական առաջին հեղափոխության մեջ) *) նշում եյին հավասարարման լողունդի դեմոկրատական-առաջադիմական, դեմոկրատական-հեղափոխական նշանակությունը և 1917 թ., մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, միանդամայն վորոշակի խոսում եյին այդ մասին: Բ) Հողի սոցիալիզացիայի որենսդրանցիկացնելով, — մի որենք, վորի «հողին» հավասարաբ հողոգ-

*) Տե՛ս Յերկերի XI հատորը: Խմբ.:

կապիտալիզմին, վորովհետեւ հողոլտադործման համասարարությունը կապիտալիզմի իդեալականացումն է մանր արտադրողի տեսակետից: Յեւ վ միևնույն ժամանակ մենք ցույց կտանք դրա անբավարար լինելը, հողի հանրային մշակմանն անցնելու անհրաժեշտությունը:

Հետաքրքրական կլինեն տեսնել, թե ինչպե՛ս Կառլցկին կը վորձեր հերքել դյուզացիական պայքարը պրոլետարիատի կողմից այդպես զեկավարելու ճշտությունը:

Կառլցկին գերադասել է հարցից խուսափել...

Այնուհետեւ, Կառլցկին ուղղակի խաբել է գերմանական ընթերցողներին, թաղցնելով նրանցից, վոր հողի վերաբերյալ որեւէ մեջ խորհրդային իշխանությունն ուղղակի առավելություն է տվել կոմունաներին ու ընկերություններին, դրանք առաջին տեղը դնելով:

Գյուղացիության հետ մինչև բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության վերջը, — դյուզացիության չքավորադույն, պրոլետարական ու կիսապրոլետարական մասի հետ հառա՛ջ դեպի սոցիալիստական հեղափոխությունը: Այս եր բոլշևիկների քաղաքականությունը և այդ միակ մարքսիստական քաղաքականությունն էր:

Իսկ Կառլցկին խառնաչփոթում է, չկարողանալով դնել վո՛չ մի հարց: Մի կողմից, նա չի համարձակվում ասել, թե պրոլետարները պետք է տարածայնվեյին դյուզացիության հետ համասարարության հարցում, վորովհետեւ նա զգում է նման տարածայնության անհեթեթությունը (բացի դրանից 1905 թվին, յերբ Կառլցկին դեռևս ունենում էր, նա պարզ և ուղղակի պաշտպանում էր բանվորների և դյուզացիների դաշինքը, վորպես հեղափոխության հաղթանակի պայման): Մյուս կողմից, Կառլցկին համակրանքով մեջ է բերում մենչևիկ Մասլովի լիբերալ դեմահաբանությունները, այն Մասլովի, վորն «ապացուցում է» մանր-բուրժուական համասարարության ուտոպիականությունն ու ռեակցիոնությունը՝ սոցիալիզմի տեսակետից և լուծւոյն է տալիս այն հանդամանքը, վոր բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխության համար մղվող մանր-բուրժուական պայքարն առաջադիմական է և հեղափոխական:

Կառլցկու մոտ անվերջ խառնաչփոթություն է դուրս գալիս. նկատեցեք, վոր Կառլցկին (1918 թվի) պնդում է ուսական հե-

դափնոխոսության բուրժուական բնույթի վրա: Կառուցելին (1918 թ.) պահանջում է. դուրս մի՛ յեկեք այդ շրջանակներից: Յեվ այդ նույն Կառուցելին մանր-բուրժուական ռեֆորմի մեջ, մանր հողամասերը չփայլաբ դյուղացիներին վարձակալության տալու մեջ (այսինքն հավասարությանը մոտենալու մեջ) տեսնում է «խնչ-վոր բան սոցիալիզմի՛ց» (բուրժուական հեղափոխության համար):

Թող հասկանա՛, ով վոր կարող է:

Բացի դրանից, Կառուցելին յերևան է բերում ֆիլիստերական անկարողություն՝ հաշվի նստելու վորոշ կուսակցության իսկական քաղաքականության հետ: Նա մեջ է բերում մենչևիկ Մասլովի փրագները, չցանկանալով տեսնել մենչևիկների կուսակցության իսկական քաղաքականությունը 1917 թվականին, յերբ այդ կուսակցությունը, կալվածատերերի և կազետների հետ «կուլիցիա» կազմած՝ պաշտպանում էր փաստորեն լիբերալ ագրարային ռեֆորմը և համաձայնությունը կալվածատերերի հետ (ապացույց՝ հողային կոմիտեների անդամներին ձերբակալելն ու Ս. Մասլովի որինագիծը):

Կառուցելին չի նկատել, վոր Պ. Մասլովը մանր-բուրժուական հավասարության ռեակցիոնություն և ուտոպիականության վերաբերյալ ֆրագներով իրականում պաշտպանության տակ է առնում մենչևիկյան քաղաքականությունը, այն է՝ դյուղացիների համաձայնեցումը կալվածատերերի հետ (այսինքն կալվածատերերի կողմից դյուղացիներին խաբելը), փոխանակ դյուղացիների կողմից կալվածատերերին հեղափոխականորեն տապալելու:

Ա՛յ թե «մարքսիստ» է Կառուցելին:

Հենց բոլշևիկներն են, վոր խստիվ հաշվի առան բուրժուական-դեմոկրատական ու սոցիալիստական հեղափոխության տարբերությունը. մինչև վերջը հասցնելով առաջինը, նրանք դուռ ելին բաց անում՝ յերկրորդին անցնելու համար: Այդ—միակ հեղափոխական և միակ մարքսիստական քաղաքականությունն է:

Յեվ իզուր է Կառուցելին կրկնում անատամ լիբերալ սրախոսությունները. «Դեռևս վոչ մի տեղ և յերբեք մանր դյուղացիները թերթիական համոզումների ազդեցության տակ չեն անցել կոլեկտիվ արտադրության» (եջ 50):

Շա՛տ սրամիտ է:

Վոչ մի տեղ և յերբեք մեծ յերկրի մանր դյուղացիները չեն յեղել պրոլետարական պետության ազդեցության տակ:

Վոչ մի տեղ և յերբեք մանր դյուղացիները չեն հանդել չքա-
վորազույն դյուղացիների բացահայտ դասակարգային կռիւն
ընդդէմ հարուստների, ընդհուպ մինչև քաղաքացիական պատե-
րազմը նրանց միջև՝ պրոլետարական պետական իշխանության
կողմից չքավորազույններին ցույց տրվող պրոպագանդիստական,
քաղաքական, տնտեսական և ուղղմական աջակցության պայման-
ներում:

Վոչ մի տեղ և յերբեք չի յեղել սպեկուլանտների և հարուստ-
ների աշխարհի հարստացում պատերազմից, դյուղացիների մաս-
սայի տնտեսության աշխարհի քայքայման ժամանակ:

Կաուցկին կրկնում է հինումին բաներ, ծամծամում է հին
ծամվածքը, վախենալով նույնիսկ մտածել պրոլետարական դիկ-
տատուբայի նոր խնդիրների մասին:

Իսկ ի՞նչ կասեք, սիրալիր Կաուցկի, յեթե դյուղացիներին
պակասում են գործիքներ մանր արտադրության համար, իսկ
պրոլետարական պետութունն ոգնում է նրանց ձեռք բերելու մե-
քենաներ հողի կոլեկտիվ մշակության համար. այդ «թերութեան
համոզում» է արդյոք:

Անցնենք հողի ազգայնացման հարցին: Մեր նարոդնիկները,
նույն թվում բոլոր ձախ եսերները, ժխտում են, վոր մեզ մոտ
կիրառված միջոցառումը հողի ազգայնացում է: Թերութեան
նրանք իրավացի չեն: Վոր չափով վոր մենք մնում ենք ապրան-
քային արտադրության և կապիտալիզմի շրջանակներում, այդ
չափով հողի մասնավոր սեփականության վերացումը հողի ազ-
գայնացում է: «Սոցիալիզացիա» բառն արտահայտում է սոցիա-
լիզմին անցնելու տենդենց, ցանկութուն, նախապատրաստու-
թյուն միայն:

Իսկ վորպիսի՞ն պետք է լինի մարքսիստների վերաբերմուն-
քը դեպի հողի ազգայնացումը:

Կաուցկին այստեղ ևս չի կարողանում մինչև անգամ դնել
թերութեան հարցը կամ — վոր ավելի ևս վատթարադույնն է—
դիտմամբ զանց է անում հարցը, թեև ուսաց դեռականությու-
նից հայտնի յե, վոր Կաուցկին գիտե այն վաղուցվա վեճերի
մասին, վոր յեղել են ուսական մարքսիստների միջև ազգայ-
նացման, մունիցիպալիզացիայի (սոցոր կալվածների հանձնումը
տեղական ինքնավարություններին), բաժանման հարցի շուրջը:

Ուղղակի ծաղր է մարքսիզմի նկատմամբ Կաուցկու այն
պնդումը, թե սոցոր կալվածների հանձնումը պետությանը և

գլխաւոր մասնակցութիւնը ստեղծող գլխաւորներին վարձա-
կալութեան տալը կիրառուած են «ինչ-մը րան սոցիալիզմի» :
Մենք մատնանշեցինք արդեն, մըր ախտեղ չկա մի սոցիա-
լիզմ : Բայց ալ թիւ ե . ախտեղ չկա նաեւ մինչեւ վերջը հասցրած
բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխութիւն :

Կառուցիւն մեծ դժբախտութիւն ե պատահել, մըր նա վըս-
տահացել ե մենչեկիններին : Դրանից կուրորդ ե առաջացել . մեր
հեղափոխութեան բուրժուական բնույթը պաշտպանող Կառուցիւն,
մըր բողջեկիններին մեղադրում ե այն բանի համար, մըր նրանք
մտածել են դէպի սոցիալիզմ գնալ, ինքը լիբերալ ռեֆորմ ե
տալիս սոցիալիզմի անվան տակ, ալ ռեֆորմը չհասցնելով հո-
ղատիրութեան հարաբերութիւններին մեջ յեղած ամբողջ միջնա-
դարականութեան լիակատար դրաման : Կառուցիւ մոտ, ինչպես ե
նրա խորհրդատու-մենչեկինների մոտ, ստացվեց հեղափոխու-
թիւնից վախեցող լիբերալ բուրժուազիայի պաշտպանութիւն,
փոխանակ հետեղական բուրժուական-դեմոկրատական հեղափո-
խութեան պաշտպանութեան :

Հիրավի : Ինչո՞ւ պետք ե պետական սեփականութիւն դարձ-
նել խոշոր կալվածքները միայն ե միջ թե բոլոր հողերը :
Դրանով լիբերալ բուրժուազիան հասնում ե հնութեան առաջե-
լաղւոյն պահպանման (այսինքն՝ նվազագույն հետեղականու-
թեան հեղափոխութեան մեջ) ե հնին վերադառնալու առաջնա-
գույն դուրութեան : Ռադիկալ, այսինքն բուրժուական հեղափո-
խութիւնը մինչեւ վերջը հասցնող, բուրժուազիան առաջադրում
ե հողի ազգայնացման լողունը :

Կառուցիւն, մըր վաղուց-վաղուց անցած ժամանակներում,
գրեթե 20 տարի սրանից առաջ, մարքսիստական հիմնալի աշխա-
տութիւն ե գրել աղբարային հարցի մասին, չի կարող չգի-
տենալ Մարքսի ցուցումներն այն մասին, մըր հողի ազգայնա-
ցումը բուրժուազիայի հենց հետեղական լողունը ե²¹⁾ : Կառուց-
ցումը բուրժուազիայի հենց հետեղական լողունը Ռոդերտուսի հետ
ե Մարքսի յնրեկի պարզաբանումները «Հավելյալ արժեքի թեո-
րիաները» աշխատութեան մեջ, մըրտեղ առանձնապես ակնառու
կերպով ցույց ե տրված հողի ազգայնացման նաեւ հեղափոխա-
կան նշանակութիւնը բուրժուական դեմոկրատական իմաստով :

Մենչեկի Պ . Մասլովը, մըրին Կառուցիւն այնպես անհաջող
կերպով խորհրդատու յե ընտրել իր համար, բացասում եր, մըր
առաջ գլխաւորները կկարողանան համաձայնել ամբողջ (այդ

թվում և գյուղացիական) հողի աղգայնացման: Մասնովի այս հայացքը վորոշ չափով կարող եր կապ ունենալ նրա «որիդինալ» թեորիայի հետ (վոր կրկնում և Մարքսի բուրժուական քննադատներին), այն և՛ բացարձակ բնտայի ժխտման ու «հողի նվազող պտղաբերության» «որենքի» (կամ, ինչպես Մասնովն եր արտահայտվում, «սխառ») ընդունման հետ:

Իրականում արդեն 1905 թվականի հեղափոխության ընթացքում բացահայտվեց, վոր Ռուսաստանի գյուղացիների՝ թե՛ համայնականների, թե՛ առանձնատնտեսատերերի—հսկայական մեծամասնությունը կողմնակից և ամբողջ հողի աղգայնացման: 1917 թվի հեղափոխությունը հաստատեց այդ և, իշխանությունը պրոլետարիատին անցնելուց հետո, իրականացրեց այդ: Բուլճեիկները հավատարիմ մնացին մարքսիզմին, չփորձելով (հակառակ Կառլեկուն, վորը մեկ մեղադրում և դրա համար՝ առանց ապացույցների վորեւե նշույլի) «ցատկեք» բուրժուական—դեմոկրատական հեղափոխության վրայով: Բուլճեիկները նախ և առաջ ողնեցին գյուղացիության բուրժուական—դեմոկրատական դադափաբախոսներից առավել ռադիկալ, առավել հեղափոխական, պրոլետարիատին ամենից ավելի մոտ դնողներին, այն և՛ ձախեսերներին, անցկացնելու այն, վորը փաստորեն հողի աղգայնացում հանդիսացավ: Ռուսաստանում 1917 թվի X. 26-ից, այսինքն պրոլետարական, սոցիալիստական հեղափոխության առաջին որվանից, հողի մասնավոր սեփականությունը վերացված և:

Դրանով ստեղծված և մի հիմք, վորն առավել կատարյալն և կապիտալիզմի զարգացման տեսակետից (չխզելով իր կապերը Մարքսի հետ, Կառլեկին չի կարողանա բացասել այդ), և միևնույն ժամանակ ստեղծված են հողային կարգեր, վորոնք ամենից ավելի նկուսն են՝ սոցիալիզմին անցնելու իմաստով: Բուրժուական—դեմոկրատական տեսակետից՝ Ռուսաստանում հեղափոխական գյուղացիությունն ավելի հեռուն գնալու տեղ չունի. վոչինչ ավելի «իդեալական»՝ այդ տեսակետից, քան հողի աղգայնացումն ու հողդատադործման հավասարությունը, ավելի «ռադիկալ» բան (այդ իսկ տեսակետից) չի կարող լինել: Հենց բուլճեիկները, միմիայն բուլճեիկները, պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակի շնորհիվ միայն՝ գյուղացիությանն ողնեցին բուրժուական—դեմոկրատիկ հեղափոխությունն իրապես մինչև վերջը հասցնելու: Յեւ միայն դրանով նրանք արին մաքսիմու-

մը՝ հեշտացնելու և արագացնելու համար սոցիալիստական հեղափոխութեան անցնելը:

Սրանով կարելի յե դատել, թե վորպիսի անասելի խառնաշփոթութիւն ե հրամցնում ընթերցողին Կառուցիկին, վորը բոլջակներին մեղադրում ե հեղափոխութեան բուրժուական ընդթիւթը չըմբռնելու համար և վորն ինքը յերեւան ե բերում այնպիսի նահանջ մարքսիզմից, վոր լռում ե հողի ազդանացման մասին և առաջադրում ե ամենից պակաս հեղափոխական (բուրժուական տեսակետից), լիբերալ ազդարային ռեֆորմը վորպես «ինչ-վոր բան սոցիալիզմից»...:

Մենք այստեղ մոտեցանք վերը դրված հարցերից յերրորդին՝ այն հարցին, թե վորքան ե Ռուսաստանում պրոլետարական դիկտատուրան հաշիւ առել հողի հանրային մշակման անցնելու անհրաժեշտութիւնը: Կառուցիկն այստեղ կատարում ե դարձյալ մի ինչ-վոր բան, վոր շատ նման ե կեղծիքի. նա ցիտատներ ե բերում միմիայն մեկ բոլջակի թեղիաներից», վորոնք խոսում են հողի կոլեկտիվ մշակման անցնելու խնդրի մասին: Մեծբերելով այդ թեղիաներից մեկը, մեր «Թեորեթիկը» հաղթականորեն բացականչում ե.

«Խնդիրը, ցավոք սրտի, չի լուծվում այն բանով, վոր մի վորոշ բան խնդր ե հայտարարվում: Կոլեկտիվ դյուղատնտեսութիւնը Ռուսաստանում առայժմ դատարարոված ե թղթի վրա մնալու: Դեռևս վոչ մի տեղ և յերբեք մանր դյուղացիները կոլեկտիվ արտադրութեան չեն անցել Թեորեթիկան համոզումների հիման վրա» (եջ 50):

Գրական խարդախութեան մեջ Կառուցիկու անկումն այն աստիճանին ե հասնում, վորպիսին դեռևս վոչ մի տեղ և յերբեք չի յեղել: Նա ցիտատ ե բերում «Թեղիաներից», լռելով Խորհրդային իշխանութեան յրեմի մասին: Նա խոսում ե «Թեորեթիկան համոզման» մասին, լռելով պրոլետարական պետական իշխանութեան մասին, վորն իր ձեռքում թե՛ դործարաններ, թե՛ ապրանքներ ունի: Այն ամենը, ինչ վոր դրում եր մարքսիստ Կառուցիկն 1899 թվին «Ազդարային հարց»-ում այն խնդրի մասին, թե ինչ միջոցներ կան պրոլետարական պետութեան ձեռքում՝ մանր դրուղացիներին աստիճանաբար դեպի սոցիալիզմ տանելու համար, այդ ամենը 1918 թվին ռենդատ Կառուցիկն մոռացել ե:

Իհարկե, պետութեան աջակցութիւնը վայելող միջանի հարկը դյուղատնտեսական կոմունաներ ու խորհրդային տնտեսութիւններ (այսինքն խոշոր տնտեսութիւններ, վորոնք պետու-

թյան հաշվին մշակվում են բանվորների ընկերությունների կողմից), — այդ շատ քիչ է: Բայց մի՞թե կարելի չէ «քննադատություն» անվանել այս փաստը զանց անելը Կառուցվու կողմից:

Պրոլետարական դիկտատուրայի կողմից Ռուսաստանում կիրառված հողի ազգայնացումն ամենից ավելի ապահովեց բուրժուական-դեմոկրատական հեղափոխությունը մինչև վերջը հասցնելը, — նույնիսկ յեթե նկատի առնենք այն պարադոքս, Վոր հակահեղափոխության հաղթանակը ազգայնացումից հետ կշրջեր դեպի բաժանքը (այս դեպքն իմ կողմից հատկապես քննության է առնվել 1905 թվականի հեղափոխության մեջ մարքսիստների ազդարարյին ծրագրի վերաբերյալ դրքույնում*)): Իսկ բացի դրանից, հողի ազգայնացումը պրոլետարական սեփականքը տվել է հողագործության մեջ սոցիալիզմին անցնելու ամենամեծ հնարավորությունները:

Հանրադոմարը. Կառուցվին մեզ տվել է, թեորիատես, չտեսնելիս շեղվելով՝ մարքսիզմից լիովին հրաժարվելով հանդերձ, իսկ գործնականում լաքեյություն բուրժուազիայի և նրա ռեֆորմիզմի առաջ: Ինչ ասել կուզի, լա՛վ քննադատություն է:

* * *

Արդյունաբերության «տնտեսական վերլուծությունը» Կառուցվին սկսում է հետևյալ հոյակապ դատողությամբ.

Ռուսաստանում կա խոշոր կապիտալիստական արդյունաբերություն: Արդյոք այդ հիմքի վրա չի՞ կարելի սոցիալիստական արտադրություն կառուցել: «Այսպես կարելի չէր մտածել, յեթե սոցիալիզմն այն լիներ, Վոր առանձին գործարանների ու հանքերի բանվորները վերցնեյին դրանք Վորպես իրենց սեփականություն» (տառացի՝ դրանք յուրացնեյին), «Վոր գործարաններից ամեն մեկում առանձին վարեյին տնտեսությունը» (52): «Հենց այսոր, ոգոստոսի 5-ին, յերբ յես դրում եմ այս տողերը, — ավելացնում է Կառուցվին, — Մոսկվայից հաղորդում են Լենինի՝ ոգոստոսի 2-ի մի ճառի**) մասին, Վորի մեջ նա, ինչպես հաղորդում են, ասել է. «Բանվորներն ամուր պահում են գործարաններն իրենց ձեռքում, իսկ գյուղացիները հողը չեն տա կարվածատերերին»: Գործարանը — բանվորին, հողը — գյուղացիներին»

*) Տես Յերկերի XI հատոր: Խմբ.:

**) Տես Յերկերի XXIII հատորը, էջ 169—170: Խմբ.:

բայի արդյունքներէց և դեմոկրատիայի ճնշման արդյունքներէց մեկն է: Չկա մամուլի ու խոսքի ազատութիւն»... (53):

Ահա՛ թե ինչպե՛ս ե գրվում պատմութիւնը: Կապիտալիստները ու դուռտովյանները «ազատ» մամուլից Կառուցիկն կատանար տեղեկութիւններ բանվորներին ձեռքն. անցնող դործարաններին մասին... Ճշմարիտ վոր, յերեւել՛ յե այս վերդասակարգային «լուրջ դիտնականը»: Վոչ մեկն անսահման քանակութեամբ այն փաստերից, վորոնք վկայում են, վոր դործարանները հանձնվում են միայն Հանրապետութեանը, վոր դրանք տնորինում ե թորհրդային իշխանութեան մի որդանը՝ Ժողովրդական Տնտեսութեան Գերադուլն թորհուրդը, վորը կազմված ե բանվորներին արհմիութիւններին պատվիրակներին դերակշիռ մասնակցութեամբ, — այդպիսի փաստերից և վոչ մեկը Կառուցիկն չի ցանկանում անգամ շոշափել: Նա համառորեն, իր պատյանի մեջ պարփակված մարդու կամակորութեամբ, պնդում ե մի բան. տվեք ինձ խաղաղ դեմոկրատիա, առանց քաղաքացիական պատերազմի, առանց դիկտատուրայի, լավ վիճակադրութեամբ (թորհրդային Հանրապետութիւնը ստեղծել ե վիճակադրական հիմնարկ և ներդրովել ե Ռուսաստանի բոլոր լավադուլն վիճակադրական ուժերը, սակայն, իհարկե, իդեալական վիճակադրութիւն չուտով ունենալ չի կարելի): Մի խոսքով՝ հեղափոխութիւն առանց հեղափոխութեան, առանց կատաղի կռիւի, առանց բռնութիւնների, — ահա թե ինչ ե պահանջում Կառուցիկն: Այդ միւնուլն ե, յեթե պահանջեյին դործադուլներ՝ առանց բանվորներին ու տերերին բուռն կըրքոտութեան: Դեհ, տարբերեցեք նման «սոցիալիստիկ» հասարակ լիբերալ չինովնիկից:

Յեւլ հենվելով այդպիսի «պիատական մատերիալի» վրա, այսինքն դիտավորյալ կերպով ամբողջովին արհամարհելով բազմաթիւ փաստերը, Կառուցիկն «յեղրափակում ե».

«Կասկածելի յե, թե ստացա՞վ արդյոք ռուս պրոլետարիատը իրական, դործնական նվաճումների, և վոչ թե դեկրետների, իմաստով ավելի շատ բան թորհրդային Հանրապետութեան մեջ, քան նա կատանար Սահմանադիր Ժողովից, վորի մեջ ճիշտ այնպես, ինչպես և թորհուրդներում, դերակշիռում եյին սոցիալիստները՝ թեպետե ուրիշ յերանդի» (58):

Գոհար ե, այնպես չե՞: Մենք խորհուրդը ենք տարլիս Կառուցիկն հարդողներին այս ասուլթի ավելի լայնորեն տարածել ռուս բանվորներին մեջ, վորովհետեւ ավելի լավ մատերիալ իր քաղաքական անկումը դնահատելու համար Կառուցիկն տալ չեր կարող: Կերենա-

կին նո՛ւյնս «սոցիալիստ» եր, ընկեր-բանվորներ, միայն «ուրիշ յերանգի»: Պատմաբան Կառլցիկին բաժանականում ե այն մականունով, անունով, վոր «յուրացրել» են աջ հասերն ու մենչելիկները: Այն փաստերի մասին, վորոնք ասում են, թե Կե-րենսկու որով մենչելիկներն ու աջ հասերներն աջակցում էյին իմ-սերիալիստական քաղաքականութեանն ու բուրժուազիայի մա-րդյորութեանը, պատմաբան Կառլցիկին լսել անգամ չի ուզում. այն բանի մասին, վոր Սահմանադիր ժողովը մեծամասնութիւն եր տալիս իմսերիալիստական պատերազմի և բուրժուական դիկ-տատուրայի հենց այդ հերոսներին, նա համեստաբար լռում ե: Յեւ սա կոչվում ե «տնտեսական վերլուծությո՛ւն»:

Իրրե յեղրափակում՝ «տնտեսական վերլուծութեան» մի նմուշ ևս.

...«Խորհրդային Հանրապետութիւնն, իր դոյութեան ինն ամսից հետո, փոխանակ ընդհանուր բարեկեցութիւն տարածելու, հարկադրված յեղալ բա-ցատրելու, թե ինչից ե տուածանում ընդհանուր կարիքը» (41):

Կազեաները վարժեցրել են մեզ այսպիսի դատողութիւններ: Ռուսաստանում բուրժուազիայի սպասավորները բոլորն այսպես են դատում. ապա, ինն ամսից հետո ընդհանուր բարեկեցութիւն տվեք—~~Ա~~—ամյա ալերիշ պատերազմից հետո, այն ժամանակ, յերբ ոտարերկրյա կապիտալն ամենակողմնի ոգնութիւն ե ցույց տա-լիս Ռուսաստանում բուրժուազիայի սարսափին ու ապստամ-բութիւններին: Բացարձակապես վոչ մի տարբերութիւն, տար-բերութեան վոչ մի նշույլ Կառլցիկու և հակահեղափոխական բուր-ժուազիայի միջև իրականում չմնաց: Կեղծորեն «սոցիալիզմին» հարմարեցրած քաղցրիկ ճառերը կրկնում են այն, ինչ վոր կոպ-տաբար, առանց այլեայլութեան, առանց դարդարանքների ասում են կոռնիլովականները և ղուտովականներն ու կրասնովականները Ռուսաստանում:

* * *

Նախընթաց տողերը գրված են 1918 թվի նոյեմբերի 9-ին: 9-ից 10-ի գիշերը տեղեկութիւններ ստացվեցին Գերմանիայից, վոր հաղթական հեղափոխութիւն ե սկսվել սկզբում Կիւլմ և մյուս հյուսիսային ու ծովային քաղաքներում, վորտեղ իշխա-նութիւն հյուսիսային ու ծովային քաղաքներում, վորտեղ իշխա-նութիւնն անցել ե բանվորական ու ղինվորական պատգամավոր-

ների խորհուրդների ձեռքը, ապա Բեռլինում, վերտեղ իշխանութ-
յունը նույնպես անցել է խորհրդի ձեռքը:

Ավելորդ է դառնում այն յեղբակացությունը, վոր բրոշյու-
րիս վերջում ինձ մնում եր դրեկու Կառլցկու մասին և սրբութա-
րական հեղափոխության մասին:

10 նոյեմբերի 1918 թ.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1 Յիտատը վերցված է Կ. Մարքսի «Գոթայի ծրագրի քննադատութիւնից», Վոր նա գրել էր «լասսալեաններին» ու «ալդենալեաններին» առաջիկա միավորիչ համադրութեան կապակցութեամբ: Մարքսն ու Ենգելսը միավորման և համադրութեան համար մշակված ծրագրի նախագծի ջնքմ հակառակորդներն էին: Ալդենալեան կուսակցութեան ղեկավար խմբից նրանց տեսակետը պաշտպանում էր միայն Բրակկին: Մարքսին հայտնի չէր, Վոր ղերմանական բանվորներին միջև ղերակշռող տրամադրութիւնը միավորման ոգտին և, բայց նա, ինչպէս ղրում էր 1875 թ. մայիսի 5-ին Բրակկէյին ուղղած նամակում, այնուամենայնիվ «իւ պարտքն է համարում ղիպլոմատիական լուծթյամբ ցույց չտալ», իրեթ թե ղնդունում է այդ ծրագրերը, Վորը, ղստ նրա համոզման, «ծայր աստիճան այլանդակ և կուսակցութիւնը բարոյալքող ծրագիր և»: Այս նամակը կարեւոր է նաև նրանով, Վոր նրա մեջ առաջին անգամ ղարագրված էր Մարքսի վերաբերմունքը ղեպի Լասսալը: Բերլին ղրված Ենգելսի նամակը (1875 թ. մարտի 28) հետ միասին «Քննադատութիւնը» և Բրակկէյին ղրված նամակը հանդիսանում են վերջեա ղիտական կոմունիզմի կարեւորագույն յերկերից մեկը: Հաղթահարելով ղերմանական ս.-ղ. առաջնորդների ուժեղ ղեմադրութիւնը, Ենգելսն առաջին անգամ հրապարակեց այդ նամակը «Իտոդոթիւններ ղերմանական բանվորական կուսակցութեան ծրագրի ղուրջը» վերնագրով, Երֆուրտի համադրութեան նախորդին, համադրումը, Վորը պետք է նոր ծրագրի ղնդունելը: Սակայն ղերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան Մարքսի հիմնական մտքերը լրիվ ղընդունեց Վոչ միայն 1875 թվին, այլև նույնիսկ 1891 թվին. ղրանք ամբողջութեամբ ղնդունվեցին Համկոմկուսի և Կոմիտեերնի ծրագրիներում միայն: «Քննադատութիւնից» բերված ցիտատը ղտնվում է ԻՄՁԱ-ի հրատարակութեան 43-րդ եջում—Կուսհրատ, 1933 թ.:

2 Յիտատը վերցված է Բերլին ղրված Ենգելսի 1875 թ. մարտի 28-ի նամակից, Վոր ղրված է Գոթայի ծրագրի նախագծի առթիվ: «Գոթայի ծրագրի քննադատութեան» ուսական հրատարակութեան մեջ այդ տեղը ղտնվում է 55-րդ եջում:

3 Լենինի մեջբերած միտքն արտահայտել է Վոչ թե Մարքսը, այլ Ֆ. Ենգելսը՝ Կ. Մարքսի «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում» ղրքի ղերմանական 3-րդ հրատարակութեան առաջաբանի մեջ: «Կոմունան տնտեսական հարաբերութիւններին բնագալտում աչքաթող էր արել Վորոչ բաներ, Վոր ղստ մեր այժմյան ղմբունումներին, անհրաժեշտ էր անել: Այժմ ամենից ամէլի ղրթվար է, իհարկե, հասկանալ այն յերկուդածութիւնը, Վորով Կոմունան հարգանքով կանգ էր առնում Ֆրանսական բանկի դուան առջև: Այդ բանը քաղաքականապէս էլ խողոր սխալ էր: Բանկը Կոմունայի ձեռքին ամէլի մեծ նշա-

Ֆախուրժյուն կունենար, քան 10-000 պատանդներ: Այս հանդամանքը կստիպեր ամբողջ ֆրանսական բուրժուազիային ճնշում դրժ գնել վերստիան կառավարության վրա՝ Կոմունայի հետ հաղափելու ողորին»: (Կ. Մարքս, «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում», Ֆ. Ենդելսի ներածականով, էջ 11—12: Կուսհրատ, Մոսկվա, 1934 թ.):

4 Յիտատը վերցված է Ֆ. Ենդելսի «Ալտորիտետի մասին» հոդվածից:—Տե՛ս Կ. Մարքս և Ֆ. Ենդելս, Յերկեր, հատ. XV, էջ 137:

5 Վլ. Ի. Նկատի ունի Ենդելսի «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը» բրոշյուրի հետևյալ տեղը. «Այսպես, անտիկ պետությունն առավելապես ստրկատերերի պետություն էր՝ ստրուկներին հպատակեցնելու համար, ինչպես վոր ֆեոդալական պետությունը աղնվականներին որդանն էր՝ ճորտ գյուղացիներին հպատակեցնելու և սանձահարելու համար, իսկ ժամանակակից ներկայացուցչական պետությունը հանդիսանում է վորպես կապիտալի կողմից վարձու աշխատանքը շահադրժելու մի գեհք»: (Ենդելս, «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը»: Հրատ. Կուսհրատ, 1933 թ. էջ 202):

6 Ենդելսի նամակը բերված է «Գոթայի ծրագրի քննադատության» ռուսական հրատարակության մեջ, վորտեղ վերը մեջբերված ցիտատը գտնվում է 56-րդ էջում:

7 Յիտատը վերցված է Մարքսի «Քաղաքացիական պատերազմը» գրքի Ենդելսի առաջարանից: (Կ. Մարքս, «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում», Ֆ. Ենդելսի ներածականով: Կուսհրատ, Մոսկվա, 1934 թ.):

8 Վլ. Ի. Նկատի ունի Ենդելսի «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը» բրոշյուրի հետևյալ տեղը. «Ընդհանուր ընտրական իրավունքը, այսպիսով, բանավոր դասակարգի հասունության չափանիշն է: Ժամանակակից պետության մեջ այդ իրավունքը ալելի մեծ բան յերբեք չի կարող լինել և չի լինի. բայց այս ել ըստիան է»: (Ֆ. Ենդելս, «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը», էջ 204: Կուսհրատ, Մոսկվա, 1933 թ.):

9 Վիգեր և տորիներ.—Անգլիայի այն քաղաքական կուսակցություններն են, վորոնք առաջ յեկան XVII դարի անգլիական հեղափոխության դարաշրջանում, տարբեր քաղաքական շահեր և սոցիալական կազմ ունենալու պատճառով վորսաղարժ պայքար եյին մղում իրենց գոյության ամբողջ ընթացքում: Վիգերի կուսակցությունը (1619—1854 թ.թ.) ֆինանսական շրջանների և առևտրա-արդյունաբերական բուրժուազիայի մի մասի շահերի ներկայացուցիչն էր: Վիգերից սկիզբն առալ այժմ գոյություն ունեցող լիբերալ կուսակցությունը (Ասիլիտ, Լիոյդ-Ջորջ): Ի տարբերություն վիգերից, տորիների կուսակցությունը (1680—1832 թ.թ.) խոշոր հողատիրության կուսակցությունն է, անգլիական հասարակության պահպանողական շրջանների ներկայացուցիչը: Դի կուսակցություն, վորը կանգնած է ֆեոդալական անցյալի տրադիցիաների պաշտպանության և լիբերալ ու պրոդեմսիլ պահանջների դեմ պայքարելու տեսակետի վրա: Հետադայում սկիզբ դրեց պահպանողականների կուսակցության:

10 Առաջին յերկու ցիտատները վերցված են Մարքսի «Քաղաքական անտարբերություն» և Ենդելսի «Ալտորիտետի մասին» հոդվածներից, տե՛ս Կ. Մարքս և Ֆ. Ենդելս, Յերկեր, հատ. XV, էջ 88 և 137:

11 Վ. Ի. Նիկոսի ունի «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում» դրքի ղերմանական 3-րդ հրատարակության Ենդելսի առաջաբանի հետևյալ տեղը. «Քաղաքացիական պատերազմի» յերրորդ մասում մանրամասնորեն նկարագրված է հին պետական իշխանություն այս պայթեցնելը և այդ իշխանությունը նորով, իսկական ղեմավերադասանով փոխարինելը: Բայց այստեղ անհրաժեշտ էլինք մեկ անգամ ևլ համառոտալի կանդ առնել այդ փոխարինման մե քանի դժերի վրա, վորովհետև սնտրի հալատը դալի պետությունը հենց Գերմանիայում փրիստիպայությունից անցել է բուրժուազիայի և նույնիսկ շատ բանվորները ընդհանուր դեմակցություն մեջ»: (Կ. Մարքս, «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում», Ֆ. Ենդելսի ներածականով, Եջ 14—15: Կուսհրատ, Մոսկվա, 1934 թ.):

13 Մենչևիկ-ալտինիստներ—մենչևիկները կուսակցության ներսում դո-
յություն ունեցող աֆեսնաջ հոսանքը, վորն ընդունում է խորհրդային իշխա-
նության դեմ վաստորեն դործադրում եր զինված կռիվ մեթոդները։ Ալտին-
իստները քաղաքական պատճիրով շարադրել են մենչևիկ Ռոզմանովը 1919
թվին Կիևի մենչևիկները դատավարություն ժամանակ տված իր ցուցմունք-
ներում։ Այդ պատճիրով էյությունն այս է, սոցիալիստական Հեղափոխու-
թյունը Ռուսաստանում անհնարին է։ Բանիւր դասակարգը լին թե սոցիալիս-
տական Հեղափոխության պիտի ձգտի, այլ սոցիալական ռեֆորմների միջոցով
պիտի աշխատի բարելավել իր դրությունը։ Իսկ այլ մենչևիկները խնդիրն այն
է, վոր «Համապատասխան, աշխատցիկ մղեն մասսաները մեջ է ստեղծեն այն
պիսի միջոցներ որ պատճիրով կկարողանար Հնչիլ»։

14 Վ. Ի. Նկատի ունի «Բաղաքացիական պատերազմը Ծրանսխալում» գրքի

դերմանական 3-րդ Հրատարակության Ենդեւսի առաջարանի հետեյալ տեղը. «Ֆրանսիայի տնտեսական ու քաղաքական զարգացման հետեանքով 1789 թվից վերջին 50 տարւա ընթացքում Փարիզում տեղի ունեցած ամեն մի հեղափոխութիւն ընդունում էր պրոլետարական ապստամբության բնույթ, հալթանակն իր արյամբ հատուցելով, նրանից հետո պրոլետարիատը հանդես եր դաւիս իր սեփական պահանջներով: Այդ պահանջներն առաւել կամ նվազ չարիք անորոշ ելին և նույնիսկ խառնաշփոթ և ամեն անգամ կախած ելին Փարիզի բանվորների դարգացման աստիճանից, բայց նրանք բոլորը, վերջիվերջո, հանգում ելին բանվորների և կապիտալիստների միջև դասակարգային հակադրութիւնը վռնէացնելուն: Թե՛ այդ ինչպէս պիտի տեղի ունենար, նրանք այդ չդիտելին: Բայց հենց ինքնին այդ պահանջը, իր ամբողջ անորոշությամբ, վտանգ եր ներկայացնում դոյութիւն ունեցող հասարակակարգի համար. պահանջ առաջադրող բանվորները զինված ելին լինում. ուստի և պետական զեկի մոտ դանդաղ բուրժուաների համար առաջին պատմութեան բանվորներին զինաթափ անելն եր»: (Կ. Մարքս, «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում», Ծ. Ենդեւսի ներածականով, էջ 4—5: Կուսհրատ, Մոսկւա, 1934 թ.):

15 Գնահատելով Փարիզյան Կոմունայի փորձը, Մարքսը գրում եր. «Փարիզը կարող եր դերմադրել միայն այն պատճառով, վոր պաշարումը նրան ազատեց բանակից, վորի տեղը դրակց մեծ մասամբ բանվորներով համալրվող ազդային զվարդին: Այս փաստը պետք եր վերածել ամուր խմբարկի, ուստի և Կոմունայի առաջին դեկրետը կանոնաւոր դորքը վռնէացնելու և այն զինված ժողովրդով փոխարինելու վերաբերյալ զեկրետն եր»: (Կ. Մարքս, «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում», Ծ. Ենդեւսի ներածականով, էջ 53: Կուսհրատ, Մոսկւա, 1934 թ.):

16 Վ. Ի. Նկատի ունի Կառուցիւ ըրողներնից հետեյալ տեղերը. 1) «Անհրաժեշտ և, վոր մենք հաւիթ առնենք ալելի կամ պակաս մոտ աղաղաւում ծագելիք պատերազմի հնարավորութիւնը, հետեապես և այնպիսի քաղաքական ցնցումների հնարավորութիւնը, վորոնք կամ ուղղակի կլերջանան պրոլետարական ապստամբութիւններով, կամ, առնվազն, այդպիսիների համար ճանապարհ կմաքեն»: 2) «Պրոլետարիատն իր բոլոր ուժերով ատում և պատերազմը, նա բոլոր ջանքերը դործ կընի, վորպեսզի պատերազմական տրամադրութիւնը թույլ չտա գլուխ բարձրացնելու: Սակայն, յեթե, չնայած դրան, պատերազմը բռնկի, ապա պրոլետարիատը ներկայումս հանդիսանում և այն դասակարգը, վորն ամենամեծ հուսերով կարող և սպասել նրա յելքին»: («Ինպի իշխանութիւն տանող ուղին», էջ 92—93. Դոք, 1923թ.):

17 Վ. Ի. Նկատի ունի Կառուցիւ «Ռուսական հեղափոխութիւն չարժիչ ուժերն ու հեռանկարները» հոդւածը: Այնտեղ Կառուցիւն գրել և. «Ռուսական զեան չի պատկանում Ռուսաստանի ժամանակակից հեղափոխական շարժման շարժիչ ուժերի թվին... Ուրեմն Ռուսական պրոլետարիատն իր հեղափոխական գլովում վոր դասակարգի վրա կարող և հենլէ... Հեղափոխական կովի ամբողջ շրջանում շահերի ամուր ընդհանրութիւն դոյութիւն ունի միայն պրոլետարիատի ու դոլապիտիւթյան միջև: Յեւ հենց այդ ընդհանրութիւնը պիտի դրված լինի սոցիալ-դեմոկրատիայի ամբողջ հեղափոխական տակալելի հիմքում»: (Կ. Կառուցիւ, «Ռուսական հեղափոխութիւն շարժիչ ուժերը և հեռանկարները», Վ. Ի. Լենինի խմբագրությամբ և առաջարանով, էջ 27—28: Դոք, Մ.—Լ., 1926):

սեփականութիւնն չլինի, վերապահել այն հակադրութիւնը որ հաստատուի, վերապահ նրան չպատկանող արտադրամիջոց, իսկ այս նպատակին կարելի չե լինի հասնել, յետեւ հողը պետական սեփականութիւնն և դառնում և պետութիւնը, հետեւապէս, հողային ռենտային ստանում: Հին և միջնադարյան աշխարհում արտադրութեան այնքան կարեւոր դրոշմակալ հանդիսացող հողատերն արդիւնաբերական աշխարհում իրենից անողուտ պաշար և ներկայացնում: Այս պատճառով եւ ռազիկալ բուրժուան՝ մյուս բոլոր հարկերի վրէժացմանը կողքից մոտենալով, թեւորիապէս հանդում և հողային մասնավոր սեփականութեան ժխտմանը, վերապահ սեփականութիւնը նա կուղենար պետականութեան ձեռք դարձնել բուրժուադեպի հաստատութիւն, կապիտալի սեփականութիւն: Գործնականում, սակայն, նրա համարձակութիւնը պակասում և, վերապահ սեփականութեան մեկ ձեւի, այն ե՛ւ աշխատանքի պայմանների մասնավոր սեփականութեան ձեւի վրա հարձակելը շատ վտանգավոր կլիներ նաեւ մյուս ձեւի համար: Բացի դրանից, բուրժուան ինքն եւ հող եւ ձեռք բերելը»։ (Կ. Մարքս, Համեկալ արժեքի թեորիաները, հատ II, մ. I, էջ 142: Կուսհրատ, 1932):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Պաշտոնական	5
Թե ինչպես կառուցվեն սովորական լիբրալ դարձրեց Մարքսին	9
Բուրժուական և սլոլենտարական դեմոկրատիա	21
Կարո՞ղ ե արդյոք հավասարություն լինել շահագործողի և շահագործվողի միջև	30
Խորհուրդները չհամարձակվեն դառնալ պետական կազմակերպություններ	38
Սահմանադիր ժողովը և խորհրդային հանրապետությունը	46
Խորհրդային սահմանադրությունը	55
Ի՞նչ ե ինտերնացիոնալիզմը	66
Սպասափորություն բուրժուազիային «տնտեսական վերլուծության» անվան տակ	81
Ծանոթագրություններ	111

Թաբդ. Արշ. Խոնդկաթյան

Խմբ. Տ. Ալեքսանյան

Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան

Մրբադրիչ վ. Զիդեյան

Կոնտրոլ սրբ. Յե. Տ.—Մինասյան

Դւավլիտի լիազոր Ի—4891, հրատ. № 459

Պատվեր № 111, տիրաժ 10,000

Հանձնված և արտադրության 15/VII 1937 թ.

Ստորագրված և տպելու 11/XI 1937 թ.

Դիմել 1 ռ. 20 կ., կազմել՝ 80 կ.

Հայկուսհրատի տպարան, Ֆերեան

Պլավերդյան № 71

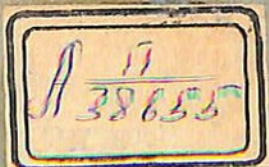
ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220038655

Фильм 2 а.

508

(504)

В. И. ЛЕНИН
ПРОЛЕТАРСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
И РЕНЕГАТ КАУТСКИЙ

Арипартизлат, Ереван, 1937